

YALVAÇ AKADEMİ DERGİSİ

(Journal of Yalvaç Academy)

Yıl: 2023

Cilt: 8

Sayı: 2

Sahibi

Prof. Dr. Yılmaz ÇATAL
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Sorumlu Müdür

Birgül HUBAN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Baş Editör

Remzi GÜRFİDAN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Editörler

Ömer ERDOĞAN
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

İsmail İlke KÖSE
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Editör Kurulu Sekreterleri

Arda ATMACA
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Yazışma Adresi

Yalvaç Akademi Dergisi
Sekretarya Ofisi
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Yalvaç Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Yalvaç / Isparta / Türkiye

İletişim

Tel: +9 0246 441 43 34- 0246 441 70 16

E-mail: yalvacakademi@gmail.com

YALVAÇ AKADEMİ DERGİSİ

(Journal of Yalvaç Academy)

Year: 2023

Volume: 8

Issue: 2

Editör Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Kamaruzzaman SEMAN Sains Islam Malaysia University, MALAYSIAN

Prof. Dr. Tahir TİLKİ Süleyman Demirel University, TURKEY

Assoc. Prof Dr. Azni Haslizan AB HALİM, Sains Islam Malaysia University, MALAYSIAN

Assoc. Prof Dr. Halil ŞENOL, Giresun University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Chinmay Chakraborty, Birla Institute of Technology, INDIA

Asst. Prof. Dr. Mevlüt ERSOY, Süleyman Demirel University, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Kemal Muhammet ERTEN, Isparta University of Applied Sciences, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Ömer ERDOĞAN, Isparta University of Applied Sciences, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Seda TÖZÜM AKGÜL, Isparta University of Applied Sciences, TURKEY

Asst. Prof. Dr. Merve VAROL ARISOY, Mehmet Akif Ersoy University, TURKEY

JOURNAL OF YALVAÇ ACADEMY

(YALVAÇ AKADEMİ DERGİSİ)

Year: 2023

Volume: 8

Issue: 2

CONTENTS

PAGE

Araştırma Makaleleri

ANADOLU KENTLERİNDE TARİHİ KİLİSELERİN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ ISPARTA AYA PAYANA ÖRNEĞİ

Hasan Ş. Haştemoğlu, Yasin Tekin 1-17

JEOLJİ MÜHENDİSLİĞİ EĞİTİMİNDE KADIN ÖĞRENCİLERİN YERİ

Akın Akbulut, Behzat Gökçen Demir, Ali Koray Özdoğan..... 18-29

KADINLARIN KENTSEL MEKÂNA KATILIMI VE KADIN DOSTU KENT İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KENT KONSEYLERİNİN İNCELENMESİ

Eda Çelik, Duygu Gökçe..... 30-45

MİMARİDE İMGENİN SARSILMASI SANCAKLAR CAMİ ÖRNEĞİ

Fatih Şahin, Youssef Sennou..... 46-61

ÖZÜR DİLEME MOTİVASYONLARI ÖLÇEĞİ BİR ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI

Kutay Özdemir, Ahmet Sait Özkul.....65-73

TRABZON MEHMET AKİF ERSOY KAPALI YÜZME HAVUZU ANA ETKİNLİK MEKANININ AKUSTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayşegül Kandemir, Mustafa Kavraz..... 74-88

ORGANIZATIONAL PERFORMANCE THROUGH THE ENNEAGRAM: STRATEGIC PLANNING - MANAGEMENT DECISION - OPERATIONAL CONTROL

Özgü Hafizoğlu..... 89-99

ANADOLU KENTLERİNDE TARİHİ KİLİSELERİN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ, ISPARTA AYA PAYANA ÖRNEĞİ

¹Hasan Ş. Haştemoğlu^{ID}, ²Yasin Tekin^{ID}

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, hasanhastemoglu@sdu.edu.tr, Isparta, Türkiye

²Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, d2140147006@ogr.sdu.edu.tr, Isparta, Türkiye

Özet:

Anadolu'da geçmişten günümüze ibadet yapılarının tarihsel gelişimi incelendiğinde, ibadet yapılarının insanlık tarihine paralel biçimde yerleşmenin ve kentleşmenin temel öğelerinden bir tanesi olduğu görülür. İster ilk çağların pagan tapınaklarına, ister Hristiyanlık dönemi ortaçağ kiliselerine, isterse İslam kentlerinin mekan algısına bakılsın, kent merkezinin bir ibadet yapısı çevresinde geliştiği gözlemlenebilir. Bu nedenle ibadet yapıları yaşanan savaşların, göçlerin, afetlerin ve toplumsal olayların etkilediği demografik yapı ve cemaat değişimlerinden en çok etkilenen yapılar olmuşlardır.

Bu bağlamda çalışmada, Anadolu kentlerinde kilise yapılarının yeniden işlevlendirilmesi açısından yaşanan süreçler, Türkiye ve Dünyadan uygulamalar karşılaştırılarak açıklanmıştır. Ardından Isparta Aya Payana kilisesi özelinde bu süreçlerin nasıl gerçekleştiği tespit edilmiştir. Aya Payana kilisesi gerek konumu gerek mimarisi gerekse geçirdiği dönüşüm süreçleri düşünüldüğünde bu alanda önemli bir örnektir. Öyle ki ortaya çıkan sonuçlar incelendiğinde Isparta kenti ve Aya Payana Kilisesinin Anadolu coğrafyasına paralel biçimde benzer süreçlerden geçtiği görülür. Çalışmada sonuç bölümünde Anadolu kentlerinde kiliselerin yeniden işlevlendirilmesi özelinde yaşanan tüm süreç ve ortaya çıkardığı sonuçlar sınıflandırılmış ve sonuçların Aya Payana Kilisesinde benzer şekilde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu nedenle yapılan sınıflandırma ve ortaya konulan sonuçların gelecekte yapılacak çalışmalara altlık oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeniden İşlevlendirme, Kilise, Aya Payana

Abstract:

When the historical development of worship buildings in Anatolia from past to present is examined, it is seen that worship buildings are one of the basic elements of settlement and urbanization in parallel with the history of humanity. Whether you look at the pagan temples of the early ages, the medieval churches of the Christian era, or the spatial perception of Islamic cities, it can be observed that the city center developed around a worship building. For this reason, worship buildings have been most affected by the demographic structure and community changes affected by wars, migrations, disasters and social events.

In this context, in this study, the processes experienced in terms of re-functioning of church buildings in Anatolian cities are explained by comparing practices from Turkey and the world. Then, it was determined how these processes took place in the case of Isparta Aya Payana church. Considering its location, architecture and the transformation processes it has undergone, the Hagia Payana church is an important example in this field. So much so that when the results are examined, it is seen that the city of Isparta and the Hagia Payana Church have gone through similar processes parallel to the Anatolian geography. In the conclusion section of the study, the entire process and the results of the re-functioning of churches in Anatolian cities were classified and it was determined that the results were similar in the Hagia Payana Church. For this reason, the classification made and the results presented will form the basis for future studies.

Key words: Re-functioning, Church, Aya Payana

1. KİLİSE YAPILARI ÖZELİNDE YENİDEN İŞLEVLENDİRME

Yapılara yeni işlev verilmesini gerektiren durumlar yapı açısından ve işlevin kendisi açısından, yapının özgün işlevini kaybetmesi ve yapı işlevinin eskimesi şeklinde iki nedene bağlanabilir. Ancak her iki durumda, teknolojinin gelişmesi, toplum hayatının değişmesi ve üretilen yeni politikalarla doğrudan bağlantılıdır. Örneğin ibadet yapıları toplumsal olaylar sonucu cemaatinin azalmasıyla işlev kaybı yaşarken, endüstri yapıları gelişen teknoloji nedeniyle işlev eskimesi yaşayabilir[1]. Ayrıca yeniden işlevlendirme özellikle koruma altındaki yapılar için yapıyı tekrar hayata döndüren bir dönüşüm sürecidir. Kullanıma kazandırılan sadece yapı gibi görünse de toplumun geçmişiyile etkileşim kurması açısından önemlidir [2]. Ancak yapıya uygulanan müdahale ölçüsü arttıkça, yeni kullanıma uyum olasılığının arttığı, buna karşılık maliyet, süre ve enerji tasarrufunun azaldığı bilinmektedir [3]. Eski yapıları yeni işlev verme, mevcut yapıyı yeniden mimari tasarım sürecine dâhil etmesinden dolayı klasik müdahale türlerinden farklıdır. Diğer taraftan alışılmış mimari tasarım sürecinden de farklı biçimde uygulanır. İşleve göre çevre-yapı-mekân tasarımı yerine, mevcut mekâna, mekan organizasyonuna, çevresel faktörlere, kentsel gereksinimlere, sosyo-ekonomik faktörlere, restorasyon ilkelerine ve yasal mevzuatlara uygun işlev arayışı gündeme gelir [4].

Bu bağlamda kilise yapılarının yeniden işlevlendirilmesine yakından bakmak gerekirse, yurt dışında kilise yapıları özelinde durumun Türkiye'den farklı bir süreç geçirdiği görülür. Toplumsal yapıda ortaya çıkan eğilimler nedeniyle kiliselerin cemaat sayısında azalmaktadır. Bu durum kiliselerin bakım masraflarının karşılanamamasına ve kiliselerin kapanmasına yol açmaktadır. Diğer bir deyişle özellikle Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da, bakım maliyetleri ve kullanıcı sayısındaki azalma, mimari ve tarihi değere sahip kilise ve manastırların nihai olarak terk edilmesine yol açmaktadır. Ancak bu durum yatırımcılar ve mimarlar için bu yapıların tarihi mirasını kurtarmak için yeni fırsatlar ortaya çıkarmaktadır [5].

Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde en az 1.400 kilise ve dini mekan boş durumdadır. Ancak Katedral ve kilise yapılarının mimari özellikleri nedeniyle iç mekanları kendine has detaylar içerir. Bu nedenle kilise binalarında yeni işlevlendirme genellikle toplum merkezleri veya sosyal toplanma alanları gibi geleneksel kullanımlarla başlamış olsa da son dönemde daha yaratıcı ve dinamik örnekler ortaya çıkmaya başlamıştır [6].

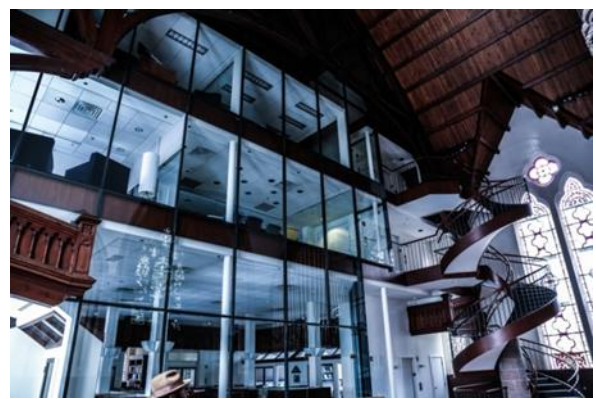
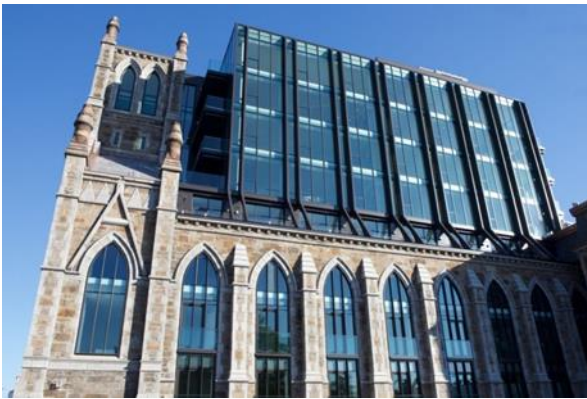
Benzer şekilde Hollanda'da gelecekte yılda ortalama 100 kilisenin ve toplamda 1200 kilise yapısının kapatılacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle günümüzde Hollanda'da, hemen hemen her büyük kentte bir kilise yapısının yeniden işlevlendirilmesini içeren bir projeye rastlamak mümkündür. Ülkede dans kulüplerinden, buz pateni pistlerine ve kütüphanelerden, sağlık merkezlerine (Şekil 1) [7] kadar çok geniş bir yelpazede kilise yeniden işlevlendirme projesi görülebilir [8].

Bir başka Avrupa ülkesi İspanya'da benzer süreçler yaşamaktadır. Ülkede terk edilmiş kiliselerin konuta dönüştürülmesi yaygın yaklaşımdır. İspanya, Sopuerta'daki Tas Kilisesi, 16. yüzyıldan kalma eski bir kilisenin bir evin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde uyarlanmasına örnek gösterilebilir. Diğer taraftan İspanya, Llanera'da 100 yıllık yerel bir kilisenin, kapalı bir kaykay parkına dönüştürülmesi (Şekil 2) Avrupa'da kiliselerin yeniden işlevlendirilmesindeki mimari anlayışın esnekliğine dikkat çekici bir örnektir [9].

Şekil 1. Sağlık Merkezi-Hollanda [7] Şekil 2. Kaykay Pisti-İspanya [9]

Diğer taraftan Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da işlevsiz kalan kilise yapılarına uygulanan yapısal müdahalelerde her geçen gün teknolojik imkânların artmasına paralel biçimde büyümektedir. Öyle ki, pek çok örnekte gerek dış cephe algısına gerekse iç mekan algısına büyük ölçüde müdahalelere rastlamak mümkündür. Örneğin Almanya'da uygulanan bir kilise yeniden işlevlendirme projesinde 19. yüzyıldan kalma bir kilise 33 adet lüks apartman dairesine dönüştürülürken yapının dış cephe algısına büyük ölçüde müdahale edilmiştir (Şekil 3) [10]. Bir diğer örnekte ABD Philadelphia'da 1881'de inşa edilen ve "National Register of Historic Places" tarafından koruma altında olan gotik tarzda inşa edilmiş bir kilise 2016 yılında yüksek tavanından faydalanılarak iç mekanda katlara bölünerek ofis binasına dönüştürülmüştür (Şekil 4). Bu dönüşümle yapının iç mekan algısı büyük ölçüde değişmiştir [11].

Şekil 3. Apartman-Almanya [10] Şekil 4. Ofis-ABD [11]

Bu bağlamda Türkiye'de kilise yapılarının yeniden işlevlendirildiği örnekler ele alındığında ise konuya İstanbul'un 1453'te fethinden itibaren Osmanlı Dönemiyle birlikte bakmak gerekir. Fetihden sonra kentte bazı büyük kiliseler camiye çevrilirken, diğer kiliselerin sadece yangın, deprem ve doğal afetlere maruz kalması durumunda onarımı ve yeniden inşasına izin verilir. Ayrıca yeni kilise inşasına ancak kilisenin inşa edileceği alanda daha önce kilise

bulunması ve kilisenin mevcudiyetinin belgelerle kanıtlanması gerekmektedir. Diğer taraftan inşaat sırasında kullanılan malzemelerin eski ve kullanılmış malzeme olmasına ek olarak çan kulesi yapılması, kubbe yapılması, haç vb. mimari ve dinsel sembollerin dış cephede kullanımının yasak olması kilise mimarisine etki eder. Tüm bu koşullara rağmen erken dönem kilise yapılarının günümüze ulaşmasındaki önemli etkenlerden biri yine de fetih geleneği çerçevesinde büyük kilise yapılarının camiye dönüştürülerek yeniden işlevlendirilmesidir [12].

Anadolu’da 1453 tarihinden 18. yüzyıl sonlarına kadar kilise inşa edilmemesi İstanbul’daki kısıtlamaların benzer şekilde Anadolu için de geçerli olduğu fikrini destekler. Ardından 1839 Tanzimat Fermanıyla kiliselerin onarım ve yeniden inşası için düzenlemeler getirilir. Onarım için padişah izin kaldırılırken yeni kilise inşası için padişah’tan görüş alınması konusunda kurallar getirilir. Ancak bu kurallar da 1858 Islahat Fermanı ile tamamen ortadan kaldırılır. Bu fermanla ortadan tamamen kalkan yasaklar ile Anadolu’nun hemen her bölgesinde farklı plan tiplerinde, büyük kubbeli ve büyük çan kuleli, farklı bezemelere sahip kiliseler inşa edilir [13].

Ancak 1915’te başlayan ve 1923’e kadar yaşanan savaşlar, göçler ve mübadeleler sonrasında Anadolu’da yaşayan Hristiyan cemaat büyük ölçüde azalır, kiliselerin büyük bölümü işlevsiz kalır, kiliseler zaman içerisinde farklı ihtiyaçlar için kullanılmaya başlanır. Kiliselerde koruma ve belgeleme çalışmaları ancak 1970’lerin sonlarında başlarken restorasyon ve yeniden işlevlendirilme çalışmaları 2000’li yıllar sonrasında hızlanır.

Örneğin Ordu Taşbaşı Kilisesi 1853’te inşa edilmiş, 1937-1977 yılları arasında cezaevi olarak kullanılmış, 1983 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ilk kez restore edilmiş, 2000 yılında yeniden işlevlendirilerek kültür merkezine dönüştürülür [14].

Cunda adası Taksiyarhis Kilisesi 1873 yılında eski temeller üzerine inşa edilmiş, 1927-1928 yıllarında, minaresiz bir camiye çevrilirken ikonostas sökülmüş ve tasvirlerin üstü boyanmıştır. Ardından 1944 depreminde hasar gören kilise terk edilmiş, 1989’de tescillenerek koruma altına alınmış, 2011 yılında restorasyona başlanarak 2014’de müze olarak ziyarete açılmıştır [15].

Burdur Kavaklı kilisesinin 1875’den önce inşa edildiği, 1914 depreminde hasar gördüğüne dair bilgiler mevcuttur. 1958-1980 arası sinema olarak kullanıldığı dönemde narterks ve galeri mekanına ekler yapılmış yapının plan ve kesit kurgusu bozulmuştur. 1977’de tescil edilerek koruma altına alınan kilise 2012-2014 restorasyon süreci sonrası “Doğa Tarih Müzesi” olarak yeniden işlevlendirilir [13].

Sonuç olarak Türkiye özelinde yeniden işlevlendirme açısından nitelikli uygulamalarda konum/ulaşım/çevresel değerler, yapısal durum/teknik altyapı ve yapısal büyüklük/ mekansal büyüklük, gibi faktörler belirleyici unsurlar olur. Ayrıca kırsaldan kent merkezlerine yaklaştıkça ve küçük kilise binalarından büyük kilise binalarına doğru gidildikçe nitelikli yeniden işlevlendirme uygulamalarının arttığı görülür [16]. Bu örnekleri Türkiye’nin pek çok kenti için artırmak mümkündür.

Isparta kent merkezinde bulunan ve günümüzde “Kokuhane” olarak işlevlendirilen Aya Payana kilisesi de bu bağlamda dikkat çekici bir örnektir. Öyle ki, tarihi kilise hem tarihsel süreci hem de geçirdiği dönüşümler ile kilise yapılarının yeniden işlevlendirilmesi bağlamında Türkiye geneli ile büyük benzerlik gösterir ve sürecin tanımlanmasına ışık tutar.

2. ISPARTA'DA GAYRİMÜSLİM NÜFUS, YERLEŞİM VE MİMARİ

Isparta'nın da içinde bulunduğu Pisidya Bölgesi'nde Hristiyanlık'ın Aziz Paulus'un M.S. 46-48 yılları arasında ilk misyon gezisinde bölgeyi ziyaret ettiği dönemde yayılmaya başladığı düşünülmektedir [17]. Isparta ile ilgili ulaşılabilen en eski nüfus kayıtları Osmanlı döneminde tutulan Tahrir defterlerine dayanır. Arşiv kayıtlarına bakıldığında ilk kayıt 1478 tarihli Tahrir defteridir ancak bu kayıta mahalle kayıtlarına rastlanmaz. Tımar sistemini esas alan ve bu nedenle sadece erkek nüfusu tespit eden tahrir defteri kayıtlarına göre bu tarihte Isparta kentinde 497 Müslüman 47 Hristiyan nüfus vardır. Bu bağlamda 15. Yüzyıl sonunda Isparta nüfusunun 2000-3000 civarında olduğu düşünülmektedir [18]. Bu dönemde Isparta kentindeki yerleşim düzeninin diğer Osmanlı kentlerine benzer biçimde artık kale yerleşimine gerek duymayan Cuma Camisi ve çevresinde gelişen çarşığı kendisine merkez kabul eden yaklaşımla gelişmeye devam ettiği söylenebilir. Merkezin çevresinde gelişen mahallelerin de kendi içinde küçük bir merkez olarak yine cami, mescit, kilise yapılarını merkez alarak gelişmeleri olağandır. Ayrıca çarşıda ticari faaliyetin yoğunlaştığı bölgelerle ikamet bölgeleri arasında mahremiyet kaygılarıyla bir ayırım da mevcuttur [19]. Isparta'da 16. Yüzyıl mahalle kayıtlarına bakıldığında tespit edilen biri Hristiyan (Gebran/Zımmiyan Mahallesi) olmak üzere 24 mahalleden 10 tanesinin cami ve mescitler ile adlandırıldığı görülür. Bu kayıtlara göre 1567'de Isparta kentinde 65 nefer (55 Hane) Hristiyan olmak üzere yaklaşık 3000 kişilik nüfus yaşamaktadır [20].

Diğer taraftan Isparta'da yerleşik Hristiyan/Rum ahalinin kökenleri hakkında pek çok varsayım bulunmakta ancak kanıtlanabilen net kayıtlara ulaşamamaktadır. 1757 yılı kayıtlarına kadar yerleştikleri mahalleler Zımmiyan olarak geçerken 1760'tan itibaren ise Zımmiyan yerine Temel, Kemer, Çavuş ve Emre adları kayıtlarda görülür. Bu dönemde Akdeniz'de cereyan eden Osmanlı-Rus deniz savaşları nedeniyle bir grup Rum ahalinin Kıbrıs, Adalar ve Mısır'dan gelerek bölgeye yerleştiği bilinmektedir. Sonuç olarak ulaşılabilen şeriye sicillerine göre bu tarihte Isparta'da Hristiyan nüfus 620 kişi kadardır [21]. Bu nüfusun tamamı Rum'dur. Bu tarihte Isparta'da Ermeni ve Yahudi teba bulunmamaktadır [22]. Çünkü 1721-1738 yılları arasında Teke Valisi olarak görev yapan Çelik Mehmet Paşa döneminde bölgeye yaklaşık 30 hane Ermeni teba yerleştirilmiş ancak 1813 yılına kadar nüfus kayıtlarına alınmamıştır. İran'dan gelmeleri nedeniyle yerel halk tarafından "Acem" olarak adlandırılmışlardır [23].

Literatürde Osmanlı döneminin ilk nüfus sayımı olarak adlandırılan 1831 sayımına göre Isparta kentinde 7545 erkek nüfusun 1195'i Rum ve 175'i Ermeni'dir [20]. Ardından 1844, 1859/1860, 1881/1882 ve 1906/1907 yıllarında olmak üzere 4 nüfus sayımı daha yapılmış, 1847'te Devlet Salnameleri yayımlanmaya başlanmış ve 1866'ta Vilayet isimleri kullanılarak 1914 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Kaza genelinde belli ölçüde nüfus artışı olmasına karşın 1896 ve 1914 dönemlerinde bazı merkezlerde nüfus artışı eksi yönde bir gelişme göstermiştir. Bunda; Devletin içinde bulunduğu siyasi ve iktisadî buhran, savaşlar nedeniyle erkek nüfusun askere alınması, meydana gelen depremler ve yaşanan salgın hastalıkların payı oldukça fazladır.

Sonuç olarak 1879 yılında, Hamidâbât Kazası (Isparta-Merkez) nüfusun %85'i Müslüman, %13'ü Rum ve %2'si de Ermeni iken, 1892 yılında %90'ı Müslüman, %9'u Rum ve %1'i de Ermenilerden oluşmuştur. 1906 yılında ise Hamidâbât Kazasının (Isparta-Merkez) %87'si Müslüman ve %13'ü Hristiyanlardan meydana gelmiştir [24].

Isparta'da Rum nüfusun yerleştiği bilinen Emre, Temel, Çavuş ve Kemer Mahalleleri ile Ermeni nüfusun yerleştiği bilinen Acem Hanı ve çevresi Gökçay olarak ta bilinen Isparta çayının iki yakası ve çevresi olarak tanımlanabilir. Şekil 5'de verilen krokide gösterilen Gayrimüslimlere ait Kilise, İlkokul, Hamam, Kahve, Han, Mezarlık gibi kamusal ve sosyal yapıların bölgede yoğunlaşması bu bilgileri destekler.

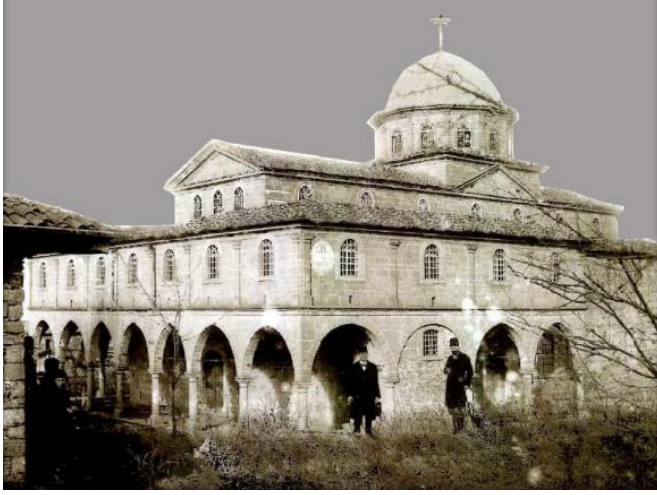
Şekil 5. Isparta'da Gayrimüslim Mahalleleri Krokisi [21].

Şekil 6'da ise kenti 1834'de ziyaret eden İngiliz Papaz Arundel'in Acem hanından kentin görünüşü gravürle tasvir edilmiştir. Gravürde toprak damlı evler ile cami ve minarelerin çokluğu dikkat çeker.

Şekil 6. Acem Hanından Isparta Kenti [25].

Ancak bölgedeki gayrimüslimlere ait mimari eserlerin bir bölümü, deprem, yangın ve sel gibi afetler sonucu kaybedilir. Örneğin, 1846 yılında meydana gelen sel sonucu çay çevresi zarar görmüştür. 1868 Kemer mahallesinde bir yangın çıkmış Hristiyan cemaatin yaşadığı pek çok ev yanmıştır. 1902 depreminde iki kilisenin zarar gördüğü [20], 1914'te meydana gelen depremde Isparta kent merkezinde 1500 evin ve Emre kilisesinin (Şekil 7) yıkıldığı bilinmektedir. Benzer şekilde bölgedeki Ermeni kilisesi de (Şekil 8) günümüze ulaşamamıştır. Ancak yerleşimdeki asıl dönüşüm 1915'te Ermeni nüfusun [23], ardından 1922'de 1175 Rum mübadillerin bölgeden ayrılmasıyla [26] başlar.

Şekil 7. Meryem Ana (Emre) Kilisesi [27] Şekil 8. Ermeni Kilisesi [28]

İşlevsiz kalan kilise yapıları bir dönem depo ve benzeri işlevlerle kullanıldıktan sonra uzun süre işlevsiz ve metruk halde kalır. Bu kiliselerden Tanzimat fermanı sonrası inşa edildiği düşünülen iki tanesi günümüze ulaşır. Bunlardan Isparta, Doğancı mahallesindeki Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi (Şekil 9) Isparta Müzesinde sergilenen kitabesine göre 1857-1860 yılları arasında inşa edilir, 1923 mübadelesi sonrası bir dönem askeri depo olarak kullanıldıktan sonra 1975 yılında tescil edilerek koruma altına alınır [17]. Benzer şekilde Turan mahallesinde Aya Payana (Bania) Kilisesi de (Şekil 10) kitabesi yerinde olmadığı için tam olarak bilinmese de 19. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir. Bu kilisede 1923 mübadelesi sonrası bir dönem depo olarak kullanıldıktan sonra 1977 yılında tescil edilerek koruma altına alınır [29].

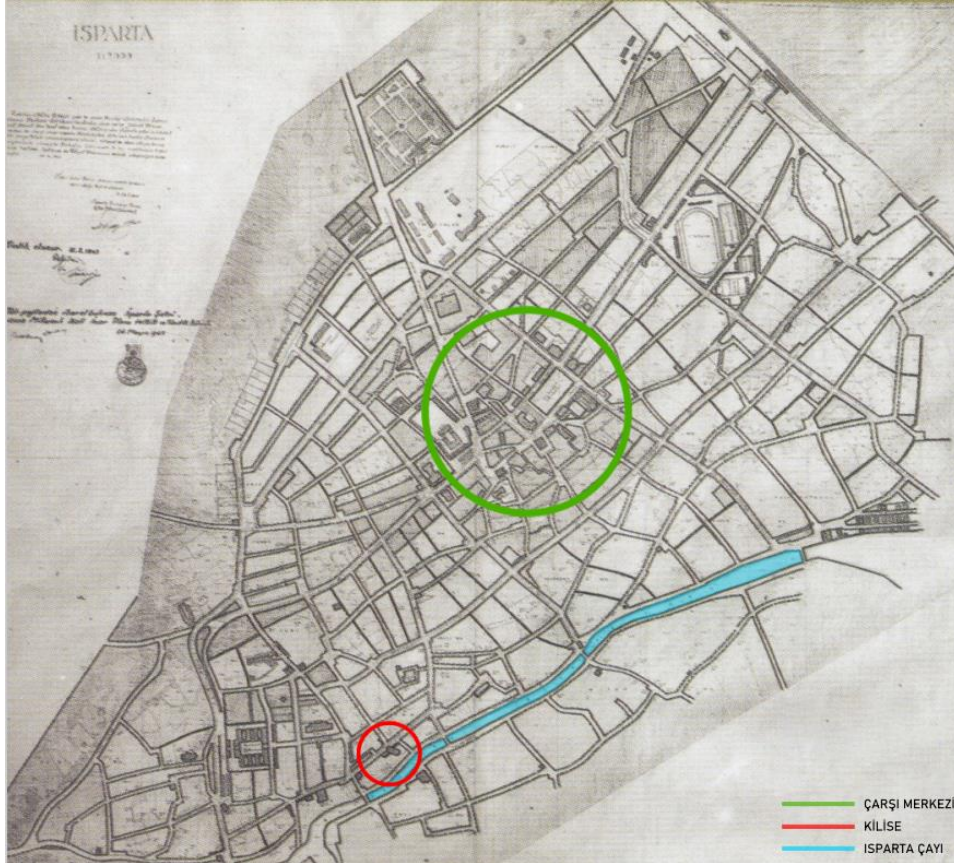

Şekil 9. Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi [29]

Şekil 10. Aya Payana (Bania) Kilisesi [29]

3. AYA PAYANA KİLİSESİ ve “KOKUHANE” OLARAK İŞLEVLENDİRİLMESİ

Isparta il merkezinde 2214. ve 2224. Sokak arasındaki parselde yer alır. Isparta Belediye Meclisi 24.4.1944 tarihindeki toplantısında Isparta'nın eski gayrimüslim mahalleleri Tekke, Cedit, Kemer, Çavuş ve Temel Mahalleleri birleştirilerek Aya Payana Kilisesinin de içinde bulunduğu mahalleye Turan Mahallesi ismi vermiştir. Aşağıda Şekil 11'de görülen 1943 tarihli Isparta'nın ilk imar planında çarşı merkezi ile Çayboyu'nda yer alan Aya Payana Kilisesinin konumu gösterilmiştir.

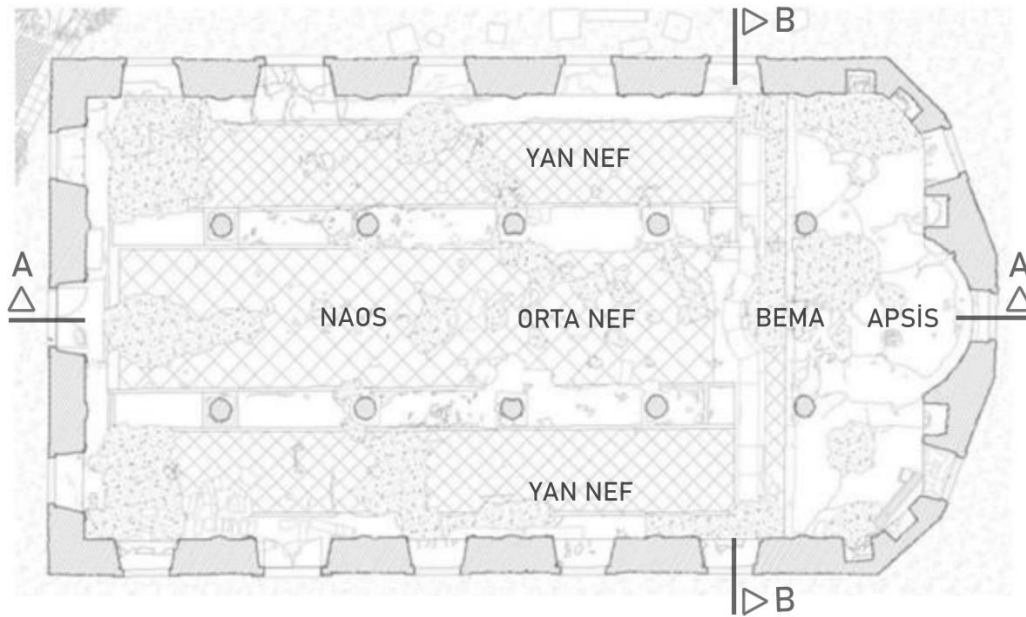
Şekil 11. 1943 Isparta İmar Planında Aya Payana (Bania) Kilisesi [27]

“Aya Baniya Kilisesi”, “Aya Panagia Kilisesi”, “Aşağı Kilise” ya da “Yokuşbaşı Kilisesi” olarak da bilinmektedir. Aya Payana Kilisesi, Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 13.05.1977 tarihli A-548 sayılı kararıyla tescil edilmiştir [30]. Kilisenin batı duvarında bulunması gereken kitabesi günümüzde yerinde bulunmadığından kilisenin yapım tarihine dair kesin bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Kilisenin yapım tarihi Isparta Kültür Envanterinde 1750 yılı, başka bir kaynakta ise 19. yüzyıl olarak belirtilmiştir. Sözlü kaynaklarda ise kilisenin 1960'lı yıllarda askeri amaçlı depo olarak kullanıldığından bahsedilir. Yapının 1971 yılına ait bir fotoğrafı 1880-1980 Isparta tarihi adlı kitapta yayımlanmaktadır [28]. Kilise hakkında ulaşılabilen kayıtlarda kilisenin batı cephesinde yer alan çan kulesinin 1938-1939 yıllarında gerçekleştirilen yol çalışmaları sırasında yıkıldığından bahsedilmektedir [31].1993 yılında restorasyon kapsamına alınmış fakat fazla bir çalışma yapılamamıştır. 1999 yılında kilisenin çatısı tamamıyla yenilenmiştir [29].

3.1. Aya Payana (Bania) Kilisesi Plan Şeması

Genel kilise mimarisine uygun biçimde doğu-batı doğrultusunda konumlanan kilise üç nefli ve bazilikal planlıdır [32]. Kilise dıştan 14.65x27.03 metre boyutlarındadır (Şekil 11). Taban alanı yaklaşık 305 m² yüksekliği yaklaşık 10m'dir. Yapının içinde bulunduğu arsa, toplanma ve hazırlık mekanı niteliğinde, etrafı Peribolos duvarıyla çevrili bir ön avlu görünümündedir. Bazilika ön avlunun Kuzey ucuna konumlandırılmıştır. Yapı üç nefli bir naos ile doğu cephesinde dışa çıkıntı yapan içten yarım daire planlı, dıştan üç kenarlı bir apsisten oluşur. Apsis içerisinde, naostan iki basamak ile çıkılan bema bölümü bulunmaktadır. Kilisenin batı ucunda narteks bölümü bulunmaktadır. Atrium'dan sonra ulaşılan ana kontrüksiyona giriş sağlayan kuzey, güney ve batı yöndeki kapılar düzgün kesme taş malzemeyle yapılmış olup stil ve malzeme bakımından birbirini tekrar eder.

Aşağıda Şekil 12'de kilisenin planına yer verilmiştir. Bazilikanın esas ibadet mekanı olan naos'a batı duvarının ana eksen hizasında bulunan yuvarlak kemerli bir kapı ile ulaşılır. Naos mekanı doğu-batı yönde dikdörtgen planıyla doğudaki bema bölümüne uzanırken iki sıra halindeki serbest sütunlar naos'u üç nef ayırır. Ayrıca her sütun dizisine paralel olarak yan neflerdeki bağımlı sütunlar cephe yüzeyinden dışa taşıntı yapar. Bazilikal planı oluşturan naos; sütun dizileriyle neflere ayrıldığında, orta nef yan neflerden büyük tasarlanmış ve buna bağlı olarak çatı örtüsü daha yüksek tutularak bu bölüme vurgu yapılmıştır. Bema'ya doğru sütunlarla bölümlenen naos'ta nefleri ayıran taşıyıcılar sivri kemerler ile birbirine bağlanır ve orta nef, doğuda neredeyse mekan büyüklüğünde bir apsisle sonlanır. Kilisenin odak noktasına doğru oluşturulan apsis'e doğru ilerlerken, içinde bugün yerinde olmayan kutsal sunağın yer aldığı, orta nef zemininden yükseltelen bema'ya ulaşılır. Kilisenin en kutsal bölümü olan ve liturjinin gerçekleştirildiği bu podyum naos zemininden üç basamak yükseltiştir. Solea basamakları olarak ortada yarım daire planlı olup zemini oldukça yıpranmış durumdadır. Bema bölümünde yarım daire planıyla neredeyse orta nef yüksekliğindeki apsis, kavsara bölümünden itibaren plastr şeridiyle ikiye ayrılmış, kavsara kemerinin üstünde ortadaki yuvarlak kemerli yanlarda damla formu pencerelerle oluşturulan üçlü düzenlemeyle teslis'e işaret edilmiştir.

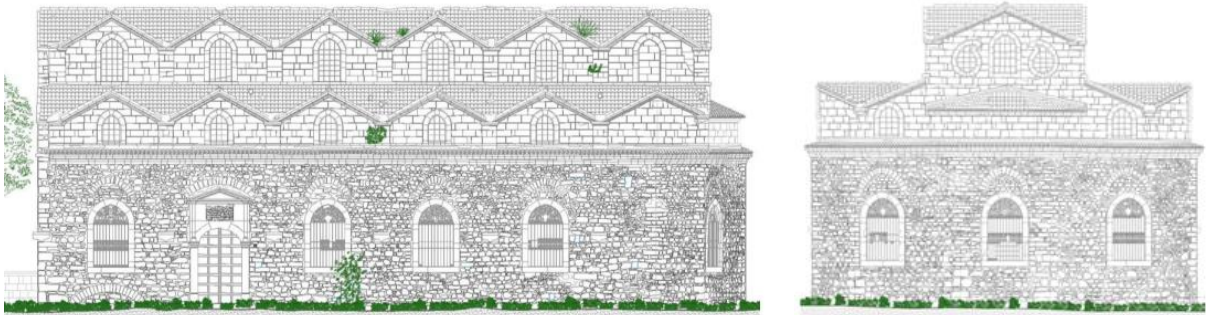

Şekil 12. Aya Payana (Bania) Kilisesi Planı [33]

3.2. Aya Payana (Bania) Kilisesi Cephe Düzeni

Yapının kuzey ve güney cepheleri birbirini tekrar etmekte ve bu cephelerin her birinde aşağıdan yukarıya doğru kademelenerek yapıya üç katlı bir görünüm veren geniş pencere açıklıkları bulunmaktadır. Genel itibariyle yapıda cephe hareketliliği bu pencere açıklıkları ile sağlanırken; kuzey, güney ve doğu cepheler çatı kotundan itibaren dışa taşıntı yapan bir kornişle iki bölüme ayrılmaktadır. Yapının kuzey ve güney cephelerinin her birinde alt kat hizasında basık kemerli söveleriyle cephe yüzeyinden dışa taşıntı yapan dört ışık kaynağı, üst kısımlarda ise yan ve orta nefin tonoz kemerlerinin sağladığı açıklıklardan elde edilen on pencere açıklığı bulunmaktadır. Naos ile çatı bölümünde bulunan bu dört ışık kaynağı iç mekanda yan ve orta nefleri aydınlatmaktadır. Üst kattaki bu açıklıklar Naos'ta dizilerini oluşturmakta ve yapıya dışarıdan yukarı doğru kademelenen bir görünüm vermektedir. Yan neflere ve orta nefler açılan beşer pencere doğuya doğru birbirini tekrar etmekte ancak bu düzen orta nefe açılan üst kat pencerelerinde biraz değişmektedir. Burada en doğudaki bölüm kendinden önceki açıklıklarla aynı ebatlarda ve stilde yapılmış ancak pencere bölümü sağır niş şeklinde bırakılmıştır. Çatı kotundan itibaren her pencere açıklığı beşik çatıyla örtülü, üçgen bir alınlığın merkezine konumlandırılan ve basık sivri kemer oluşturan sövelerle dışa taşıntı yapan bir tasarımdadır.

Kuzey ve güney cephelerde (Şekil 13) alt kat pencereleriyle orta nef pencereleri daha büyük ebatlarda iken yan nefe açılan orta kısımdaki pencere açıklıkları daha küçük boyutludur. Yapının doğu cephesi planın beş köşesi ile doğu yönde dışa taşıntı yapmakta böylece çoğu bazilikada görülen dışa taşıntılı apsis formunu bozarak apsisi cepheyle bütünleştirmektedir. Doğü cephenin alt katı biri apsis diğeri de yan neflere ait toplam üç pencere açıklığına sahiptir. Apsis çatısının üstünde ise ana eksen ile yan nefler hizasında birer yuvarlak kemerli; eksenin her iki yanında da damla biçimli birer pencere açıklığı yer almaktadır. Bu iki damla biçimindeki açıklık dışında yapıya ışık sağlayan pencerelerin hepsi dış cephelerde basık sivri kemerli, iç mekanda ise yuvarlak kemerli formdadır. Yapının batı cephesinde eksen hizasında naos mekanına ulaşım sağlayan, yuvarlak kemerli bir giriş açıklığı ve girişin her iki yanında neredeyse kapıyla aynı ebatlarda basık sivri kemerli birer pencere bulunmaktadır. Alt bölümde iki, üstte ise üç pencereyle iki katlı görünümde olan batı cephesinde kat ayrımını sağlayan bir korniş kullanılmamış, cephe hareketliliği sadece pencere açıklıkları ile sağlanmıştır. Alt katın biri kapı diğeri pencere açıklığı olarak oluşturulan üçlü düzeni, üst kısımda ortadaki pencere açıklığı olacak şekilde yinelenir. Ancak burada eksenin her iki yanındaki pencereler diğeri oranla oldukça küçük olup yan neflere ışık sağlar. Orta nefe ışık sağlayan eksendeki pencerenin üstü ise düz bir yüzey şeklinde çatı örtüsüne kadar devam ederek bir alınlık görüntüsü oluşturur.

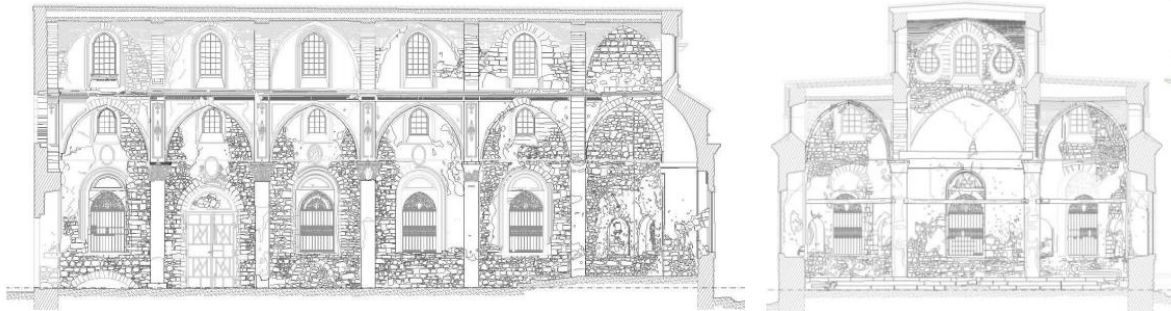

Şekil 13. Aya Payana (Bania) Kilisesi Cepheleri [33]

Kapılar her iki yandan dikdörtgen kesitli küçük birer payenin yiv ve silmelerle hareketlendirilen başlıklarına oturan basık kemerli bir kitabe bölümüyle en üstte üçgen bir alınlıktan oluşmaktadır. Alınlık yüzeyi boş bırakılmakla birlikte hem giriş açıklıklarının hem de pencerelerin üzeri yapı cephesine tuğlayla işlenen sağır kemerlerin oluşturduğu konturlarla sınırlanmıştır. Kitabe bölümünün her iki yanı taş malzemeye rölyef uygulanarak elde edilen birer sütüncü ile sınırlanmış olup bu giriş dekoruyla birlikte yine düzgün kesme taştan yapılan pencere söveleri cephelerde ilk dikkat çeken öğelerdir. Yan nefler ile orta nef çatı örtüsü arasında kot farkı oluşturulmuş ve alçakta kalan yan neflerin çatı örtüsü ile daha yüksekte olan orta nef çatısı arasında kalan bölümlerden yararlanarak clerestory adı verilen pencere dizileri elde edilmiştir. Naos'tan bema'ya doğru ilerlerken arkadların sınırladığı orta mekan, yan neflerden sivri kemerlerle ayrılır. Kemer kavsaraları, köşelikleri ve üst kısmında clerestory pencerelerinin tüm yüzeyleri stucco kaplamadır. Corinth düzenindeki sütun başlıklarının devamı niteliğinde üst örtüye kadar uzanan plastırlar, silme ve yivlerin sınırladığı panolardaki bitkisel süslemelere kadar uzanmaktadır. Apsis önündeki ahşap gergiler Ortodoks Kiliselerinde sıkça görülen, apsis ile naosu birbirinden ayıran ve ikonostasis olarak adlandırılan düzenlemeye aittir. Yan nefler de ve giriş kapılarının üzerinde alçı madalyon süslemeler yer alır. Taş malzeme olan sütun başlıklarının üzeri, alçı kaplanmış ve korinth sütun başlığına ait bezeme unsurları ile dekore edilmişlerdir.

3.3. Aya Payana (Bania) Kilisesi Taşıyıcı Sistemi

Kilise dikdörtgen planlı taban oturumuna sahiptir. Yapının taşıyıcı duvarları 97-105 cm. kalınlığındadır (Şekil 14). Duvar malzemesi yığma taş duvar olup, pencere üstlerinde ağırlık kemerleri mevcuttur. Yapının plastırları beton malzemeden yapılmış üzeri alçı ile sıvanmıştır. Mekan içinde sıva işi yapılan plastr başlıkları ve silmelerde zaman içerisinde ciddi parça kayıpları oluşmuştur. Kilisenin Apsisi yaklaşık 4.5m genişliğinde 1.4m derinliğinde olup üstten taş malzemeden yarım kubbeye örtülüdür. Apsisinin her iki yanında birbirine simetri olarak yapılan basık sivri kemerli birer nişe ek olarak yan neflerin yan ucuna doğru yine sivri kemerli ve birbirine bitişik olarak yapılmış ikişer niş daha yer alır. Apsis duvarı ve yan duvarlarda yer alan bu nişler 94 cm genişliğe 65 cm derinliğe sahiptir. Yapıda on serbest on iki bağımlı olmak üzere toplam 22 adet taşıyıcı öge bulunur. Sütunlarda beton malzeme kullanılmış olup üzeri alçıyla kaplanmıştır. Sütun başlarında alçı malzemeye işlenen stilize akanthus yapraklarıyla oluşturulan sepet biçimli kalathos bölümü bulunur. Başlıkların yüzeyinde eksende ve köşelerde volütler yer alırken volütlerin üst kısmında kemer ayaklarının oturduğu abacus vardır. Sütunlarda yukarıdan aşağıya çok daralma görülmektedir. Sütunları taşıyan plinthos adı verilen kaidelerin neredeyse tamamı yok olmuştur. Yapının çatısı ahşap çatalı bağdadi teknikte yapılmış çapraz tonozlardan oluşturulmuştur. Çatı üzeri alaturka kiremit kaplıdır.

Şekil 14. Aya Payana (Bania) Kilisesi A-A ve B-B Kesitleri [33]

3.4. Aya Payana (Bania) Kilisesinin Yeniden İşlevlendirmesi

Kilisede 1993'te "Göller Bölgesi Gelişim Projesi" bünyesinde bir belgeleme çalışması yapılır. 1999'da kilisede daha fazla su deformasyonunun önlenmesi için metruk durumdaki çatı yenilenir. Kilise 2006'da dinleti, sergi ve benzeri etkinliklerde kullanılmak üzere Süleyman Demirel Üniversitesi'ne tahsis edilir. Kilisenin 2010-2011 yıllarında restorasyon projesi hazırlanır [30]. Ancak 2021 yılına kadar herhangi bir restorasyon faaliyeti gerçekleşmez ve kilise işlevsiz kalır. 2021 yılında ise Isparta Belediyesi Etüd Proje Müdürlüğü tarafından ihale yolu ile rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanır. 2022 yılında yapım ihale süreci tamamlanan kilisede "Kokuhane" yeniden işlevine uygun olarak restorasyon çalışmalarına başlanır. Proje tamamlandığında Şekil 15'te görülen restorasyon görseline ulaşılabacaktır.

Şekil 15. Aya Payana (Bania) Kilisesi Restorasyon görseli [33]

Yeniden işlevlendirilme sırasında "Kokuhane" adı altında kiliseye koku deneyimleme atölyesi ve koku müzesi açılması fikrinin altında Isparta'nın gül ve gül yağı alanındaki önemi yatar. Bölgede son yıllarda gülün yanına lavanta yetiştiriciliğinin eklenmesi ve bu alandaki turizm potansiyeli de bu fikri destekler. Öyle ki, yağ gülü "Rosa damascena" Anadolu'ya 1870'de Bulgaristan'dan gelen göçmenler tarafından getirilirken Isparta'da gül yetiştiriciliği 1888'de başlar. Türkiye'de gülyağı endüstrisinin temeli ise 1934 yılında Sümerbank tarafından atılır ve ilk gülyağı distilasyon tesisi kurulur. Ardından 1952 yılında Isparta'da Gülbirlik kurulur ve Isparta'da yetiştirilen gül çiçekleri modern üretim yöntemleri ile işlenmeye başlanır. Günümüzde doğal parfüm hammaddeleri içinde en önemli yeri gülyağı, gül koncreti ve gül absolütü alır [34]. Diğer taraftan bölgede lavanta ilk olarak ev bahçelerinde ve gül bahçelerinin çevresinde çit bitkisi olarak kullanılır. 1990'lı yıllarda gül üretiminde fiyatların düşmesi ile alternatif olarak bölgede ticari olarak lavanta yetiştiriciliği yaygınlaşır [35]. 2020'li yıllardan itibaren ise ülke çapında ün kazanır.

Bu bağlamda bakıldığında gülü ve lavantasıyla dikkat çeken kentte turizme yönelik olarak bir koku deneyim atölyesinin ve koku müzesinin açılması önem taşır. Bunun uzun yıllar işlevsiz kalan Aya Payana kilisesine yeniden işlev verilmesi suretiyle yapılması ise kentin turizm potansiyeline katkı sağlayacaktır.

Aya Payana kilisesi bu bağlamda ele alındığında “kokuhane” olarak planlanan projede nefler mümkün olduğunca az kapanacak şekilde projelendirilir. Kilisenin giriş sağ bölümünde bir karşılama bölümü planlanırken, sağ nef bölümü atölye, koku kütüphanesi, workshop alanı şeklinde değişken biçimde planlanır (Şekil 16). Burada kullanılan camlar dijital filmin buzlu görünüm özelliği ile müzeye gelen ziyaretçi ve orta bölümdeki alanda toplantı vb. gibi durumlarda birbirlerini rahatsız etmemesi sağlanır. Sol nef bölümü kalıcı sergi olarak planlanırken, orta nef ve apsisin önü değişken kültürel çalışmalar ve geçici sergiler için ayrılır. Kokuhanenin zemininde özgün taş kaplama, restore edilerek kullanılmaya devam edecektir.

Şekil 16. Aya Payana (Bania) Kilisesi Yeniden İşlevlendirme Önerisi [33]

Diğer taraftan tarihi yapılar yeniden işlevlendirilirken çağdaş kullanım koşulları göz ardı edilmemelidir. Özellikle kullanıcıların konforunu göz ardı eden kararlar nedeniyle yeniden işlevlendirilen yapılar tekrar kullanılamaz hale gelmektedir [36]. Bu nedenle projede gerek iklimlendirme gerek aydınlatma alanında gerekli tedbirler alınmıştır. Yapay aydınlatmada sütunlar arasında yer alan gergi demirlerine monte edilecek spot aydınlatmaların yanısıra kilise mimarisine uyumlu avizeler kullanılacaktır. İklimlendirme ise yapıya en az zarar verecek şekilde salon tipi klima üniteleri ile sağlanacaktır. Koku deneyimleme öğeleri yan neflerin apsise en yakın bölümüne yerleştirilmiştir (Şekil 17). Bu mekanik düzenekler ile ziyaretçilerin farklı kokuları deneyimlemeleri hedeflenmektedir.

Şekil 17. Aya Payana (Bania) Kilisesi Yeniden İşlevlendirme Önerisi [33]

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE SONUÇ

Anadolu genelinde yaşanan süreçler ve sonuçları incelendiğinde Osmanlı Döneminde İstanbul ve Trabzon gibi önemli kentlerin fethi sonrasında ve Cumhuriyet'in kurulmasının ardından Anadolu'nun pek çok kentinde kilise yapıları özelinde benzer dönüşüm süreçlerinden bahsetmek mümkündür. Aşağıda bu süreçler ve sonuçları çizelge 1'de toplanmıştır.

Çizelge 1. Osmanlıdan günümüze Anadolu coğrafyasında kilise yapılarının dönüşümü

Tarihsel Süreç	Gerçekleşen Durum	Ortaya Çıkan Sonuç
1453 sonrası	Büyük ölçekli kiliselerin camiye dönüşümü	Erken dönem kiliselerinin günümüze ulaşması ancak kible yönü, süslemelerin vb. yarattığı sorunlar nedeniyle yapılan müdahaleler
1453-1839 arası	Yeni kilise inşasına izin verilmemesi ve onarımların özel izne bağlanması	Deprem, sel yangın vb afetlerle kiliselerin zarar görmesinin yanı sıra kubbe, çan kulesi ve dini sembollerin yapılamaması nedeniyle mimari kimlik kaybı
1839-1858 sonrası	Tanzimat ve Islahat Fermanlarının yeni haklar tanınması	Yeni kilise inşasına izin verilmesi ve büyük ölçekli kiliselerin inşası
1915-1923 arası	Savaşlar, göçler, mübadele, afetler vb.	Kilise yapılarının zarar görmesi ve cemaat kaybı sonrası işlevsiz kalması
1923-1970'ler arası	Kiliselerin niteliksiz işlevlerle kullanılması	Kiliselerinin günümüze ulaşması ancak yapısal ve dekoratif anlamda zarar görmesi
1970'ler sonrası	Koruma ve belgeleme çalışmalarının başlaması	Niteliksiz işlevlerin boşaltılması
2000'ler sonrası	Restorasyon ve yeniden işlevlendirme çalışmaları	Kiliselerin kültürel yapılara dönüştürülerek korunması

Isparta kenti de Çizelge 1'de verilen tarihsel süreçlere bakıldığında benzer dönüşümler gösterir. Isparta kent merkezi Osmanlı Dönemi öncesinde ilçeleri Eğirdir ve Uluborlu'nun

aksine önemli bir yerleşim yeri değildir. Bu nedenle kent merkezinde İslamiyet öncesi büyük bir kilise yapısı bulunmamaktadır. İlk büyük kilise yapıları 1839-1858 sonrası Tanzimat ve Islahat Fermanlarının yeni haklar tanınmasıyla inşa edilmeye başlanır. 1757 yılına kadar kayıtlarda Zımmiyan olarak geçen Gayrimüslim mahalleri 1760'tan itibaren Temel, Kemer, Çavuş ve Emre adlarını alırken Aya Payana, Aya İshotya, Meryem Ana ve Ermeni kiliseleri gibi orta ölçekli olarak tanımlanabilecek kiliseler inşa edilir. Ardından 1915-1923 yılları arası savaşlar, göçler, mübadele ve afetler gibi nedenlerle kilise yapılarının zarar görmesi ve cemaat kaybı sonrası işlevsiz kalması süreci yaşanır. 1923-1970'ler arasındaki dönemde ayakta kalan kiliseler depo ve benzeri niteliksiz işlevlerle kullanıldığı görülür. Bu dönemde kiliseler ayakta kalır ancak, yapısal ve dekoratif anlamda zarar görür. 1970'ler sonrası dönem koruma ve belgeleme çalışmalarının başlaması açısından önemlidir. Bu dönemde kiliseler tarihi eser olarak kabul edilir. Niteliksiz işlevlerden kurtulur. 2000'ler sonrası ise tüm Türkiye ile paralel biçimde restorasyon ve yeniden işlevlendirme çalışmalarının başladığı, kiliselerin kültürel yapılara dönüştürülerek korunması yaklaşımının ön plana çıktığı dönemdir. Aşağıda yaşanan bu süreçler ve sonuçları çizelge 2'de Isparta Merkez özelinde değerlendirilmiştir. Görüldüğü gibi yaşanan süreçler genel olarak Anadolu coğrafyası ile paralel devam etmektedir.

Çizelge 2. Osmanlıdan günümüze Isparta Merkez'de kilise yapılarının dönüşümü

Tarihsel Süreç	Gerçekleşen Durum	Isparta Merkez'de gerçekleşen durum
1453 sonrası	Büyük ölçekli kiliselerin camiye dönüşümü	Isparta Merkez'de camiye dönüştürülerek günümüze ulaşan büyük ölçekli kilise yapısı mevcut değildir.
1453-1839 arası	Yeni kilise inşasına izin verilmemesi ve onarımların özel izne bağlanması	Isparta Merkez'de yeni kilise inşası olmamıştır.
1839-1858 sonrası	Tanzimat ve Islahat Fermanlarının yeni haklar tanınması	Aya Payana, Aya Yorgi, Meryem Ana ve Ermeni Kiliselerinin İnşası
1915-1923 arası	Savaşlar, göçler, mübadele, afetler vb.	Meryem Ana ve Ermeni Kiliseleri depremde yıkılmış, mübadele sonrası Aya Payana, Aya Yorgi, kiliseleri cemaatsiz kalmıştır.
1923-1970'ler arası	Kiliselerin niteliksiz işlevlerle kullanılması	Aya Payana kilisesinin askeri depo olarak kullanılması
1970'ler sonrası	Koruma ve belgeleme çalışmalarının başlaması	Aya Payana kilisesinin boşaltılması ve 1990'larda ilk belgeleme çalışmaları
2000'ler sonrası	Restorasyon ve yeniden işlevlendirme çalışmaları	Aya Payana kilisesinin "Kokuhane" olarak yeniden işlevlendirilmesi

Diğer taraftan Türkiye'de ki süreçlerden bağımsız olmakla birlikte son yıllarda özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da tarihi kilise yapılarında yeniden işlevlendirme projeleri incelendiğinde son dönemde cemaat azalması ve bakım masrafları gibi nedenler başta olmak üzere pek çok kilise yapısının işlevsiz kaldığı görülür. Gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme projeleri ise Türkiye'deki koruma ve yeniden işlevlendirme yaklaşımının aksine hem yapısal, hem mekânsal, hem de dekoratif anlamda çok esnek ve dinamik bir mimari anlayışa sahiptir.

Sonuç olarak Türkiye’de hem sosyo-kültürel nedenler, hem de Avrupa ve Kuzey Amerika’ya oranla nispeten daha korumacı ve muhafazakâr mimari yaklaşımlarla kilise binalarının yeniden kullanımında kültürel işlevlere eğilimin daha fazla olduğu, yapılara müdahalelerin en az da tutulduğu ve hayata geçirilen projelerin yeniden kullanımdan ziyade restorasyona daha yakın olduğunu söylemek mümkündür.

5.KAYNAKLAR

1. ALTINOLUK, Ü., 1998. Binaların Yeniden Kullanımı. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları
2. SELÇUK, M., 2006. Binaların Yeniden İşlevlendirilmesinde Mekansal Kurgunun Değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.s11
3. ÖZEL, B., 2006. Eski Yapıların Yeni İşlevle Değerlendirilmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.s.36
4. AYDIN, D. ve YALDIZ, E., 2010. Yeniden Kullanıma Adaptasyonda Bina Performansının Kullanıcılar Üzerinden Değerlendirilmesi, METU FJA 2010/1, s.4
5. CASTRO, F., 2019. Rethinking Sacred Spaces for New Purposes: 15 Adaptive Reuse Projects in Ancient Churches. ArchDaily. Erişim Tarihi: Şubat 2023
<https://www.archdaily.com/915700/rethinking-sacred-spaces-for-new-purposes> E.T
6. STURM, D.T., 2010. Adaptive Reuse: Churches, buildipedia.com. Erişim Tarihi: Şubat 2023
<http://buildipedia.com/aec-pros/design-news/adaptive-reuse-churches>
7. <https://www.archdaily.com/891009/de-poort-van-borne-healthcare-center-reitsema-and-partners-architecten> Erişim Tarihi: Şubat 2023
8. VDOVYCHENKO, N., 2019. Reusing Churches in the Netherlands, diggitmagazine.
<https://www.diggitmagazine.com/articles/church-buildings-reused> Erişim Tarihi: Şubat 2023
9. PALAGHIA, Ş., 2023. Adaptive reuse of sacred space, re-thinkingthefuture.com
<https://www.re-thinkingthefuture.com/designing-for-typologies/a4034-adaptive-reuse-of-sacred-space/> Erişim Tarihi: Şubat 2023
10. ROBİNS, M., 2019. All About Adaptive Reuse, metalarchitecture.com
<https://www.metalarchitecture.com/articles/all-about-adaptive-reuse> Erişim Tarihi: Şubat 2023
11. <https://streetsdept.com/2016/02/24/amazing-churchoffice-renovation-in-center-city/> Erişim Tarihi: Şubat 2023
12. ER, E., ve HAŞTEMOĞLU, H.Ş., 2021. Trabzon’da Cami Olarak İşlevlendirilen Bizans Dönemi Kiliseleri, Mimarlık Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler I, Editör: Sertaç Göngör, Gece Kitaplığı, Ankara. s38
13. KARAGÖZ, M.A., 2018. Burdur Kavaklı Rum Ortodoks Kilisesi Mimari Analizi ve Restorasyon Süreci (2009-2014), Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta. s49 ve 53
14. https://tr.wikipedia.org/wiki/Taşbaşı_Kilisesi Erişim Tarihi: Şubat 2023
15. <http://www.rmkmuseum.org.tr/cunda-taksiyarhis-rahmi-kocmuzesi/hakkimizda/binalarimizin-tarihcesi> Erişim Tarihi: Şubat 2023
16. KEPENEK, E., ve HAŞTEMOĞLU, H.Ş., 2022. Re-Functionalization of Historical Church Buildings in The Eastern Black Sea Region, Akdeniz University, Institute of Social Sciences Journal, Issue 11, p.116-145
17. AYDIN, A., ve ŞAHİN, Ö., 2018. Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Isparta Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi’nin Gül Müzesi’ne Dönüşümü, TÜBA-KED 17/2018, s63-75
18. EMECEN, F., 1999. Isparta, TDV İslam Ansiklopedisi, 19.Cilt, İSAM Yayınevi.s197
19. ÇEVİRİMLİ, S.C. ve HAŞTEMOĞLU, H.Ş., 2020. Geleneksel Osmanlı Çarşısı Örneği, Isparta Üzüm Pazarı, History Studies, International Journal of History, Volume 12, Issue 1, p125-145
20. TERZİ, M.A. ve ERGÜN, A., 2016. Osmanlı Belgeleri Işığında Isparta, Isparta Belediyesi Yayını, İstanbul.s74,136,220,274,365
21. ERÇETİN, A.N., 2014. Bir Zamanlar Isparta, Bassaray Matbaası, İzmir. s38 ve 124

22. AKDEMİR, M.S., 2008. 18. Yüzyılın İlk Yarısında Isparta, Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Isparta.s110
23. ŞENOL, S., 2006. A'dan Z'ye Isparta El Kitabı, Isparta Belediyesi Yayını, Isparta.s24
24. TEMURÇİN, K., 2007. Hamidabat Kazasında Nüfus (1831-1917), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 17, Sayı 1, Elazığ. s.45-68,
25. <https://www.dominicwinter.co.uk/Auction/Lot/46-arundell-f-v-j-discoveries-in-asia-minor-1st-edition-1834-ex-libris-edwin-freshfield/?lot=365979> Erişim Tarihi: Şubat 2023
26. GOURLAS, G.B., 2012, 1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması, Alternatif Politika Dergisi, Cilt. 4, Sayı. 2, s.132
27. Anonim, Isparta 1880-1980, Isparta Özel İdaresi Yayını, Isparta. s43
28. ÇİMEN, M.H., 2017. Isparta'da Geç Dönem Hristiyan Kiliseleri, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta. s410
29. TÜRK, A. ve ÖÇAL, H., 2007. Isparta Kenti Konut Dışı Sivil Mimari Yapıları ve Özellikleri, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt 11, Sayı1, Isparta. s38-47
30. ÇELEBİ KARAKÖK, M.E. ve GÖKARSLAN, A.B., 2016. Akdeniz'de Bir Kültür Rotası: St. Paul Yolu ve Psidia Bölgesi Kilise Yapılarının İncelenmesi, Uluslararası Akdeniz Medeniyetleri Sempozyumu, Bildiri Kitabı, 8-10 Kasım, Girne, Kıbrıs. s187-214
31. TÜRK, A. ve ÇELEBİ, M.E., 2006. Research, Protection and Restoration Studies on The Historical Fabric of Isparta, Using Aya Baniya Church as an Example, Building and Environment. 41(12). s1867-1871
32. AYDIN, A., 2017. Osmanlı Dönemi Isparta ve Burdur Kiliseleri, Gece Kitaplığı, Ankara
33. Isparta Belediyesi Etüt Proje Müdürlüğü Arşivi
34. GÖKDOĞAN, O., ve DEMİR, F., 2011. Isparta Yöresindeki Gül İşletmelerinin Tarımsal Yapısı, ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi 2011; 8(2) : 29 - 34
35. TARHAN, Y., AÇIKSÖZ,S., ÇELİK, D., 2019. Lavanta Tarımı ve Sürdürülebilir Kalkınma: Isparta/Keçiborlu-Kuyucak Köyü Örneği, Bartın University International Journal of Natural and Applied Sciences, JONAS, 2 (2): 216-227
36. FAKIBABA DEDEOĞLU, E., 2019. Yeniden İşlevlendirilen Kilise Yapılarında İç Mekân Müdahalelerine Yönelik Analizler, Sivrihisar Ermeni Kilisesi Örneği, STD 2019 Haziran, s77-103

JEOLOJİ MÜHENDİSLİĞİ EĞİTİMİNDE KADIN ÖĞRENCİLERİN YERİ

Akın AKBULUT^{1*}, Behzat Gökçen DEMİR¹, Ali Koray ÖZDOĞAN¹

¹ Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye.

*Sorumlu Yazar: akbulutakin@gmail.com

Özet: Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler ile inşa edilen büyük mühendislik yapılarının tüm süreçlerinde ve doğal afetlerin yaşam ve ekonomi üzerindeki etkilerini azaltmada jeoloji mühendisliği hizmetleri önemli rol oynamaktadır. Bununla birlikte, ülkemiz bulunduğu konum itibarıyla zengin yer altı kaynaklarına sahip olmasının yanında bir deprem ülkesi olarak kabul edilmektedir. Bu özellikler de jeoloji mühendisliğinin ülkemiz açısından ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Son yıllarda, öğrenim düzeylerinde (lisans, yüksek lisans, doktora) jeoloji mühendisliği eğitimine olan ilgi geçmiş yıllara oranla azalmaya başlamıştır. Bu durum beraberinde öğrenci sayılarında azalma oluşturmuştur. Toplam öğrenci sayılarında olduğu gibi kadın öğrenci sayılarında da benzer azalmalar görülmektedir. Jeoloji mühendisliği eğitiminde yer alan kadın öğrenciler hakkında yapılmış güncel araştırmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışma ile, jeoloji mühendisliği eğitiminde kadın öğrencilerin yeri üzerine değerlendirilmeler yapılarak, jeoloji mühendisliğinin 2015-2016 ile 2021-2022 öğretim yılları arasında bütün öğrenim düzeyleri verileri değerlendirmeye alınarak kadın öğrencilerin sayıları ve oranları araştırılmıştır. İncelenen yıllarda jeoloji mühendisliği eğitiminde kadın öğrenci sayıları erkek öğrencilere göre daha azdır. Jeoloji mühendisliği eğitimine bütün öğrenim düzeylerinde kayıtlı toplam öğrenci sayısı 2021-2022 yılında 2015-2016 yılına göre 58,16% azalma gösterirken, benzer şekilde kadın öğrenci sayısı da 55,97% azalmıştır. Öğrenci sayılarının artırılması ve jeoloji mühendisliği bölümünün tercih edilmesinin teşvik edilmesi için yapılmış olan veya sürdürülen projelerin artırılması, daha geniş katılımlı stratejik planlama çalışmalarının yapılması durumunda ise kadın öğrenci sayılarında artış olabileceği, bu artışın da kadın mühendis istihdamına olumlu yansıtacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Jeoloji Mühendisliği, Kadın, Öğrenci Sayıları, Öğrenim Düzeyleri, Öğretim Yılı.

THE PLACE OF FEMALE STUDENTS IN GEOLOGICAL ENGINEERING EDUCATION

Abstract: Geological engineering services play an important role in all processes of large engineering structures constructed with today's technological developments and in reducing the effects of natural disasters on life and economy. At the same time, our country is considered as an earthquake country as well as having rich underground resources due to its location. These features also reveal the importance of geological engineering for our country. In recent years, the interest in geological engineering education at educational levels (undergraduate, graduate, doctorate) has started to decrease compared to the past years. This situation has led to a decrease in the number of students. Similar decreases are observed in the number of female students as in the total number of students. Current research on female students in geological engineering education is limited. In this study, by evaluating the place of female students in geological engineering education, the numbers and rates of female students were investigated by evaluating the data of all education levels of geological engineering between 2015-2016 and 2021-2022 academic years. In the years examined, the number of female students in geological engineering education is lower than male students. While the total number of students enrolled in geological engineering education at all levels of education decreased by 58.16% in 2021-2022 compared to 2015-2016, similarly, the number of female students decreased by 55.97%. In the case of increasing the number of students and increasing the projects that have been carried out or are being carried out in order to increase the number of students and to encourage the preference of the geological engineering department, and if strategic planning studies with wider participation are carried out, it is thought that there may be an increase in the number of female students and this increase will have a positive effect on the employment of female engineers.

Keywords: Geological Engineer, Female, Number of Students, Education Levels, Academic Year.

1. GİRİŞ

Jeoloji mühendisliği önemli mühendislik dallarından birisidir. Ülkemizin zengin yeraltı kaynaklarına (petrol, doğalgaz, su, maden yatakları gibi) sahip olması ve bir deprem ülkesi olarak değerlendirilmesi jeoloji mühendisliğinin önemini ortaya koyarken bunun yanında günümüzde yaşanan teknolojik gelişmeler jeoloji mühendislerinin çalışma alanlarını oldukça genişletmiştir. Bu alanlara örnek olarak, baraj, tünel, yol, köprü, boru hatları, havaalanları gibi önemli mühendislik yapılarının planlanması, tasarımı ve inşaat süreçleri verilebilir. Jeoloji mühendisleri, volkanik aktivite, toprak kayması, kaya düşmesi, sıvılaşma, sel gibi doğal afetlerin yaşam ve ekonomi üzerindeki olası etki ve kayıplarının en aza indirebilmesi için de yoğun olarak çalışırlar. Jeoloji mühendisliğinin ön planda olduğu daha birçok alan vardır. Bu alanlara; turizm potansiyeli olan alanların (jeosit, jeopark gibi) belirlenmesi ve korunması, tıbbi jeoloji, enerji kaynakları yönetimi, kent planlaması, jeoarkeoloji örnek olarak verilebilir [1].

Türk Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği Jeoloji Mühendisleri Odası Serbest Jeoloji Mühendislik ve Müşavirlik Hizmetleri Uygulama, Büro Tescil ve Mesleki Denetim Yönetmeliğinin 5'inci maddesinde jeoloji mühendisliği hizmet alanları şu şekilde sayılmıştır: a) genel jeoloji ve saha jeolojisi, jeolojik harita üretimi, b) mineraloji-petrografi, c) sedimantoloji-stratigrafi, ç) tektonik, d) jeokimya, e) paleontoloji, f) amaca yönelik olarak jeolojik modelleme, değişik ölçeklerde jeolojik harita üretimi, jeolojik kesit hazırlanması, g) maden jeolojisi, ğ) endüstriyel hammaddeler, h) petrol ve doğalgaz jeolojisi, ı) jeotermal kaynak jeolojisi, i) kömür jeolojisi, asfaltit ve bitümlü şeyl, j) hidrojeoloji, k) mühendislik jeolojisi, l) jeoteknik çalışmalar kapsamındaki jeoloji mühendisliği hizmetleri, m) çevre jeolojisi, n) kıyı ve deniz jeolojisi, o) doğal afetler/doğal tehlikeler, ö) tıbbi jeoloji, p) süs taşları jeolojisi, r) jeo-sit, jeolojik miras, jeoarkeoloji, s) sondaj uygulamalarında jeoloji mühendisliği hizmetleri, ş) jeoloji eğitimi, t) laboratuvar hizmetleri, u) iş riski ve güvenliği ve yönetimi, ü) eğitim, araştırma-geliştirme ve müşavirlik, v) diğer jeoloji mühendisliği hizmetleri [2].

Kadınlar, ülkemizde birçok alanda olduğu gibi jeoloji mühendisliğinin çalışma alanlarında da aktif olarak yer almakta ve bu alanlara oldukça önemli katkılar sunmaktadır. Yüzlerce bilim insanının katıldığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Kaliforniya eyaletinde ilk kez düzenlenen 1956 yılındaki Dünya Deprem Mühendisliği Konferansı'nda bildiri sunan tek Türk jeolog olan, Prof. Dr. Nuriye Pınar Erdem; Türkiye'nin ilk kadın jeologu ve deprem uzmanıdır. Aynı yıl içinde Amerika Dışişleri Bakanlığı'nın davetlisi olarak, sadece milletvekili değil, aynı zamanda bir bilim insanı ve "Dünya'daki tek kadın deprem uzmanı jeolog" olarak Amerikan Senatosu'na takdim edilirken ayakta alkışlanmıştır. Prof. Dr. Nuriye Pınar Erdem, 1940'lı yıllarda Marmara ve Ege'de deprem üreten fayların tehlikesini ortaya koymuş ve Ervin Lahn ile birlikte Türkiye'nin ilk deprem kataloğunu tamamlamıştır. 1942 yılında ise, Marmara Denizinin fay haritasını ilk defa KAF (Kuzey Anadolu Fayı) ile ilişkilendirerek çizmiştir. Paleontoloji alanında da çalışmalar yaparak, Anadolu'ya özgü üç yeni echinid türü bulmuştur [3]. Günümüzde, jeoloji mühendisliği hizmetleri genel anlamda arazi çalışmaları ve büro/ofis çalışmaları olarak sınıflandırılabilir. Jeoloji mühendisliğinin arazi çalışmaları, çalışma koşulları olarak diğer meslek gruplarına göre dezavantajlı olarak görülse de son yıllarda arazi çalışmalarında önemli ölçüde kadın jeoloji mühendisleri istihdam edilmektedir. 2022 yılı sonu itibarıyla Jeoloji Mühendisleri Odası'na kayıtlı mühendis sayısı, 4.710'u kadın, 13.923'ü erkek olmak üzere toplam 18.633'tür [4]. Kamu kurum ve kuruluşlarında görevli olan mühendislerin meslek odalarına kayıt zorunluluğunun bulunmaması dikkate alınır, kadın jeoloji mühendis sayısının 4.710 sayısından daha fazla olduğu düşünülmektedir.

Jeoloji mühendisliği lisans eğitimi açısından 2002-2008 yıllarında (belirtilen yıllar dahil) 2006 yılı hariç her yıl açılan kontenjanların tamamına öğrenci yerleşmiş ve söz konusu yıllarda en yüksek kontenjan ise 2.276 kişi ile 2008 yılında açılmıştır. 2008 yılını takip eden üç yıl boyunca kontenjanlar tam olarak dolmasa da ilk yerleştirmelerde 2009 yılında 2.379, 2010 yılında 2.852, 2011 yılında ise 2.630 kişi jeoloji mühendisliği lisans bölümüne yerleşmiştir. Bugün gelinen noktada, özellikle son yıllarda geçmiş yıllara göre oldukça düşük sayıda kontenjan açılmasına rağmen üniversitelere giriş sınavları sonrasında yapılan ilk yerleştirmelerde açılan kontenjanlar dolmamıştır. 2019 yılında 345 kontenjanın 211'i, 2020 yılında 375 kontenjanın 222'si, 2021 yılında ise 305 kontenjanın 227'sine öğrenci yerleşmiştir. Başka bir ifade ile, açılan kontenjan sayısının tam olarak dolduğu 2008 yılına göre 2021 yılında açılan kontenjan sayısı %86,6 azalmış ancak, bu düşük sayıya rağmen kontenjanların tamamı dolmamıştır [5].

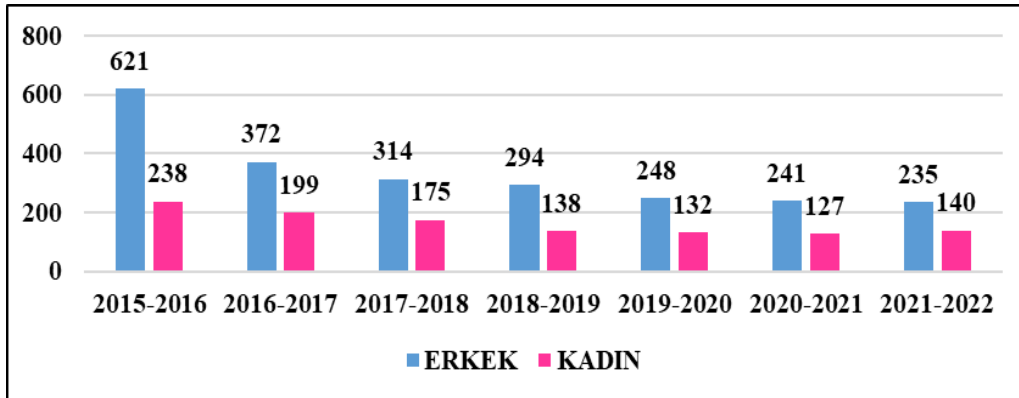
Bu çalışmada, ülkemizdeki jeoloji mühendisliği eğitimine yeni kayıt olan ve mevcut kayıtlı öğrenci sayıları ile bu sayılar içerisindeki kadın öğrencilerin sayıları ve oranları üzerine incelemeler yapılmıştır. Bu kapsamda, 2015-2016 ile 2021-2022 öğretim yılları (belirtilen yıllar dahil) arasındaki bütün öğrenim düzeylerinin verileri değerlendirmeye alınmıştır. Öğretim yılı kavramı bu çalışma kapsamında yıl olarak belirtilmiştir (2020-2021 öğretim yılı yerine 2020-2021 yılı gibi). Kayıtlı öğrenci sayıları ise o öğretim yılında yeni kayıt olmuş ve öğrenime devam eden öğrencileri kapsamaktadır. Ayrıca, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanlığının yüksek lisans ve doktora öğrenim düzeyleri istatistiklerinde yer alan ekonomik jeoloji, maden yatakları ve jeokimya, uygulamalı jeoloji, genel jeoloji programlarına ait öğrenci sayıları, eğitimlerin jeoloji mühendisleri ana bilim dalları altında verilmesi nedeniyle değerlendirmeye alınarak, bu çalışmanın (jeoloji mühendisliği) verilerine eklenmiştir. Lisans eğitimi devam ederken, yükseköğretim kurumları sınavına giren ve farklı bölümleri tercih ederek jeoloji mühendisliği eğitimini bırakan öğrencilerin de olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, her yıl kaç öğrencinin jeoloji mühendisliği eğitimine fiili olarak devam ettiği önemlidir.

Jeoloji mühendisliği eğitimi veren bölümlerin geçmiş yıllara oranla tercih edilme oranlarının oldukça düşük kaldığı bilinmektedir. Son yıllarda bazı üniversitelerde jeoloji mühendisliği bölümleri için az sayıda kontenjan açılırken bazı üniversitelerde ise kontenjan açılmamıştır. Bu husus birçok kesim tarafından bilinmekle birlikte, özellikle son yıllarda jeoloji, maden, jeofizik ve cevher hazırlama mühendisliklerinin tercih edilmelerini teşvik etme anlamında önemli çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalara "Cevherimiz Sensin" örnek verilebilir. Söz konusu protokolün tarafları; yükseköğretim kurumlarının planlama, koordinasyon ve gözetiminden sorumlu YÖK ile Türkiye İhracatçılar Meclisi Maden Sektör Kurulu adına İstanbul Maden İhracatçıları Birliği'dir. Protokol ile, 2023 Yükseköğretim Kurumları Sınavı sonucunda tercihlerinden ilk beş tanesinden en az birisi jeoloji, maden, jeofizik veya cevher hazırlama mühendisliği olan ve bu tercihlerden birisine yerleşen öğrencilere öğrenim süreleri boyunca karşılıksız burs verilmesidir [6]. Jeoloji mühendisliğinde kadınların yeri üzerine yapılmış güncel araştırmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Bu çalışma ile jeoloji mühendisliği eğitiminde kadın öğrencilerin yeri üzerine değerlendirilmeler yapılarak, yıllara göre kadın öğrenci sayıları ve oranları ile ilgili veriler araştırılmıştır. Özellikle, jeoloji mühendisliği eğitiminde öğrenci sayılarında yaşanan düşüşün veriler ile ortaya konulması amaçlanmıştır. Sonuç olarak, jeoloji mühendisliği eğitiminde, kadın öğrenci sayısının toplam öğrenci sayıları gibi geçmiş yıllara oranla azalma eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Ülkemizde, yapılmış olan veya sürdürülen projelerin artırılması, jeoloji mühendisliğinin tercih edilmesinin teşvik edilmesine yönelik daha geniş katılımlı stratejik planlama yapılması durumunda öğrenci sayılarında artış sağlanabileceği, bu artışın kadın öğrenci sayılarına yansıtacağı ve bunun da kadın istihdamına yönelik adımlar için olumlu olabileceği düşünülmektedir.

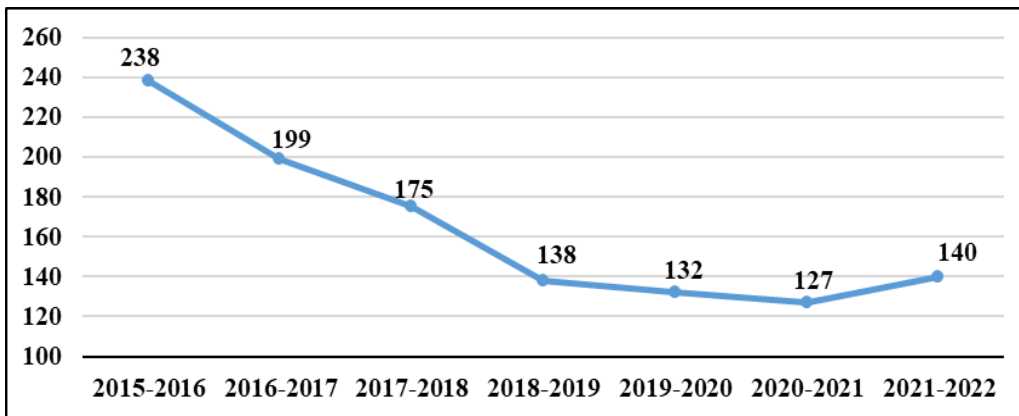
2. JEOLJİ MÜHENDİSLİĞİ EĞİTİMİNE YENİ KAYIT OLAN TOPLAM ÖĞRENCİ VE KADIN ÖĞRENCİ SAYILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Jeoloji Mühendisliği Lisans Eğitimine Yeni Kayıt Olan Toplam Öğrenci ve Kadın Öğrenci Sayıları

Jeoloji mühendisliği açısından yıllar itibarıyla lisans bölümlerine yeni kayıt olan öğrenci sayısının yeterli sayıda olması ve sürekli hale gelmesi, mesleğin devamlılığı ve çalışma alanlarındaki istihdam yönüyle oldukça önemlidir. Jeoloji mühendisliği lisans eğitimi açısından 2015-2016 yılından itibaren yeni kayıt olan öğrenci sayısı genel olarak her yıl bir önceki yıla göre azalma göstermiş, sadece 2020-2021 yılında 368 olan öğrenci sayısı bir sonraki yılda (2021-2022) artma göstererek 375'e ulaşmıştır (Şekil 1). Her ne kadar bir artma (1,90%) olsa da ülkemizde jeoloji mühendisliği hizmetlerine olan ihtiyaç göz önüne alındığında öğrenci sayıları oldukça düşük kalmıştır. 2021-2022 yılı hariç, lisans eğitimine yeni kayıt olan kadın öğrenci sayıları bir önceki yıla göre azalma ve artma eğilimi açısından yeni kayıt olan toplam öğrenci sayıları ile benzerlik göstermiştir (Şekil 2). Jeoloji mühendisliği lisans eğitimine yeni kayıt olan toplam öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 859 öğrenci ile 2015-2016, en düşük olduğu yıl ise 368 öğrenci ile 2020-2021 yılıdır. Kadın öğrenci sayıları özelinde azalma ve artma eğilimi ise bir önceki yıla göre; 2016-2017 yılında 16,39% azalma, 2017-2018 yılında 12,06% azalma, 2018-2019 yılında 21,14% azalma, 2019-2020 yılında 4,35% azalma, 2020-2021 yılında 3,79% azalma, 2021-2022 yılında 10,24% artma şeklindedir. Jeoloji mühendisliği lisans eğitimine yeni kayıt olan kadın öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 238 öğrenci ile 2015-2016, en düşük olduğu yıl ise 127 öğrenci ile 2020-2021 yılıdır [7].

Şekil 1. Jeoloji Mühendisliği Lisans Eğitimine Yeni Kayıt Olan Öğrenci Sayıları [7]

Şekil 2. Jeoloji Mühendisliği Lisans Eğitimine Yeni Kayıt Olan Kadın Öğrenci Sayılarının Değişimi [7]

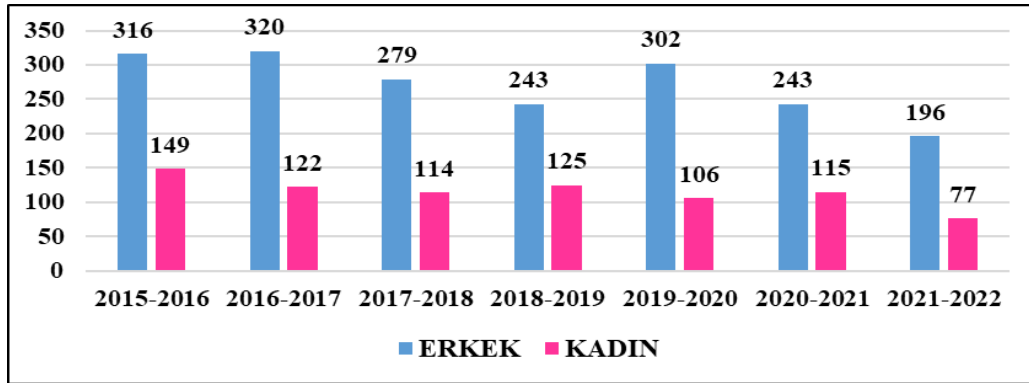
Lisans eğitime yeni kayıt olan öğrenci sayısı içerisinde kadın öğrenci oranının en yüksek olduğu yıl 2021-2022 yılı, en düşük olduğu yıl ise 2015-2016 yılıdır. Kadın öğrenci oranları 2015-2016 yılını takip eden iki yıl bir önceki yıla göre artma gösterirken, 2018-2019 yılı itibarıyla bir yıl artma bir yıl azalma şeklinde devam etmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: Jeoloji mühendisliği lisans eğitimine yeni kayıt olan kadın öğrenci oranları

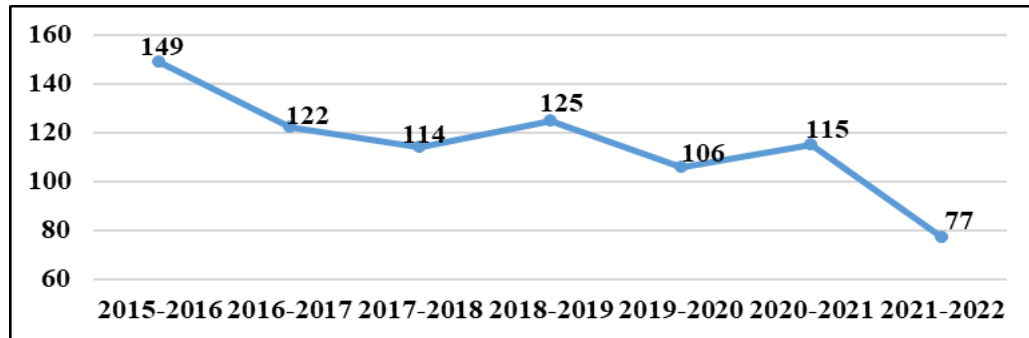
Yıl	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
Oran (%)	27,71	34,85	35,79	31,94	34,74	34,51	37,33

2.2. Jeoloji Mühendisliği Yüksek Lisans Eğitimine Yeni Kayıt Olan Toplam Öğrenci ve Kadın Öğrenci Sayıları

Jeoloji mühendisliği yüksek lisans eğitimi açısından yeni kayıt olan toplam öğrenci sayıları 2015-2016 yılından itibaren 2019-2020 yılına kadar azalma göstermiştir (Şekil 3). 2019-2020 yılında bir önceki yıla artma gösteren öğrenci sayısının bu yıldan sonra tekrar azalma eğilimine girdiği görülmüştür. Kadın öğrenci sayılarının ise bazı yıllarda artma bazı yıllarda ise azalma eğiliminde olması nedeniyle dalgalanma gösterdiği anlaşılmaktadır (Şekil 4). Jeoloji mühendisliği yüksek lisans eğitimine yeni kayıt olan toplam öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 465 öğrenci ile 2015-2016, en düşük olduğu yıl 273 öğrenci ile 2021-2022 yılıdır. Kadın öğrenci sayıları özelinde azalma ve artma eğilimi bir önceki yıla göre; 2016-2017 yılında 18,12% azalma, 2017-2018 yılında 6,56% azalma, 2018-2019 yılında 9,65% artma, 2019-2020 yılında 15,2% azalma, 2020-2021 yılında 8,49% artma, 2021-2022 yılında 33,04% azalma şeklindedir. 2021-2022 yılındaki sert düşüş dikkate değerdir. Jeoloji mühendisliği yüksek lisans eğitimine yeni kayıt olan kadın öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 149 öğrenci ile 2015-2016, en düşük olduğu yıl 77 öğrenci ile 2021-2022 yılıdır. [7]

Şekil 3. Jeoloji Mühendisliği Yüksek Lisans Eğitimine Yeni Kayıt Olan Öğrenci Sayıları [7]

Şekil 4. Jeoloji Mühendisliği Yüksek Lisans Eğitimine Yeni Kayıt Olan Kadın Öğrenci Sayılarının Değişimi [7]

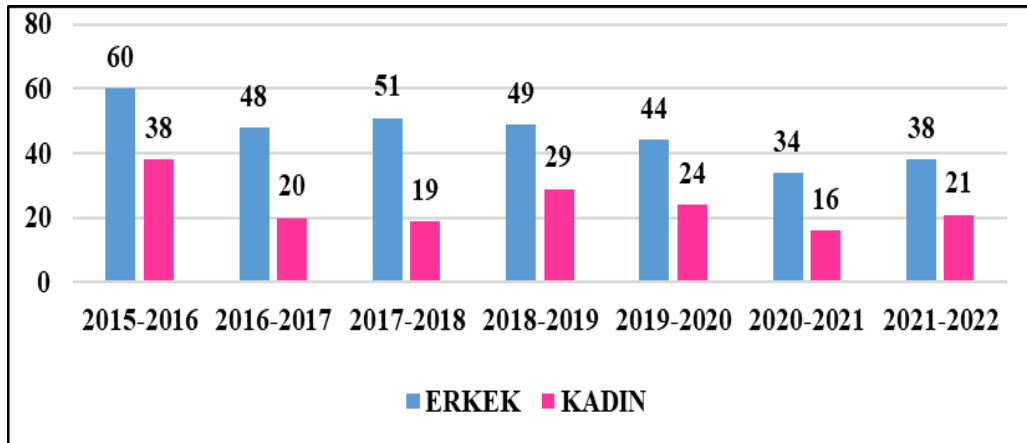
Yüksek lisans eğitime yeni kayıt olan öğrenci sayısı içerisinde kadın öğrenci oranının en yüksek olduğu yıl 2018-2019 yılı, en düşük olduğu yıl ise 2019-2020 yılıdır. Kadın öğrenci oranları bir önceki yıla göre 2016-2017, 2019-2020 ve 2021-2022 yıllarında azalma gösterirken, diğer yıllarda artmıştır (Tablo 2).

Tablo 2: Jeoloji mühendisliği yüksek lisans eğitime yeni kayıt olan kadın öğrenci oranları

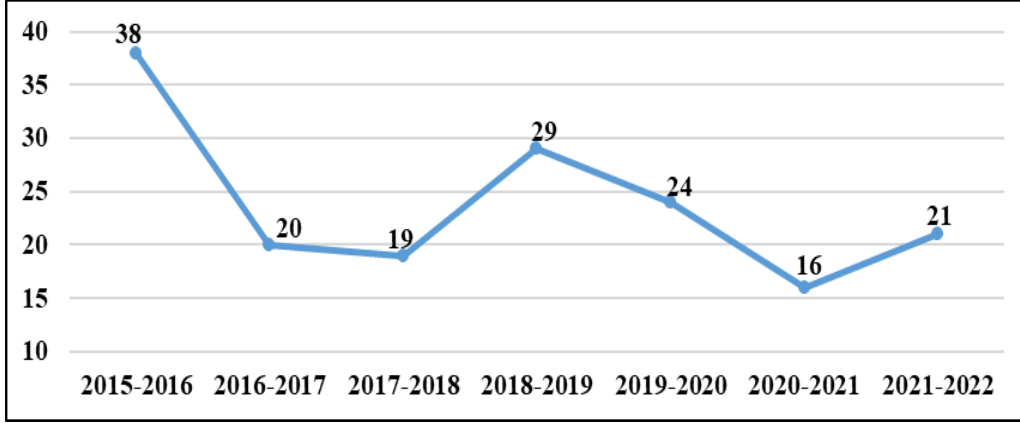
Yıl	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
Oran (%)	32,04	27,60	29,01	33,97	25,98	32,12	28,21

2.3. Jeoloji Mühendisliği Doktora Eğitime Yeni Kayıt Olan Toplam Öğrenci ve Kadın Öğrenci Sayıları

Jeoloji mühendisliği doktora eğitime yeni kayıt olan toplam öğrenci sayıları 2015-2016 yılından itibaren bazı yıllarda artma bazı yıllarda azalma göstermiştir (Şekil 5). Kadın öğrenciler açısından değerlendirme yapıldığında ise 2018-2019 ve 2021-2022 yılları dışında diğer yıllarda öğrenci sayısı bir önceki yıla göre azalmıştır (Şekil 6). Jeoloji mühendisliği doktora eğitime yeni kayıt olan toplam öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 98 öğrenci ile 2015-2016, en düşük olduğu yıl ise 50 öğrenci ile 2020-2021 yılıdır. Kadın öğrenci sayılarında özelinde azalma ve artma eğilimi ise bir önceki yıla göre; 2016-2017 yılında 47,37% azalma, 2017-2018 yılında 5% azalma, 2018-2019 yılında 52,63% artma, 2019-2020 yılında 17,24% azalma, 2020-2021 yılında 33,33% azalma, 2021-2022 yılında 31,25% artma şeklindedir. 2016-2017 ve 2020-2021 yıllarındaki sert düşüşler, 2018-2019 yılındaki önemli oranda artma dikkate değerdir. Jeoloji mühendisliği doktora eğitime yeni kayıt olan kadın öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 38 öğrenci ile 2015-2016, en düşük olduğu yıl ise 16 öğrenci ile 2020-2021 yılıdır [7].

Şekil 5. Jeoloji Mühendisliği Doktora Eğitime Yeni Kayıt Olan Öğrenci Sayıları [7]

Şekil 6. Jeoloji Mühendisliği Doktora Eğitimine Yeni Kayıt Olan Kadın Öğrenci Sayılarının Değişimi [7]

Doktora eğitimine yeni kayıt olan öğrenci sayısı içerisinde kadın öğrenci oranının en yüksek olduğu yıl 2015-2016 yılı, en düşük olduğu yıl ise 2017-2018 yılıdır. Kadın öğrenci oranları; bir önceki yıla göre 2018-2019 ve 2021-2022 yıllarında artma gösterirken, diğer yıllarda azalmıştır (Tablo 3).

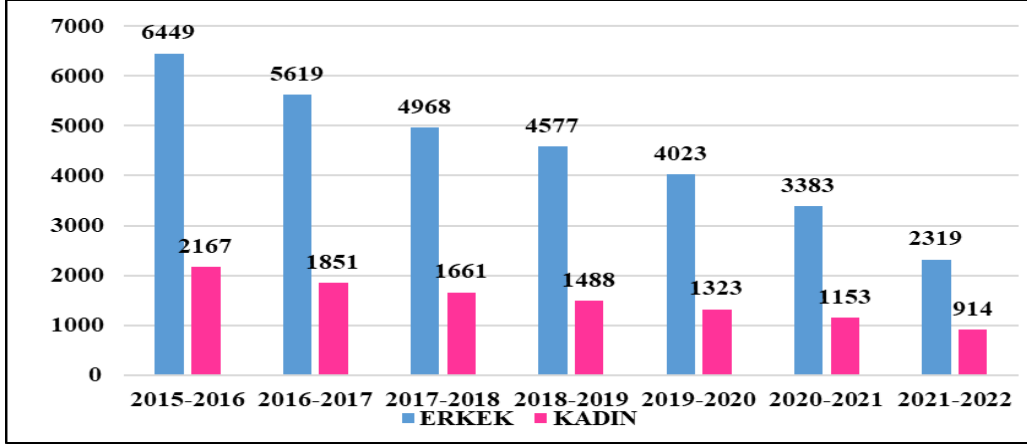
Tablo 3: Jeoloji mühendisliği doktora eğitimine yeni kayıt olan kadın öğrenci oranları

Yıl	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
Oran (%)	38,78	29,41	27,14	37,18	35,29	32	35,59

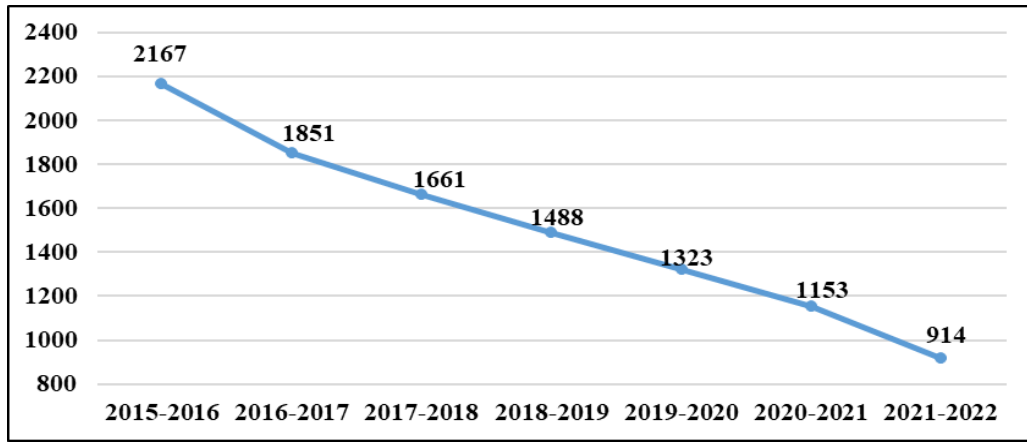
3. JEOLJİ MÜHENDİSLİĞİ EĞİTİMİNE KAYITLI TOPLAM ÖĞRENCİ VE KADIN ÖĞRENCİ SAYILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Jeoloji Mühendisliği Lisans Eğitimine Kayıtlı Toplam Öğrenci ve Kadın Öğrenci Sayıları

Jeoloji mühendisliği lisans eğitimine kayıtlı toplam öğrenci sayısı 2015-2016 yılından itibaren her yıl bir önceki yıla göre azalma göstermiştir (Şekil 7). Kadın öğrenci sayıları da toplam kayıtlı öğrenci sayılarına benzer şekilde her yıl bir önceki yıla göre azalma göstermiştir (Şekil 8). 2015-2016 yılı ve takip eden yıllarda 1.000'in üzerinde olan kadın öğrenci sayısının 2021-2022 yılı öğretim yılında bu sayının altına düştüğü görülmüştür. Jeoloji mühendisliği lisans eğitimine kayıtlı olan toplam öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 8.616 öğrenci ile 2015-2016, en düşük olduğu yıl ise 3.233 öğrenci ile 2021-2022 yılıdır. Kadın öğrenci sayılarında her yıl görülen azalma oranları bir önceki yıla göre; 2016-2017 yılında 14,58%, 2017-2018 yılında 10,27%, 2018-2019 yılında 10,42%, 2019-2020 yılında 11,09%, 2020-2021 yılında 12,85%, 2021-2022 yılında 20,73% şeklindedir. Jeoloji mühendisliği lisans eğitimine kayıtlı kadın öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 2.167 öğrenci ile 2015-2016, en düşük olduğu yıl ise 914 öğrenci ile 2021-2022 yılıdır [8].

Şekil 7. Jeoloji Mühendisliği Lisans Eğitimine Kayıtlı Öğrenci Sayıları [8]

Şekil 8. Jeoloji Mühendisliği Lisans Eğitimine Kayıtlı Kadın Öğrenci Sayılarının Değişimi [8]

Lisans eğitime kayıtlı öğrenci sayısı içerisinde kadın öğrenci oranının en yüksek olduğu yıl 2021-2022 yılı, en düşük olduğu yıl ise 2018-2019 yılıdır. Lisans eğitime kayıtlı olan kadın öğrenci oranları farklı eğilim göstermekle birlikte, eğilimin 2019-2020 yılından itibaren her yıl bir önceki yıla göre artarak devam etmesi olumlu olarak değerlendirilebilir (Tablo 4).

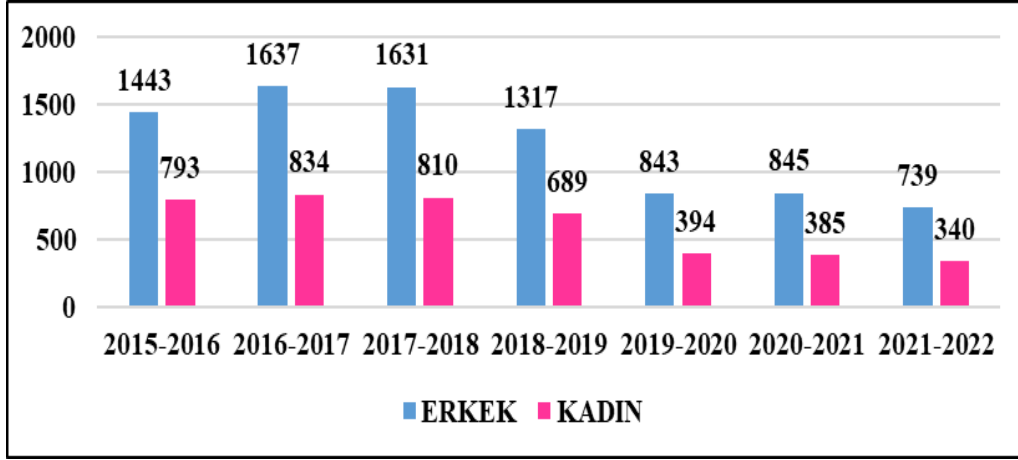
Tablo 4: Jeoloji mühendisliği lisans eğitimine kayıtlı olan kadın öğrenci oranları

Yıl	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
Oran (%)	25,15	24,78	25,06	24,53	24,75	25,42	28,27

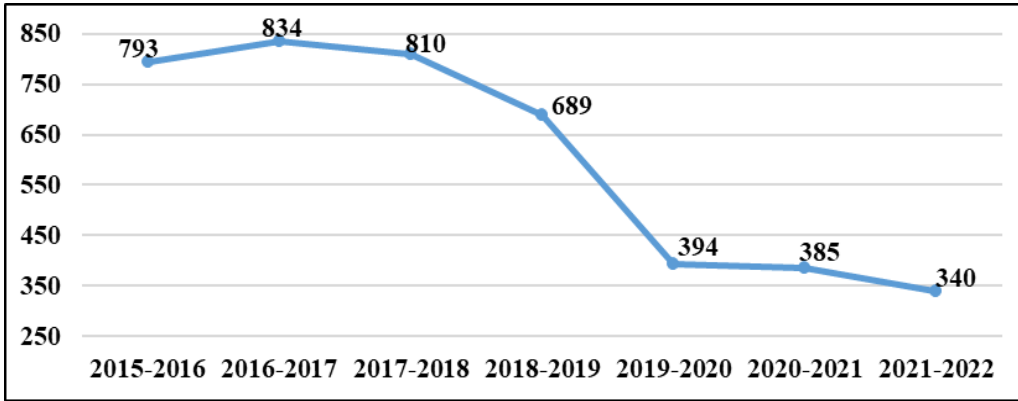
3.2. Jeoloji Mühendisliği Yüksek Lisans Eğitimine Kayıtlı Toplam Öğrenci ve Kadın Öğrenci Sayıları

Jeoloji mühendisliği yüksek lisans eğitimine kayıtlı olan toplam öğrenci sayısı, 2015-2016 yılını takip eden 2016-2017 yılında artma göstermesine rağmen 2017-2018 yılından itibaren azalma eğilimine girmiş ve bu yılı takip eden diğer yıllarda da azalma devam etmiştir (Şekil 9). Kadın öğrenci sayıları da benzer şekilde önce artma göstermiş daha sonra azalma eğilimine girmiştir (Şekil 10). Jeoloji mühendisliği yüksek lisans eğitimine kayıtlı olan toplam öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 2.471 öğrenci ile 2016-2017, en düşük yıl ise 1.079 öğrenci ile 2021-2022 yılıdır. Kadın öğrenci sayıları özelinde azalma ve artma eğilimi ise bir önceki yıla göre; 2016-2017 yılında 5,17% artma, 2017-2018 yılında 2,88% azalma, 2018-2019 yılında 14,94% azalma, 2019-2020 yılında 42,82% azalma, 2020-2021 yılında 2,28% azalma, 2021-2022 yılında 11,69% azalma şeklindedir. 2019-2020 yılındaki sert düşüş dikkate değerdir.

Jeoloji mühendisliği lisans eğitime kayıtlı kadın öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 834 öğrenci ile 2016-2017, en düşük olduğu yıl ise 340 öğrenci ile 2021-2022 yılıdır [8].

Şekil 9. Jeoloji Mühendisliği Yüksek Lisans Eğitime Kayıtlı Öğrenci Sayıları [8]

Şekil 10. Jeoloji Mühendisliği Yüksek Lisans Eğitime Kayıtlı Kadın Öğrenci Sayılarının Değişimi [8]

Yüksek lisans eğitime kayıtlı öğrenci sayısı içerisinde kadın öğrenci oranının en yüksek olduğu yıl 2015-2016 yılı, en düşük olduğu yıl ise 2020-2021 yılıdır. Kadın öğrenci oranları; bir önceki yıla göre 2018-2019 ve 2021-2022 yıllarında artma gösterirken, diğer yıllarda azalmıştır (Tablo 5).

Tablo 5: Jeoloji mühendisliği yüksek lisans eğitime kayıtlı olan kadın öğrenci oranları

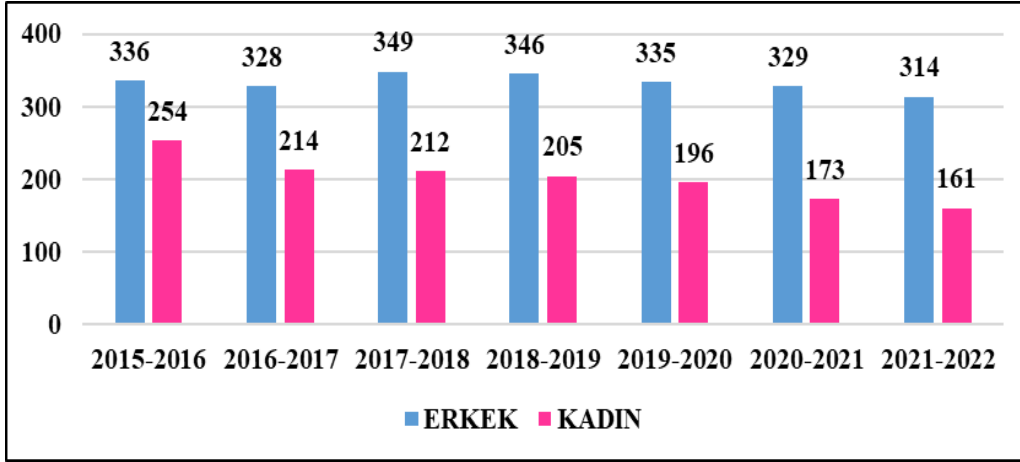
Yıl	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
Oran (%)	35,47	33,75	33,18	34,35	31,85	31,30	31,51

3.3. Jeoloji Mühendisliği Doktora Eğitime Kayıtlı Toplam Öğrenci ve Kadın Öğrenci Sayıları

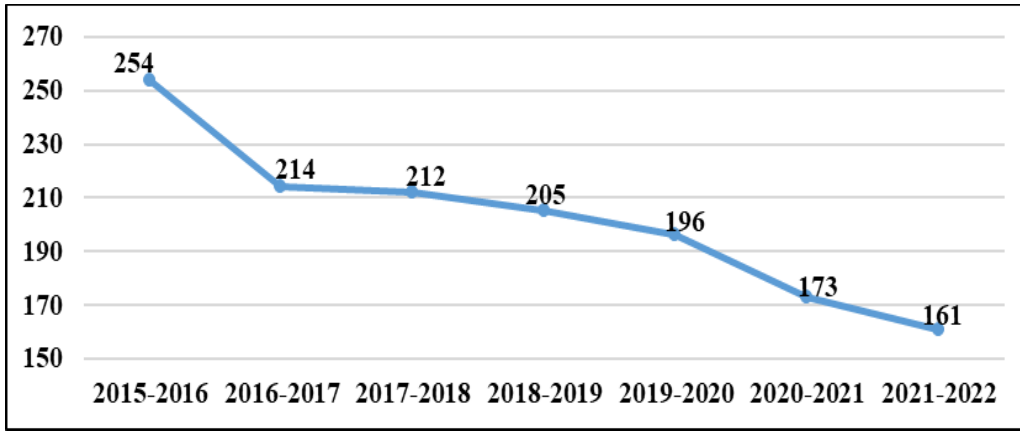
Jeoloji mühendisliği doktora eğitime kayıtlı öğrenci sayısı 2017-2018 yılı hariç, her yıl bir önceki yıla göre azalma göstermiştir. 500'ün üzerinde olan toplam öğrenci sayılarının 2021-2022 yılında 500'ün altına gerilediği görülmüştür (Şekil 11). Kadın öğrenci sayıları ise her yıl bir önceki yıla göre azalma göstermiştir (Şekil 12). Jeoloji mühendisliği doktora eğitime

kayıtlı olan toplam öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 590 öğrenci ile 2015-2016, en düşük olduğu yıl ise 475 öğrenci ile 2021-2022 yılıdır.

Kadın öğrenci sayıları özelinde her yıl görülen azalma eğilimi ise bir önceki yıla göre, 2016-2017 yılında 15,75%, 2017-2018 yılında yaklaşık 1%, 2018-2019 yılında 3,30%, 2019-2020 yılında 4,39%, 2020-2021 yılında 11,74%, 2021-2022 yılında ise 6,94% azalma şeklindedir. Jeoloji mühendisliği doktora eğitimine kayıtlı kadın öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl 254 öğrenci ile 2015-2016, en düşük olduğu yıl ise 161 öğrenci ile 2021-2022 yılıdır [8].

Şekil 11. Jeoloji Mühendisliği Doktora Eğitimine Kayıtlı Öğrenci Sayıları [8]

Şekil 12. Jeoloji Mühendisliği Doktora Eğitimine Kayıtlı Öğrenci Sayılarının Değişimi [8]

Doktora eğitimine kayıtlı öğrenci sayısı içerisinde kadın öğrenci oranının en yüksek olduğu yıl 2015-2016 yılı, en düşük olduğu yıl ise 2021-2022 yılıdır. Doktora eğitimine kayıtlı olan kadın öğrenci oranları, her yıl bir önceki yıla göre azalma göstermiştir (Tablo 6).

Tablo 6: Jeoloji mühendisliği doktora eğitimine kayıtlı olan kadın öğrenci oranları

Yıl	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
Oran (%)	43,05	39,48	37,79	37,21	36,91	34,46	33,90

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, öğrenim düzeylerine göre (lisans, yüksek lisans ve doktora), 2015-2016 ile 2021-2022 yılları (belirtilen yıllar dahil) arasında jeoloji mühendisliğine kayıt olan ve mevcut kayıtlı öğrenci sayıları incelenmiştir. Jeoloji mühendisliği ana bilim dalı altında farklı isim ile açılan programların (ekonomik jeoloji, maden yatakları ve jeokimya, uygulamalı jeoloji, genel jeoloji) öğrenci sayıları düşük olsa da jeoloji mühendisliği verilerine eklenmiştir.

Araştırmaya konu öğrenci sayılarının genel olarak son yıllarda geçmiş yıllara oranla azalma eğiliminde olduğu anlaşılmıştır. Başta, ülkemizin zengin yer altı kaynaklarına sahip olması ve bir deprem ülkesi olduğunun kabul görmesi hususları dikkate alındığında jeoloji mühendisliği öğrenci sayılarında oluşan bu azalma dikkat edilmesi ve önlem alınması gereken bir durumdur. Günümüzde, jeoloji mühendisliğinin kentleşme, afet yönetimi, turizm, mühendislik yapıları gibi birçok alanda doğrudan katkısının olduğu da unutulmamalıdır.

2015-2016 öğretim yılı, yüksek lisans eğitimine kayıtlı kadın öğrenci sayısı dışında, bu çalışmada yer alan bütün başlıklarda kadın öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıldır. Jeoloji mühendisliği yüksek lisans eğitimine kayıtlı kadın öğrenci sayısının en yüksek olduğu yıl ise 2016-2017 yılıdır. 2020-2021 yılı lisans ve doktora eğitimine yeni kayıt olan kadın öğrenci sayısı yönüyle, 2021-2022 yılı ise bütün öğrenim düzeylerinde kayıtlı kadın öğrenci sayıları ile yüksek lisans eğitimine yeni kayıt olan kadın öğrenci sayısının en düşük olduğu yıldır.

Jeoloji mühendisliği eğitiminde kadın öğrenci sayısının da genel olarak toplam öğrenci sayıları gibi geçmiş yıllara oranla son yıllarda azalma gösterdiği anlaşılmıştır. Bununla birlikte, incelenen yıllarda jeoloji mühendisliği eğitiminde kadın öğrenci sayılarının erkek öğrencilere göre daha az sayıda kaldığı görülmüştür. Toplam öğrenci sayısı içerisindeki oranlar açısından; yeni kayıt olan kadın öğrenci oranının en yüksek olduğu yıllar; lisans düzeyinde 2021-2022 yılı, yüksek lisans düzeyinde 2018-2019 yılı, doktora düzeyinde 2015-2016 yılı olmuştur. En düşük olduğu yıllar ise; lisans düzeyinde 2015-2016 yılı, yüksek lisans düzeyinde 2019-2020 yılı, doktora düzeyinde 2017-2018 yılı olmuştur.

Jeoloji mühendisliği eğitimine bütün öğrenim düzeylerinde kayıtlı toplam öğrenci sayısı 2015-2016 yılında 11.442 iken 2021-2022 yılında 4.787 olmuştur. Kadın öğrenci sayıları ise, 2015-2016 yılında 3.214, 2021-2022 yılında 1.415 şeklindedir. 2021-2022 yılında 2015-2016 yılına göre toplam öğrenci sayısında 58,16% azalma olurken kadın öğrenci sayısı da yakın bir şekilde 55,97% oranında azalmıştır. Öğrenim düzeyleri açısından kayıtlı kadın öğrenci sayısı çoğunlukla her yıl bir önceki yıla göre azalarak devam etmiştir. Sadece, 2016-2017 yılında yüksek lisans eğitimine kayıtlı kadın öğrenci sayısı bir önceki yıla göre artmıştır.

Son yıllarda, yükseköğretim kurumları giriş sınavı sonucunda jeoloji mühendisliği lisans bölümünün tercih edilmesinde yaşanan düşüş veya başka bir deyişle birçok üniversitede bölüm kontenjanların tam olarak dolmaması, doğal olarak öğrenci ve belirlenen kontenjan sayılarına da etki etmiştir. Ülkemizde yapılan sınavların (yükseköğretim kurumları, dikey geçiş) sonuçlarına göre jeoloji mühendisliğinin tercih edilmesinin teşvik edilmesi ve artırılmasına yönelik daha çok katılımlı bir stratejik planlama ve çalışmaların yapılması durumunda, öğrenci sayılarında artış sağlanabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Afyon Kocatepe Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü. (2023). Tanıtım. Erişim Adresi: <https://jeoloji.aku.edu.tr/tanitim/>
- [2] Jeoloji Mühendisleri Odası, 2023. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Serbest Jeoloji Mühendislik ve Müşavirlik Hizmetleri Uygulama, Büro Tescil ve Mesleki Denetim Yönetmeliği, Erişim Adresi: https://www.jmo.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=70
- [3] Okay, N., 2017. Türkiye'nin İlk Kadın Jeolog ve Deprem Uzmanı, Mavi Gezegen Dergisi, sayı:23, 5-15, Erişim Adresi: <http://mavigezegen.jmo.org.tr/detail-article.php?articlekod=6078>
- [4] Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği, 2023. TMMOB'ye Bağlı Odaların Üye Sayısı 660 Bin Oldu, Erişim Adresi: <http://www.tmmob.org.tr/icerik/tmmoby-bagli-odalarin-uye-sayisi-660-bin-oldu>
- [5] Akbulut, A., 2023, Ülkemiz Madencilik Sektörünün Geleceği Açısından Maden, Jeoloji ve Jeofizik Mühendisliklerinin Tercih Edilirliğinin Önemi, Üç Mühendislik Disiplinin Maden Kanunu Kapsamındaki Yeri, Görev, Yetki ve Sorumluluklarının İncelenmesi, Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, 234 s.
- [6] Cevherimiz Sensin, Erişim Adresi: <https://www.cevherimizsensin.com/>
- [7] Yeni kayıtların kaynağı: Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK), 2023. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Yükseköğretim İstatistikleri (... Yılı), Öğrenci Sayıları, Öğrenim Düzeyleri ve Birimlere Göre Yeni Kayıt Olan Öğrenci Sayıları (Tablo 104), Erişim Adresi: <https://istatistik.yok.gov.tr/>
- [8] Mevcut sayıların kaynağı: Kurulu Başkanlığı (YÖK), 2023. Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, Yükseköğretim İstatistikleri (... Yılı), Öğrenci Sayıları, Öğrenim Düzeyleri ve Birimlere Göre Öğrenci Sayıları (Tablo 106), Erişim Adresi: <https://istatistik.yok.gov.tr/>

KADINLARIN KENTSEL MEKÂNA KATILIMI VE KADIN DOSTU KENT İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KENT KONSEYLERİNİN İNCELENMESİ

Eda ÇELİK¹, Duygu GÖKCE²

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, YÖK 100/2000 Mimarlık Planlama Tasarım Doktora Öğrencisi, edacelik1691@gmail.com, Isparta, Türkiye

²Süleyman Demirel Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, duygugokce@sdu.edu.tr, Isparta, Türkiye

Özet: Kentlerin nüfusunun yaklaşık olarak yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Bu durumu göz ardı etmeden, cinsiyete duyarlı bir şekilde planlanacak kentlerde, kadınlar hem yönetime hem de kente katılma açısından diğer kullanıcılarla eşit haklara sahip olabileceklerdir. Kentsel süreçlerin tamamında kadınların da yer alması gerektiği düşüncesi kentli hakları ile gündeme gelmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak kentlerin tasarımı ve planlanmasında eşitlikçi bir anlayış sunan Kadın Dostu Kent yaklaşımı geliştirilmiştir. Kadın Dostu Kentler inşa etmenin ilk basamağı, kent nüfusunun yarısını temsil eden kadınların yerel karar alma süreçlerine katılımının sağlanmasıdır. Kent konseyleri kentteki farklı gruplar için farklı katılım yolları sağlamayı amaçlayarak kadınların yerel karar alma mekanizmalarına katılımını sağlayan olanaklardan biridir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, kadınların kentsel mekâna katılımı ve Kadın Dostu Kent ilişkisini, Kent Konseylerini inceleyerek ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmada Kadın Dostu Kentler Projesi'ne üye olmuş olan on iki kentin (İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon, Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Mardin, Samsun ve Malatya) kent konseyleri ve bu konseyler içerisinde yer alan kadın meclisleri incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda, Kadın Dostu Kentler Programına dâhil olan kentler bünyesindeki Kent Konseylerinin yürüttüğü çalışmaların, kadınların kente dair istek ve ihtiyaçlarını ifade edebilmeleri açısından önemli olduğu ve dolayısıyla Kent Konseylerinin Kadın Dostu Kentler inşa edilebilmesi için gerekli birimler olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kadın Dostu Kent, Kent Konseyleri, Kadın Meclisleri, Katılım

EXAMINATION OF CITY COUNCILS IN THE CONTEXT OF WOMEN'S PARTICIPATION IN URBAN SPACE AND WOMEN-FRIENDLY CITY RELATIONSHIP

Abstract: Approximately half of the population of cities consists of women. Without ignoring this situation, in cities that will be planned in a gender-sensitive manner, women will have equal rights with other users in terms of participating in both management and the city. The idea that women should be included in all urban processes has started to come to the fore with urban rights. As a result, the Women-Friendly City approach, which offers an egalitarian understanding in the design and planning of cities, has been developed. The first step in building Women-Friendly Cities is to ensure the participation of women, who represent half of the city population, in local decision-making processes. City councils aim to provide different participation methods for different groups in the city and are one of the opportunities that enable women to participate in local decision-making mechanisms. In this context, the aim of the study is to reveal the relationship between women's participation in urban space and the Women-Friendly City by examining City Councils. In this context, the city councils of twelve cities (İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon, Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Mardin, Samsun and Malatya) that are members of the Women Friendly Cities Project and the women's councils within these councils were examined. As a result of the study, it has been seen that the work carried out by the City Councils within the cities included in the Women-Friendly Cities Program is important in terms of women being able to express their wishes and needs regarding the city, and therefore City Councils are necessary units for building Women-Friendly Cities.

Keywords: Woman Friendly City, City Councils, Women Councils, Participation

1. GİRİŞ

Kentler cinsiyet, dil, din, ırk gibi farklılıklardan oluşan her türden insanın bir arada yaşadığı, bu insanların mekânı deneyimlediği, mekândan etkilendiği alanlardır. Kentte yaşayanların yarısını temsil eden kadınlar toplumsal cinsiyetin de etkisiyle kendilerine atfedilen roller nedeniyle zamanlarının büyük bir kısmını evde geçirmeye başlamış, "özel" alan yani evler kadınlar için yaşam alanlarını tanımlayan bir mekân haline gelmiştir. Ataerki toplumlarda kadınların ait olması gereken mekânların mahremiyetin sağlandığı düşünülen "ev" ile erkeklerin ait olduğu mekânların "ev" in dışı yani kamusal alanlar olduğu fikri yaygındır [1].

İnsan hakları ve kentli hakları gibi kavramlar son yıllarda bütün dünyada kabul görmüş ve tartışılırken, geçmişte var olan kültürel kodlar kadının ev içine kapatılmasının ve dışarıyla ilişkisinin kesilmesinin bir nedeni olarak düşünülebilir. Kadınların kentsel mekândaki özgürlüğünü kısıtlayan ve dolayısıyla görünürlüklerini de azaltan bu durum yine kadınların ev içine hapsolmesine neden olmaktadır [2]. Kadınların kentsel mekândaki hareketlerinin kısıtlanmasının arkasında yatan bir diğer neden de toplumun kadınlara yüklediği rollerdir. Kadınların annelik ve ev işleri ile özdeşleştirilmesi kamusal mekânda var olabilecek zaman bulamadıklarını düşündürmektedir [3]. Bu nedenler dışında kadınların kamusal ve kentsel mekândan uzak kalmalarının bir diğer nedeni kentlerin fiziksel yapılarıdır. Sosyal, fiziksel, ekonomik ve siyasi açıdan erkekler ile eşit haklara sahip olmaları gereken kadınların, erkek egemen bakış açısıyla oluşturulmuş kentlerde mekânı deneyimlerken, mekâna katılmaya çalışırken sorunlarla karşılaştıkları bilinmektedir. Karşılaştıkları bu sorunlar, kadınların kamusal mekândaki görünürlüklerini etkileyen faktörlerdendir.

Eşitsizliğin var olduğu kentsel mekânda, farklı yaşam biçimleri ve konumda olan bütün kadınların kent içerisinde rahat, güvenli ve kolay yaşamalarını sağlamak amacıyla kentsel planlama ile mekânsal tasarım bir araç olarak kullanılabilir. Çünkü kadın kullanıcıları görmezden gelmeyecek planlanmış ve tasarlanmış kentler ile kadın kullanıcıların istek, ihtiyaç ve talepleri göz önünde tutularak eşitlikçi bir şekilde düzenlenmiş kentsel hizmetler kadınların yaşamını olumlu etkileyecek, yaşam şartlarını iyileştirecek ve kolaylaştıracak, kenti erkeklerle eşit bir şekilde deneyimlemelerine yardımcı olacaktır. Bu sebeple kentsel planlama ve tasarım süreçlerinde eşitlikçi, kadına duyarlı ve kadın dostu bir yaklaşımın benimsenmesi her kesimdeki kadının kent hayatına müdahil olmasını sağlayacak, onların erişimlerini artıracak, kentte edindikleri deneyimlerin daha güvenli ve kolay olmasına olanak sağlayacaktır.

Kentlerdeki çok aktörlü ve kozmopolit yapı katılım kavramının önem verilmesi gerek bir kavram olduğunun kanıtıdır. Demokratik bir yönetim için kentlerde yaşayan tüm paydaş ve aktörlerin sorumluluk alması gerekmektedir [4]. Bu bağlamda kentin nüfusunun yarısını temsil eden kadınların yerel karar alma süreçlerine eşit ve tam bir şekilde katılarak sorumluluk alması yaşanabilir ve kadına dost kentler yaratmanın ilk basamağı olması açısından önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda çalışmada Kadın Dostu Kentler Projesi'ne üye olmuş olan on iki kentin (İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon, Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Mardin, Samsun ve Malatya) kent konseyleri ve varsa bünyelerindeki kadın meclisleri incelenmiştir. Kent konseyleri ve bünyelerindeki Kadın Meclisleri ve faaliyetlerine dair bilgiler yönetmeliklerden ve internet üzerinden her bir kent konseyinin internet sitesinin incelenmesiyle elde edilmiştir. Resmi internet siteleri üzerinden ulaşılamayan kent konseyleri ve kadın meclislerinin faaliyetlerine ise anahtar kelimeler ile sosyal mecralarda arama

yapılarak ikincil kaynak olan haber ve duyurular incelenerek ve mail ile bilgi alınarak ulaşılmıştır.

2. KENT KONSEYLERİ

Kentler farklı çıkarları ve beklentileri olan birçok insanın bir arada yaşayabildiği karmaşık yapıdaki yaşam alanlarıdır. Yerel yönetimler toplumsal çıkarlar adına bu yapı içerisindeki farklı grupların çıkarlarını kentsel politikalar vasıtasıyla korurken cinsiyet farklılığını pek önemsemezler. Kentte yaşayanların yarısını temsil etmelerine rağmen kadınlar yerelde karar alma mekanizmalarına eşit ve tam bir şekilde katılamamaktadırlar [5]. Kentin doğal ortakları olan kadınlar konut, ulaşım, güvenlik, eğitim ve sağlık gibi konularda alınan yerel kararlardan direkt olarak etkilenmektedirler. Cinsiyet farklılığını göz önünde bulunduran bir yerel yönetim anlayışı ve kadınların birey olarak varlıklarını sürdürülebilmelerine olanak tanıyan hizmet anlayışı ile kentin kadınlar için de yaşanabilir olmasının ilk şartı sağlanmış olacaktır [6].

Kentte yaşayanların demokratik katılımlarını sağlayabilmek adına yerel yönetimlere dair yasalarda bazı düzenlemeler yapılmıştır. Kentteki farklı gruplar için farklı katılım yolları sağlamayı amaçlayan düzenlemeler ile kadınların karar alma mekanizmalarına katılımı konusunda yeni olanaklar tanınmıştır. Kent konseyleri ve kadın meclisleri bu olanaklardan biridir. Kadınların kent konseylerini önemseyerek katılım sağlamaları ve görüş bildirmeleri kente katılım açısından önemlidir.

Kadınların demokratik katılımlarının sınırlı bir seviyede kalıyor olması onların kente dair istek, talep ve şikâyetlerinin göz önünde bulundurulmamasına neden olmaktadır. Bu durum kadınların kentsel hizmetleri yeterli şekilde alamamasına yol açmaktadır. Bu nedenle yerelde gerçekleştirilen durum tespiti ve alan çalışmaları kadınların ihtiyaçlarını tespit etme ve bu ihtiyaçlara yönelik kentsel hizmet sunma açısından gereklidir [7]. Kadın dostu kent kavramı bu gerekliliğin yerine getirilmesi ve kadınların kentte ve toplumsal hayatta görünürlüklerinin artması açısından önemlidir. Kadın Dostu Kentler yerelde toplumsal cinsiyet perspektifiyle hareket etmeyi amaçlayarak, kadınların kente dair ihtiyaç, beklenti ve şikâyetlerinin analiz edildiği ve buna yönelik politikaların geliştirilip mekânsal düzenlemelerin yapıldığı, kadınların karar alma mekanizmalarına katılımlarının sağlandığı kentlerdir [5, 7].

Daha iyi bir gelecek için kadın dostu kentler inşa etme amacına ilişkin hedefler farklı meslek grupları aracılığıyla kente dair sorunların tespit edilip çözüm önerisi geliştirmeyi sağlamak, kentin sorunları ve kent yönetimine dair vizyon ve misyon belirlenmesine katkı sağlamak, yönetimler arasındaki iş birliği ile kente dair kentli katılımını artırmak için yerel hizmetlere eşitlikçi yaklaşımlar sunmak, kentli bilincinin oluşmasını sağlamak ve kentin kadınlar için erkeklerle eşit olmasını sağlamak olarak özetlenebilmektedir [6]. Bu işbirlikçi yaklaşımın basamaklarından birini Kent Konseyleri oluşturmaktadır.

Yerel demokrasinin geliştirilmesi amacıyla günümüzde “katılımcı” ve “çok aktörlü kurumlar” perspektifinde kent konseyleri modeli geliştirilmiştir. Kent konseyleri, 1992 yılında Birleşmiş Milletler’in Rio Yeryüzü Zirvesinde gündeme gelmiştir. Türkiye’deki uzantısı Yerel Gündem 21 ismiyle uygulamaya geçirilmiştir [8]. Rio de Janeiro’da 1992 yılında gerçekleştirilmiş olan

BM Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda 21. yüzyılın esas ve temel hedefi olan sürdürülebilir kalkınma hedefine ne şekilde erişilebileceği belgelendirilmiştir. Türkiye'nin de Başbakan düzeyinde temsilinin gerçekleştirildiği bu konferansta "Gündem 21" başlığı altında somut bir küresel eylem planı benimsenmiştir. 1997 yılı itibari ile yerel yönetimlerde uygulanmaya başlanan Yerel Gündem 21 sürecinin bir getirisi olan Kent Konseyleri 3 Temmuz 2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu ile 2006 tarihli ve 26313 sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği'ne dayanarak kurulmuş "yönetim" yapılarıdır. Yasal bir statüye kavuşması 5393 sayılı Belediye Kanunu ile sağlanan Kent Konseylerinin bütün kentlerde kurulması yasal olarak zorunlu hale getirilmiştir [9].

2006 tarihinde yayınlanmış olan Kent Konseyi Yönetmeliği'ne göre: "*Kent konseyi, merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve sivil toplumun ortaklık anlayışıyla, hemşerilik hukuku çerçevesinde bulunduğu; kentin kalkınma önceliklerinin, sorunlarının, vizyonlarının sürdürülebilir kalkınma ilkeleri temelinde belirlendiği, tartışıldığı, çözümlerin geliştirildiği ortak aklın ve uzmanlaşmanın esas olduğu demokratik yapılar ile yönetim mekanizmalarını ifade eder*" [10].

Yerel yönetimlerin güçlendirilip yerel demokrasinin sağlanmasının basamağı olan kent konseyleri kentte oluşturulmuş demokratik yapılardır [11]. Kent konseylerinin kurulmasının amacı karar mekanizmalarına olan katılımı sağlayarak yerel yönetimi güçlendirmektir. Çalışma yöntemleri ve yapıları kentlere göre farklılık gösterebilen kent konseylerinin genel işlevi kentin bütün paydaşlarının bir araya gelmesini sağlayarak tüm kenti kapsayan ortak bir akıl oluşturmaktır. Kent konseyleri yurttaşlar ile kamu hizmeti sunucular arasında bir ara yüz görevi görmektedir [12].

Kent Konseyi Yönetmeliğinin 6. Maddesi Kent Konseylerinin görevlerini şu şekilde ifade etmiştir;

- "*Yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşerilik hukuku ve ortak yaşam bilincinin geliştirilmesini, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının benimsenmesini sağlamak*
- *Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması ve bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik planların hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak,*
- *Kente ilişkin temel stratejiler ve faaliyet planlarının belirlenmesinde, uygulama ve izleme süreçlerinde tüm kenti kapsayan ortak bir aklın oluşturmaya katkıda bulunmak,*
- *Yerellik ilkesi çerçevesinde katılımcılığı, demokrasiyi ve uzlaşma kültürünü geliştirmek,*
- *Kentin kimliğine ilişkin tarihi, kültürel, doğal ve benzeri değerlere sahip çıkmak ve geliştirmek,*
- *Kent kaynaklarının etkili, verimli ve adil kullanımına katkıda bulunmak,*
- *Sürdürülebilir kalkınma anlayışına dayalı kentin yaşam kalitesini geliştiren, çevreye duyarlı ve yoksulluğu giderici programları desteklemek,*
- *Sivil toplumun gelişmesine ve kurumsallaşmasına katkıda bulunmak,*
- *Çocukların, gençlerin, kadınların ve engellilerin toplumsal yaşamdaki etkinliklerini arttırmak ve yerel karar alma mekanizmalarında aktif rol almalarını sağlamak,*
- *Kent yönetiminde saydamlık, katılım, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ilkelerinin uygulanmasına katkıda bulunmak,*
- *Kent konseyinde oluşturulan görüşlerin değerlendirilmek üzere ilgili belediyeye gönderilmesini sağlamaktır.*" [10].

a. Kadın Meclisleri

Kent konseyi yönetmeliği tanımlarında geçen Meclisler ve çalışma grupları: “Kadın ve gençlik meclisleri başta olmak üzere kent konseyinin görev alanlarında, yönetim anlayışına dayalı ve sürdürülebilir kalkınma içinde çeşitli toplum kesimlerinin kent yönetimine katkıda bulunmalarını, kaliteli ve yaşanabilir bir kentin yönetiminde aktif rol almalarını hedefleyen ve gönüllülük esasında oluşmuş ortak yapıları ifade eder” ve Kadın Meclisleri de yönetmeliğin 4. Maddesinde bu şekilde yer almaktadır [10].

Kadın meclislerinin Türkiye’de temellerinin atılması 1990’lı yılların ikinci yarısına tekabül etmektedir. 1996 yılında Birleşmiş Milletler organizatörlüğünde, Habitat II kapsamında İstanbul’da gerçekleşen “İnsan Yerleşimleri Konferansı-Kent Zirvesi” isimli programda yereldeki katılımcı demokrasinin artırılması hedefiyle kent konseylerinin altyapısı niteliğini taşıyan Yerel Gündem 21 Meclislerinin kurulması gerçekleştirilmiştir [13].

Takip eden süreçte ülkemizde 67 farklı Gündem 21 programı uygulanmaya başlanmış, 40 kentte kadın meclisi, kadın komisyonları ve kadın çalışma grupları oluşturulmuştur. Başlangıçta kent konseylerine bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren kadın meclisleri, 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun yasalaşmasından sonra ve 2006’da Kent Konseyleri Yönetmeliği’nin çıkarılmasıyla Gündem 21 Programı kapsamından çıkarılmış ve kurumsallaşıp yaygınlaşma sürecine girmiştir [14].

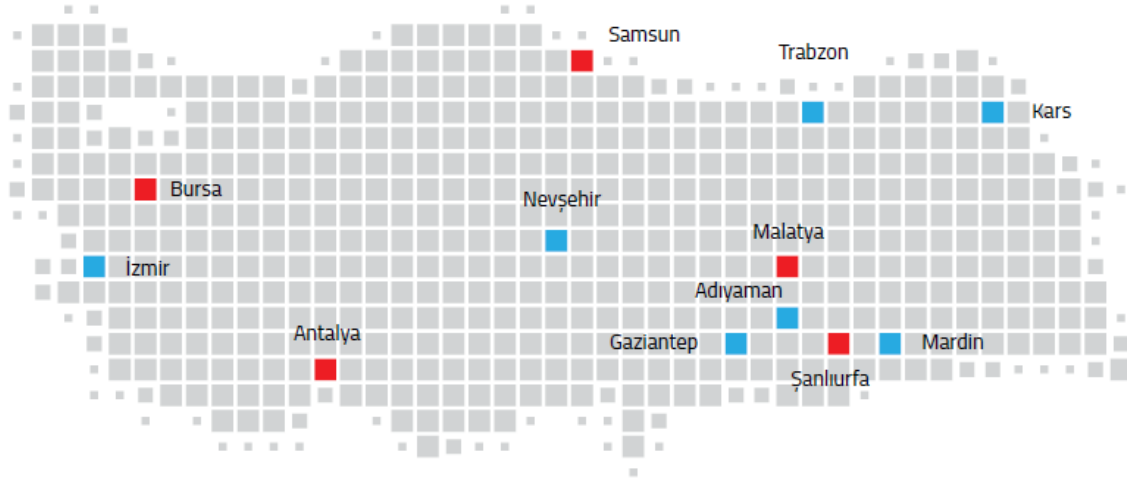
Kent Konseyleri ile paralel bir çizgide olan Kadın Meclisleri, kentin tüm paydaşlarının ortak bir şemsiye altında buluşabildiği bir mekanizma niteliği taşımaktadır [15]. Kadınların özgürce fikirlerini söyleyip çözüm üretebilmelerini sağlayan Kadın Meclislerinin onların karar alma süreçlerine aktif katılımlarını sağlayan önemli bir kurumsal kimliği de vardır. Kadın Meclisleri aynı zamanda kadınların kendi sorunlarını sahiplenmelerine özendiren gönüllülük temelli örgütlenmiş demokratik bir oluşumdur. Kadın meclislerinin, kadınların toplumsal hayattaki üretim, siyaset gibi birçok alanda söz söyleme hakkının olması ve kadınların yaşadıkları kentte var olan sorunlar konusunda bilinçlendirilmeleri hedefi önem teşkil etmektedir. Bunlara ek olarak kadınların ürettiği proje ve çözüm önerilerinin ilgili birimlere iletilmesi, kent yönetimi ile ilgili hususlarda ve politika oluşturulması aşamalarında kadınların aktif bir şekilde temsil edilip rol almalarının sağlanması da kadın meclislerinin hedeflerindedir [16]. Kadınların kente dair tüm bu politik ve mekânsal kararlara katılımının sağlanmasıyla onların da kentin diğer kullanıcılarıyla eşit bir kentsel deneyim edinmelerini mümkün kılmak, kadına dost kentler inşa etmenin temel basamaklarından biridir.

3. KENT KONSEYLERİ VE KADIN DOSTU KENT İLİŞKİLERİ

Kadın dostu kent; kadınların kente dair haklarının yaşama geçirildiği, onların gündelik hayattaki şartlarının iyileştirilmesini amaçlayan, her alanda kadın ve erkek eşitliğini sağlayacak politikaların oluşturulduğu, kadınların yerelde karar alma süreçlerine katılımlarının sağlandığı ve eşit yerel hizmet sunumlarından faydalandıkları kent olarak tanımlanabilmektedir. Kadın dostu kent kavramı kentsel politikalar ve yerel hizmet sunumu açısından eşitlikçi kent anlayışına göre daha geniş kapsamlıdır [17].

Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerel yönetimlerin tüm süreçlerine dâhil edilmesi ve bununla beraber yerel yönetimlerin ve kadın örgütlerinin gücünün artırılması ve ikisi arasındaki işbirliğinin sağlanması amacıyla 2006 yılında başlatılmıştır. Programın ilk basamağı 2006-2010 yıllarını kapsamaktadır. Bu aşamada Türkiye’den 6 kent; İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van programa dâhil edilmiştir [18].

Programa dâhil olan 6 kentte görülen ilerlemelerden sonra yerel yönetimlerin birçoğu kendi kentlerinde de “Kadın Dostu Kent” modelinin uygulanması isteğini başvurular ile dile getirmişlerdir. Bu gelişmeler ile birlikte Kadın Dostu Kentler-2 Ortak Programı birinci aşamanın kaldığı yerden yerel yönetimlere toplumsal cinsiyeti dâhil etme amacıyla 2011 yılında başlatılmıştır. Programa başvuran kentler ihtiyaç ve kapasite esasları göz önünde bulundurularak sıralanmış, yapılan haritalama sonucunda 7 yeni kent (Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun) programa dâhil edilmiştir [19].

Şekil 1: Kadın Dostu Kentler Programına Üye Kentler, [20].

“Kadın Dostu” kentlerin oluşumunu destekleyen Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Programı (BMOP), kadınlara yerelde karar alma süreçlerine katılımını teşvik eden ve destekleyen bir anlayışla kamu kurumları, yerel yönetimler ve kadın kuruluşları arasında işbirliği ve beraber çalışma planları oluşturmayı amaçlar. Bu program kapsamında kentsel politika ve hizmetlerde eşitlik arayan bir bakış açısıyla hareket edilmesinin sonucu olarak kentlere özgü Yerel Eşitlik Eylem Planları (YEELP) hazırlanmasını hedeflenmiştir. Valilikten başlayarak il özel idaresi, belediyeler ve kadın örgütlerinin işbirliğine dayalı olarak hazırlanan Yerel Eşitlik Eylem Planları kadınların temel sorunlarını hedef alacak şekilde yerelde var olan sorunlarına yerel çözümler üretmeye çalışmaktadır. Kadınların kentin sunduğu hizmetlerden eşit yararlanamaması, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şiddet, kadınların eğitim ve sağlık hizmetlerinden eşit bir şekilde yararlanması, ekonomik olarak güçlenmeleri, yerel kararlara katılımı, eşitlik için farkındalık yaratılması çözümler üretilmeye çalışılan alanlardır [21].

Kentlilerin yaşadıkları kente sahip çıkmaları onlar için sunulmuş uygun katılım yollarıyla mümkün olabilmektedir. Yerel yönetimlere dair yasal çerçevede yönetime katılma ve hizmetlerden faydalanma ile alakalı bir şekilde hemşerilik (kenttaşlık) hukuku kapsamında

yapılmış olan hak tanımının kentte yaşayan herkesi ifade ettiği görülmektedir. Kent Konseylerinin hukuki zemininin oluşturulduğu 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. Maddesine göre kent konseyleri belediye meclisi ve il genel meclisi gibi bir rolü üstlenerek bu meclislerde temsil edilemeyen kentlilerin sivil toplum kuruluşlarıyla yapılan işbirliği ile temsilini sağlamaktadır. Kent konseyleri bünyesindeki Kadın Meclisleri de *“kent konseyinin görev alanlarında, yönetim anlayışına dayalı ve sürdürülebilir kalkınma içinde çeşitli toplum kesimlerinin kent yönetimine katkıda bulunmalarını, kaliteli ve yaşanabilir bir kentin yönetiminde aktif rol almalarını hedefleyen ve gönüllülük esasında olumu ortak yapılar”* şeklinde tanımlanmaktadır [6].

Kurulmasına ve faaliyetlerine destek verilen kadın meclisleri kendi aralarında oluşturdukları bağlantı ile kadın sorunlarına dair çalışmalar, bilgilendirme toplantıları, eğitim seminerleri, festivaller, etkinlikler ile siyaset, eğitim, sağlık ve karar mekanizmalarına katılım açısından çalışmalar yapmaktadırlar. Fakat kentsel hizmetler konusuna ilgi ve bu konudaki etkinliklerinin sınırlı kaldığı görülmektedir.

Kent konseyi uygulamalarının başarı gösterdiği kentlerde yerel kadın örgütleriyle işbirliğinin önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Fakat stratejik ve mekânsal planların hazırlanması aşamasında kadın örgütlerinin bir dahli bulunmamaktadır. Yerelde ve merkezde kadın örgütleri kadınların hayatı, sorunları ve ihtiyaçlarıyla alakalı önemli bilgi ve deneyime sahiptirler. Yerel yönetimlerin bu birikim ve deneyimden faydalanma ve hizmet sunumlarında işbirliğini sağlama açısından bu örgütlerle sınırlı ve sürekli olmayan ilişkileri vardır. Kentli haklarının tam olarak kullanılabilmesi bütün yerel politikaların proje ve program basamağında cinsiyet perspektifiyle özel olarak değerlendirilip gerçekleştirilmesi durumunda mümkün olabilmektedir. Temsillerinin daha eşitlikçi bir duruma getirilmesi için kadınların sorun ve ihtiyaçlarının yerel meclislerde gündem olmasını sağlamak amacıyla çeşitli katılım yollarının kullanılması gerekmektedir. Bu aşamada hem yerel yönetimin hem de kadın örgütlerinin bunu görev olarak benimsemesi gerekmektedir [22].

Kent genelinde kadınların kentsel hizmetlere erişimde yaşadıkları problemleri ve buna dair ihtiyaçlarını ortaya koyan çalışmalar eksiktir. Kadınların eşit bir şekilde kentsel hizmetlerden faydalanması adına bazı gelişmeler olmuştur. Kadın Dostu olma yolunda atım atan kentlerde kadınlar için aktivite merkezleri ve kadın danışma birimlerinin açılması, yeni spor alanlarının düzenlenmesi, kent içi düzenlemelerin yapılması, sokak aydınlatmalarında iyileştirme çalışmalarına başlanması bunlar arasında yer almaktadır. Kent bütünündeki istatistiki verilerin cinsiyete duyarlı olarak elde edilmesi kentsel hizmet alanlarında da devam ettirilmeli ve böylelikle kadınların ihtiyaçlarına cevap verir nitelikte kentsel hizmetler tanımlanmalıdır. Toplu ulaşım ve yaya ulaşımının kadınlar tarafından tercih edilmesinin ve kullanılmasını kolaylaştıracak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Sosyo-kültürel donatı ve etkinlikler açısından kadınların kullanımını ve katılımını sağlamaya yönelik bu gibi alanların ihtiyaca göre sayılarının artırılması ve erişilebilirliklerinin sağlanması gerekmektedir. Toplu konut ve kentsel dönüşüm projelerinin yapımı ve kentsel planlama karar alma ve politika oluşturma aşamalarında cinsiyete duyarlı bir bütçe planı ile plan ve proje yaklaşımının benimsenmesi ve mahalle ölçeğinde kentsel hizmetlerin erişilebilir ve ulaşılabilir olması yaygınlaştırılması gereken hedefler olmalıdır [17].

4. KADIN DOSTU KENTLER PROGRAMINA ÜYE KENTLERİN KENT KONSEYLERİ VE KADIN MECLİSLERİNİN İNCELENMESİ

Kent nüfusunun yarısını temsil eden kadınların yerel karar alma süreçlerine tam ve eşit bir şekilde katılımı yaşanabilir ve kadına dost kentler yaratmanın ilk basamağı olması açısından önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu kısmında Kadın Dostu Kentler Projesi'ne üye olmuş olan on iki kentin (İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon, Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Mardin, Samsun ve Malatya) kent konseyleri ve varsa bünyelerindeki kadın meclisleri incelenmiştir.

- **İzmir Kent Konseyi ve Kadın Meclisleri**

Kent Konseyi Yönetmeliği'nin 6. Maddesinde belirtilen görevlere ek olarak İzmir Kent Konseyinin görevleri İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçelerdeki kent konseyleri ile beraber kentte yaşayan her gruptan insanı bir araya getirerek bütün kenti kucaklayan ortak bir dil oluşturmaktır. İzmir Kent Konseyi bünyesinde Kadın Meclisi bulunmaktadır ve bu meclisin yürütme kurulunda 9 üye bulunmaktadır. Bu üyeler aynı zamanda birer kurumu temsil etmektedirler. Bu kurumlar; Çağdaş Eğitim Gönüllüleri Derneği, Türk Kadınlar Birliği, T.M.M.O.B, Tükoder, ÇEKEV, Karabağlar Kaymakamlığı, Sosyal- İş Sendikası ve İzmir Ekonomi Üniversitesidir. Kent Konseyi ve Kadın Meclisi bünyesinde oluşturulan çeşitli çalışma gruplarıyla kadının hem aile içindeki, hem toplum içindeki yerine dair eğitimler verilmekte, kadının iş hayatına katılmasını sağlayıcı seminerler düzenlenmekte, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair farkındalık çalışmaları yürütülmekte, aile içi şiddete karşı kadınlar bilinçlendirilmeye çalışılmaktadır [23].

Kadın Dostu Kentler Projesi programına üye olan kentlerden biri olan İzmir'in Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan Kadın Erkek Eşitliği Birimi, düzenli bir şekilde belediyede istihdam edilenlerin cinsiyete dayalı verilerini toplamakta, 24 Kasım, 8 Mart, 5 Aralık gibi önemli günleri kapsayan çalışmalar yapmakta, muhtarlardan halka geniş bir katılımın sağlandığı düzenli toplumsal cinsiyet eğitimleri vermektedir. Belediye aynı zamanda imar yönetmeliği değişikliği gibi durumlarda kadın kuruluşlarını davet ederek onların fikir ve görüşlerini dinlemektedir. Kentte kurulmuş olan eşitlik mekanizmaları ilçe yerel yönetimlerine de sirayet etmiştir. İlçe Belediye Meclislerinde bulunan Kadın Erkek Eşitliği Komisyonları ve Kaymakamlıklarda yapılan kadın erkek eşitliği görevlendirmeleri bunlara örnektir [24].

- **Antalya Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Antalya Kent Konseyi'nin amacı kentte yaşayanlar ile beraber kentin gelişimini ortak bir şekilde planlamak, kentin her anlamda 21. Yüzyıla taşınması için yapısal değişimleri gerçekleştirmek, kentte var olan öncelikli sorunları çözmeye çalışmak, halkın karar alma süreçlerine ve yerel yönetimlere katılımını sağlamak, kentin eylem, kalkınma ve gelişim planlarını hayata geçirmek, yerelde demokrasinin gelişip yerleşmesine katkıda bulunmak, sürdürülebilir kent ile birlikte sürdürülebilir kalkınmayı elde etmektir [25].

Belediye meclisi ile yürütülen çalışmalarda, kadın dostu kentler projesine de kentin dâhil olmasıyla birlikte mecliste kadın erkek eşitliğine önem verilmekte, kadınlara iş olanakları sağlanmaya çalışılmakta, kadınların kente katılımının günün her saatinde mümkün olmasını sağlayabilmek amacıyla Park ve Bahçeler Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalarla yeterli aydınlatma ve düzenleme sağlanmaya çalışılmakta, zabıta ve güvenlik amirliği sayesinde güvenlik tesis edilmekte, sağlık işleri müdürlüğü ile kadınlara yönelik sağlık hizmeti verilmekte, kadına toplum tarafından biçilmiş olan evde vakit geçirme algısını kırmak amacıyla Kütüphane Müdürlüğü hobi ve meslek edindirme kursları düzenlemektedirler. Kadınların kentsel hayata katılımını kolaylaştıran mekânsal kararlar getirilmesi, buna yönelik belediye tarafından çalışmalar yürütülmesi, kadının kentsel hayatta görünür olmasını kolaylaştırıcı bir adım olması açısından önemlidir.

- **Gaziantep Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Gaziantep Kent Konseyi'nin amacı kent hayatında kentlilerinin hakkının korunması, kentte hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, sosyal yardımlaşma ve dayanışma ile beraber çevreye duyarlılığın sağlanması, katılım, hesap sorma, hesap verme ve yerinden yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesidir. 290 üyesi bulunan kent konseyinde 25 kadın üye bulunmaktadır. Kadın üyeler arasında Belediye Başkanı, kadın dernekleri temsilcileri, meslek odaları başkanları, gazeteciler, muhtarlar ve siyasi parti temsilcileri bulunmaktadır. Gaziantep Kent Konseyi Kadın Meclisi kent içinde yaşayan kadınların din, dil, ırk, kültür, sınıf, eğitim ve düşünce farkı gözetmeksizin temsil edilmesini, özgür ve doğrudan katılımını sağlamak amacıyla çalışmalar yürütmektedir [26]. Bu amaca yönelik meclis olarak kadınları bilinçlendirme, aile içinde refahı sağlamaya yönelik bilgilendirme, kadınların eğitim hakkını alabilmeleri için destek ve teşvik çalışmaları, belediye tarafından da kent içinde sosyalleşmelerini sağlayabilmek amacıyla kadın otelleri, anne lokalleri gibi sosyo-kültürel alanlar oluşturma projelerini hayata geçirmeye çalışmışlardır. Kadınları bilinçlendirme, sosyokültürel aktivitelerde bulunmalarını teşvik etme, aile içi refahlarını sağlama aracı olarak belediyeler ve kent konseyleri kadın dernekleri ve üniversite birimleriyle ortak çalışmalar yürütmektedirler [27].

Kadın Dostu Kentler Projesine üyeliği ile beraber kadını önceleyen çalışmaların da arttığı Gaziantep'te Yerelde faaliyet gösteren vakıflar ile "Farkındalık Çalışmaları" başlatılmış, bu amaçla, 6-7 kişilik kadın grupları ile Kadına Yönelik Şiddet, İletişim, Kadın olmak, Ayrımcılık, Başvuru Mekanizmaları gibi konuların tartışılıp bu konulara dair bilgilendirmelerin yapıldığı düzenli atölye çalışmaları sürdürülmektedir [26].

- **Bursa Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Bursa kent Konseyi'nin amacı da Kent Konseylerinin amacıyla paralellik göstererek, kentte hemşerilik bilincinin geliştirilip yerleştirilmesi, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, çevreye duyarlılık bilincinin yerleştirilmesi, kentin ve kentte yaşayanların hakkının ve hukukunun korunması, dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanması, yerinden yönetim ve katılımın sağlanmasıdır. Görev alanlarında kadın ve gençlik meclisleri başta olmak üzere grupların yönetime dâhil olmalarını sağlamak ve kendi sorunlarını ifade etmelerini kolaylaştırmak amacıyla kurulan meclisler de bulunmaktadır [28].

Bursa Kent Konseyi Yerel Gündem 21 süreci ile birlikte kadınların, gençlerin, çocukların ve engellilerin toplumsal hayattaki ve kentteki etkinliklerini artırmaya ve yerel yönetimlerde karar alma süreçlerine aktif bir şekilde katılımlarını sağlamaya yönelik çalışmaları destekleyen çok sektörlü ve katılımcı bir yapıya dönüşmüştür. Bünyesinde bulunan Kadın Meclisi kadınların sorunlarına sahip çıkıp bunları dile getirmelerini, karar alma süreçleri dâhil kentsel hayatın her alanına katılımlarını artırmaya yönelik çalışmalar yürütmektedir [29].

Bu süreç 2002 yılında Şeffaflık için Yerel Ortaklıklar ve İşbirliği Ağı Oluşturmada Kadınların ve Gençlerin Rolünün Güçlendirilmesi” Projesi’nin uygulanması ile başlamış, 2005-2006 yıllarında Yavuzselim, Yunuseli ve Işıktepe Mahallelerindeki “Kadınların Bilinçlendirme ve Eğitim Yoluyla Toplum İçerisindeki Rollerinin Güçlendirilmesi” projesi ve 2006-2007 yılları arasında UNDP’nin katkılarıyla “Kadın ve Siyaset” Projesi ve 2009 yılında gerçekleştirilen “Kadınların Haklara İhtiyacı Var, Kurtarılmaya Değil” projesi ile devam etmiştir [28].

Bursa Büyükşehir Belediyesi Kadın Dostu Kentler programı kapsamında da yine kentsel hizmetlerde fırsat ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalar gerçekleştirmeye özen göstermektedir. Program kapsamında yayınlanan iç genelge ile tüm Belediye birimlerinde yerel hizmet sunumlarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi ile planlanıp uygulanması talimatı verilmiştir. Bursa Büyükşehir Belediyesi aynı zamanda Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı’nın Türkiye’deki imzacılarından biridir. Bu kapsamda Belediye Meclisi Eşitlik Komisyonu aracılığı ile Belediye Meclisi’ne sunulan tasarı ve önergelerin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden uygunluğu denetlenmekte ve gerçekçi bir şekilde bu genelgenin hayata geçirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Belediye’nin bir başka örnek çalışması ise planlama kararlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı değişikliklere gitmiş olması, bu kapsamda yeşil alanlar, sosyo kültürel alanlar ve belediye için yapılacak binalarda çocuk oyun alanları ile emzirme odalarının yapılması gerekliliğini hayata geçirmesidir. Mekânsal planlamada kadınların ihtiyaçlarının gözetilmesi yasal bir zemine oturtulmuştur [24].

- **Şanlıurfa Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Kent konseyi yönetmeliği çerçevesinde kent konseylerinin kent bütününde ulaşmayı amaçlayan hedefler çerçevesinde kurulmuş bir konseydir. Kurmuş oldukları meclislerle kentteki her bir vatandaşın kentte sağlıklı yaşamasını, kente katılımını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Kadın meclisi de yine bu meclislerin tümü gibi, gerek tek olarak gerekse diğer meclislerle birlikte hareket ederek kent içinde kadınların varlığını görünür kılmak ve kente adapte olmalarını sağlamak amacıyla çalışmalar yürütmektedir. İncelediğimiz diğer kadın meclisleri gibi Şanlıurfa Kent Konseyi Kadın Meclisi de kadının toplumsal cinsiyet algısı nedeniyle hane içine hapsolmesini engelleyecek bilgilendirici ve eğitici çalışmalar ve projeler yapmaktadırlar. Kadınların toplumsal hayata ve kente katılımının meslek edinme ve çalışma ile mümkün olduğu düşünüldüğünden kadınların istihdamlarına yönelik çalışmalar gerçekleştirmektedirler. Kadının kentin fiziksel yapısından nasıl etkilendiğine ve nasıl bir fiziksel çevrede daha rahat yer alabileceğine dair çalışmalar ise Kadın Dostu kentler Projesi kapsamında proje ortaklarından olan Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilmektedir [30].

Büyükşehir Belediyesi kentin fiziki gelişiminde kadın olgusunu özellikle göz önünde bulunduran uygulamalar yaparak kadınlara destek vermeye çalışmaktadır. Yeşil alanların ve park alanlarını artırılması ile kadınların ev dışına çıkmaları, spor yapmaları, çocuklarıyla birlikte sağlıklı bir çevrede vakit geçirmeleri kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Kadınların kent içinde rahat ulaşımını sağlamak amacıyla ulaşım sistemleri iyileştirilmiş, yaya olarak da rahatlıkla kentte vakit geçirebilmeleri için sokak düzenlemesi ve aydınlatmaların iyileştirilmesi yapılan çalışmalar arasındadır. Kent bütününde kadınlara yönelik tertip edilen kent gezileri ile de Şanlıurfa'yı kadınlara tanıtmak amaçlanmıştır [24].

- **Trabzon Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Kentte yaşayan farklı grupların kente katılımlarını sağlamak için yollar bulmayı amaçlayan Trabzon Kent Konseyi, bütünde kentin gelişmesini, kentlilerin haklarının korunması, kentte yaşayanların sorunlarına çözümlerin bulunması, sorunlara çözümler bulunurken sorunları yaşayanlara da söz hakkı tanınması için çalışmalar yürütmektedir. Kent içindeki tüm grupları kapsayıcı çalışmalar yürütmek amacıyla kendi bünyesinde meclisler oluşturmuş ve Kadın Meclisi ile diğer kadın meclislerinin gerçekleştirdiği çalışmalar gibi, kadının aile içindeki güvenliğinin sağlanması, istihdamını sağlayarak söz hakkı sahibi olabilmesini, geliştirici ve bilgilendirici çalışmalar ile kadınların kent içinde var olabilmelerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Kadın Dostu Kentler Projesi ve Kent Konseyleri işbirliği ile yerelde kadınların sorun, ihtiyaç ve taleplerini ilgili birimlere yönetmek ve bunlara çözüm üretmek projenin de amaçladıkları arasındadır [31].

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Kent Profili Komisyonu ile Trabzon'daki kadın profilini ortaya koymaya, böylece kentsel hizmetlerin ve sosyal hizmetlerin toplumsal cinsiyetten ortaya çıkan ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak geliştirilmesini sağlamaya çalışılmaktadır. Kentsel hizmetlerin sunumunda kadınların ihtiyaçlarını öğrenebilmek adına pilot çalışma ve uygulamalarla üç mahallede anket ve odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonuçları Eşitlik Birimi tarafından raporlanıp ilgili birimler sonuçlardan haberdar edilmiş, bu sonuçların stratejik planlar hazırlanırken göz önünde bulundurulması amaçlanmıştır. Kentte bulunan bir mahallede Kadın Mimar Mühendisler Derneği tarafından yürütülmüş bir çalışma ile İlköğretim Okulu'nun peyzajının yapılmasına yönelik katılımcı bir uygulama gerçekleşmiş, fikirleri alınan kadınlar atölye çalışmalarına dâhil edilmiştir. Atölyeler sonucunda kadınların ve çocukların tespit edilen talepleri projeye yansıtılmıştır [32].

- **Kars Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Kadın dostu kentler projesine dâhil olan Kars'ta da, yerel yönetimler ve kent konseyleri vasıtasıyla kentte yaşayan kadınların sorun ve ihtiyaçlarını dinlemeye yönelik çalışmalar yapılmış, bu vesileyle yönetimde kadınların da söz hakkına sahip olmaları amaçlanmıştır. Kars Belediyesi ve Kadın Meclisinin birlikte çalışmalar yürüttüğü kurum ve dernekler tarafından verilen çeşitli kurslara katılan kadınlara; aile planlaması, üreme sağlığı, kanser erken tanı, aile içi şiddet, kentteki hibe ve istihdam olanakları ile ilgili bilgilendirmeler yapılmıştır.

Belediye Eşitlik Birimi temsilcileri ve Kent Konseyi Kadın Meclisi Başkanından oluşan bir heyetle, mahalleler ziyaret edilmiş, kadın ve kız çocuklarının mahalle ölçeğinde ihtiyaç ve sorunlarını planlama sürecine dâhil edebilmek amacıyla bir girişim başlatılmıştır. İlçe düzeyinde de benzer bir çalışma ile Kars ilçeleri ziyaret edilerek başta ilçelerdeki kadınlar olmak üzere muhtarlar ve belediye başkanları ile görüşerek kadınların ihtiyaç ve sorunlarının yer aldığı raporlar hazırlanmaktadır [24].

- **Nevşehir Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Kadın Dostu Kentler Projesi'nde yer alan Nevşehir Belediyesi de kent bütününde ve yerel ölçekte proje kapsamındaki eşitlik ve hakları sağlayabilmek için sivil toplum örgütleri ve derneklerle birlikte kadınlara eğitici ve bilgilendirici seminerler vermekte, dernekler sayesinde kadınların problemlerinden haberdar olmaktadır.

Kadınların taleplerini yerel yönetimler vasıtasıyla katılımcı bir anlayış çerçevesinde dile getirip sorunlarını çözmeyi hedefleyen mahalle çalışmaları ile mahalle aydınlatması, okul çevresindeki güvenlik gibi konularda kadınların yerel yönetimler ile iletişime geçerek çözülmesini sağlamıştır. Kadınlar Kent Konseyi Kadın Meclisi, Belediye Başkan Yardımcısı, Belediye Başkanı, Vali ve yardımcıları gibi birçok temsilci ile görüşerek sorunlarını dile getirip çözüm talebinde bulunmaktadırlar. Örneğin lider olarak belirlenen 8 kadın mahalleyi gezerek başta okul ve çevrelerindeki yollara konulması gereken kasislerin yerleri olmak üzere, yeşillendirilmesi gereken alanları ve ihtiyaç duyulan diğer sosyo-kültürel donatıların yerlerini belirleyerek bir liste hazırlamış ve Belediye Başkan yardımcısına iletmiştir [24].

- **Samsun Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Samsun Büyükşehir Belediye'sini yer aldığı İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu, yapmış olduğu durum ve sorun analizleri ile eğitim, sağlık, istihdam, şiddet, katılım ve kentsel hizmetler alanlarında kentte yaşanan eşitsizlikleri tespit ederek ve söz konusu eşitsizliklerin giderilmesi için yerel eşitlik eylem planını hazırlamıştır. Kadın Dostu Kentler Projesi kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin kırsalda yaşayan kadınlara da ulaşması amacıyla kırsal alanda bu farkındalığı oluşturmaya yönelik eğitimler verilmiştir. Kente katılımın sağlanması amacıyla yerelde ve kırsalda kadınlar problemleri yüz yüze görüşmeler ile dinlenmiştir. Kadına duyarlı bir mekânsal çevre ve kent için ise yapılmış bir çalışma olmamıştır.

- **Malatya Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Malatya Kent Konseyi ve bünyesindeki Kadın Meclisi, kentte yaşayan bütün kadınların farklılıkları gözetilmeksizin ve her alandan kadını temsil etmek için kurulmuş, kadınların demokratik, özgür ve doğrudan katılımlarını sağlamayı hedefleyen dinamik yapılardır. Kadın Meclisi kentte yaşayan bütün kadınların kentsel yaşama katılması ve kente aitlik duygularının geliştirilmesi, sosyal sorumluluk konularında bilinçlendirilmesi, kadınların var olan sorunlarına birlikte çözüm bulmayı ve projeler üretmeyi, kadınların iş, kültür, siyaset, gibi her alanda söz sahibi olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır [33]. Kadın Dostu Kentler Projesine dâhil olan Malatya, ilgili birim ve kurumları vasıtasıyla kent bütününde yönetime ve kentsel yaşama

kadınların katılımlarını sağlamak amacıyla ve toplumsal cinsiyet eşitliğini inşa etme amacıyla çeşitli eğitimler ve seminerlerle farkındalık oluşturmuşlardır.

Kadınların istihdamına yönelik çalışmalar yürüten Malatya Belediye'si kadınların evlerinde ürettikleri ürünleri (doğal ürünler, aksesuar, ev eşyası, tekstil, vb.) satabilecekleri stantlardan oluşan "Pazar Yeri" açarak, kadınların katılımını mekânsal bir kararla sağlamaya çalışmıştır [34]. Malatya Belediyesi tarafından "Mobil Yardım Aracı" oluşturulmuş, araçta tadilat ve sağlık hizmetlerine yönelik personel bulundurulmuş, öncelikle dezavantajlı bölgelerde yaşayan kadınların ihtiyaçlarına yanıt vermeye çalışılmıştır. Bu da kentsel hizmetlere ulaşım kolaylığı açısından planlamada önemli bir çalışmadır [35].

- **Mardin Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Mahalle ölçeğinde kadınların istek, ihtiyaç ve problemlerini dinlemek ve bunlara çözüm getirebilmek ve onların kente ve yönetime katılımlarını sağlayabilmek amacıyla kent konseyi ve kadın meclisi Kadın Dostu Kentler Projesi kapsamında önemli birer birim olmuşlardır. Mardin Büyükşehir Belediyesi mahalle ölçeğinde kadın ve kız çocuklarının ihtiyaç ve sorunlarını planlama sürecine dâhil edebilmek üzere bir girişimlerde bulunmaktadır. Kadınlara çocuk bakımı ve beslenmesi ile kadın sağlığı ve üreme sağlığı eğitimleri verilmektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadele, aile içi iletişimin nasıl olması gerektiğine, kadınların haklarının ve medeni hakların neler olduğuna, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve erken evliliklere dair eğitimler verilmekte ve mahalle çalışmaları yapılmaktadır [24].

- **Adıyaman Kent Konseyi ve Kadın Meclisi**

Kadın Dostu Kentler Programı üyelerinden biri olan Adıyaman'da "Kadın STK'ları Platformu" oluşturulmuş ve Belediyenin destekleri ile düzenli bir şekilde toplantılar yapılmaya başlanmıştır. Bu toplantılar neticesinde Kadın Dayanışma Merkezi ve bu merkez bünyesinde kurulacak olan kütüphanenin temelleri atılmıştır.

Adıyaman Yerel Eşitlik Eylem Planı kararları içerisinde yer alan Belediye Kadın Danışma Merkezi kurulmasına yönelik çalışmalar İpekyolu Kalkınma Ajansı'nın destekleri ile hızlandırılmış ve belediye tarafından hazırlıkları tamamlanan Kadın Danışma Merkezi Ocak 2015'te açılmıştır. Belediye Başkanı'nın da katılımıyla kent konseyi ve meclis üyeleri kentte yaşayan kadınların ihtiyaç ve sorunları tartışılmış bunları gidermeye yönelik programlar oluşturulmuştur. Gerçekleştirilen her toplantıda toplumsal cinsiyet eşitliği, yerel yönetimler ve kadın dostu kent uygulamalarına dair okumalar yapılmıştır [24].

Yapılan inceleme sonucunda Büyükşehir Belediyeleri bünyelerindeki kent konseyleri ve kadın meclislerinin daha aktif olduğu, sivil toplum kuruluşları ile koordine bir şekilde daha profesyonel çalışmalar yürüttüğü saptanmıştır. İzmir kent konseyi ve kadın meclisinin incelenen kentler arasında en aktif ve başarılı sonuçlar elde eden kentlerden biri olduğu görülmüştür. Gerçekleştirilen çalışmalar kentte kent konseyleri ve kadın meclislerinin sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte aktif olduklarını göstermektedir. Kadın Dostu Kentler Programına dâhil olan orta ölçekli Anadolu kentlerinde Büyükşehirlere nazaran kadın

istihdamını artırmaya, kadına yönelik şiddeti engellemeye ve eğitime teşvik etmeye dair çalışmalara önem verildiği görülmüştür.

5. SONUÇ

Kentler toplumdaki herkese eşit haklar ve hizmetler sunan ve herkesin bu hak ve hizmetlerden eşit bir şekilde yararlanabildiği alanlar olmalıdır. Fakat planlanırken kadınların ve onların ihtiyaçlarının göz ardı edildiği kentlerde bu mümkün olamamaktadır. Kentlerin kadınları yok sayan bir bakış açısıyla inşa edilmeleri nedeniyle katılımcı planlama günümüzde önem kazanmaktadır. Kentte yaşayan herkesin eşit ve iyi bir şekilde hizmet alabilmesi ve ideal bir kentsel hayat deneyimi edinmeleri için katılımın gerekli olduğu yerel yönetimler tarafından da kabul edilmiş bir gerçektir. Kenttaşların kentin her alanında ve kente dair karar alma süreçlerinde katılımlarının sağlanması yerel yönetimlerin stratejik planları arasında yer alsın da kadınların planlama ve yönetime dolayısıyla da kentsel hayata katılımları yeterli düzeyde sağlanamamaktadır.

Kadın katılımının artırılması için yerel yönetimlerde görev alan ve yerel yönetimlerin faaliyetlerinden haberdar olan kadınların sayılarının artırılması gerekmektedir. Katılımın ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla sağlanabilmesi için yerel yönetimler sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde olmalı, bu kuruluşlar ve işbirliği devlet tarafından da desteklenmelidir. Yerel yönetimler boyutunda kadın katılımının artırılmasının bir diğer yolu da kent konseylerine kadınların ilgi ve katılımlarının artırılması, her belediye bünyesinde kadın meclislerinin oluşturulmasıdır. Konsey ve meclis faaliyetlerinin artırılması da kadınlar vasıtasıyla sağlanmalıdır. Fakat yerel kadın kuruluşlarının kent konseyleri ve kadın meclislerinde yer almasının katılım ve temsil sorununu tam olarak çözmediği, kadın meclislerinde alınan kararların yerel meclis kararlarıyla kent konseylerine yansımalarının da pek kolay olmadığı görülmektedir.

Yerel siyasetin ve kent yönetiminin daha katılımcı bir anlayış ile şekillendirilmesi için oluşturulan kent konseylerinin güçlü ve etkin olması için gerekli olan temel unsurlar bu konseyleri bünyesindeki kadın, engelli ve gençlik meclisleri ile çalışma gruplarıdır. Bu meclis ve çalışma gruplarının kent yönetimi ve yerel siyaset içerisinde sesleri duyulmayan farklı kesimden insanlara seslerini duyurabilmeleri adına bir platform sunduğu ve imkân sağladığı düşünülmektedir. Bu gruplar içerisinde kadınlar dışlanan büyük bir kesimi oluşturduğundan kadın meclisleri kentte yaşayan farklı kadınların karar alma süreçlerine katılması ve seslerini duyurabilmesi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Fakat bu potansiyel kadın meclislerinin az bilinir olması, işlevsiz olmaları ve siyasi kontrollere takılmaları gibi nedenlerle iyi bir şekilde değerlendirilememektedir. Kent konseyleri ve bünyelerindeki kadın meclislerinin büyükşehirlerin büyük bir kısmında aktif bir şekilde çalışmalarını devam ettirdikleri yapılan bu çalışmada görülmüştür. Fakat yapılan çalışmalar ve bu çalışmaların bilinirliği, Kent konseyleri ve kadın meclislerinin yürütmüş olduğu ya da planladığı aktiviteler ve projeler her kesimden kadının haberdar olup katılım sağlayabileceği bilinirlikte değildir.

Kent Konseyleri bünyesindeki Kadın Meclislerinin gerçekleştirdiği çalışmalar ve sundukları imkânların görünürlüğünü artırmak, bu kuruluşlardaki gönüllü sayısının ve üye profilindeki çeşitliliğin artması açısından önemlidir. Günümüzde kadın meclislerinin imza attığı projeler ve gerçekleştirdikleri faaliyetle göz önünde bulundurulduğunda, kentsel hizmet sunmak gibi bir görevleri olmamasına rağmen yerelleşmenin önemli bir aktörü olarak her geçen gün

rollerinin arttığı görülmektedir. Kendilerine ait bir bütçelerinin olmaması, gerçekleştirecekleri projelerde bağlı oldukları belediyenin finansal desteğine ihtiyaç duyuyor olmaları kadın meclislerinin yerel faaliyetleri açısından problemlerle karşılaşmalarına sebep olmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen Kadın Dostu Kentler Programına dâhil olan kentler ve yerel ölçekte her grubun sesini duyurmaya yardımcı olan birimler olan Kent Konseyleri ve Kadın Meclislerinin yürüttüğü çalışmalar kadının öncelikle istek ve ihtiyaçlarını ifade edebilmelerinin katılım için önemli olduğunu göstermektedir. Katılımın ilk basamağının kadının iş hayatında kendine yer edinmesi olduğundan hareketle bu oluşumlar öncelikle bu ihtiyaca yönelik çalışmalar yapmışlardır. Aile içi şiddet, kadına şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi farkındalık oluşturulması gereken konularda ise bilgilendirici ve eğitici çalışmalar yapıldığı ve bu konulara önem verildiği görülmektedir. Tüm bunların doğrultusunda, hem yerel ölçekte hem de kent bütününde kadının kendine yer edinmesi, yönetimde yer alması, ihtiyaç ve isteklerine yönelik projeler ve revizyonlar istemesi ülkemizde gelişmekte olan bir durumdur ve yerel ölçekte Kent Konseyleri ile sağlanabilmektedir.

Mekânsal boyutuyla kadına duyarlı bir kentten söz edebilmek ve kadınların isteklerine dair çalışmalar yapılmasından bahsedebilmek ise hala zordur. Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinde belirtildiği üzere toplumun her kesiminden ve grubundan istek, görüş, sorun ve şikâyetler dinlenerek planlar yapılması, kadının kentsel hayata katılımını kolaylaştırıcı kararlar getirmeden, kentleri buna göre inşa etmeden kadınların kentsel hayata ve yönetime katılımı bir sorun olarak kalmaya devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Alkan, A. (1999). Toplumsal Cinsiyet ve Kentsel Mekânın Düzenlenmesi Çerçevesinde Kent Planlaması Disiplini. *SBF Dergisi*, C:54, S:4, Syf:1-29.
- [2] Akkırman Köse, D.(2017). Toplumsal Cinsiyet ve Mekân: Kent Mekânına Erişimde Cinsiyete Dayalı Farklar ve Eşitsizlikler. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- [3] Altındal, Y. (2017). “Mış Gibi Politikalarla Kamusalda Görünmezliği Korunan Sessiz Yığınlar: Kadınlar”.,Toplumsal Cinsiyet ve Kadın-Mekân Sempozyumu bildiriler kitabı içinde (ss.6-25). Ankara
- [4] Tapındık, S., & Negiz, N. (2019). Batı Karadeniz Havzasında Kent Yönetiminde Kadın Görünürlüğünü Ölçmeye Yönelik Bir Analiz. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(3), 587-607.
- [5] Kaypak, Ş. (2012). Kadın Dostu Kentler ve Kent Konseyi İlişkileri. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Sakarya Üniversitesi Yayını, 363-380.
- [6] Kaypak, Ş. (2010), “Küreselleşme Sürecinde Kentsel Değişim ve Kadına Yansımaları”, 21.Yüzyılın Eşiğinde Kadınlar: Değişim ve Güçlenme Bildiri Kitabı (Cilt), Döşkaya, Füsun Ç. vd. (Ed.), Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir, 388-403. KAYPAK, Şafak (2013), Toplumbilim, Basılı Ders Notları, MKÜ, Antakya.
- [7] Tapdık, S., & Negiz, N. (2022). Kent Aktörlerinin Kadın Dostu Kent Algısı Ve Kentte Durum: Zonguldak Örneği. Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, (2), 128-142.
- [8] Önder, Özgür ve Güler, Erdal (2016), An Research on the City Council from Local Democracy in Turkey: Example of Kutahya City Council, Çankırı Karatekin Üniversitesi *SBE Dergisi* 7(1): 881-902
- [9] <https://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa> 20.04.2023
- [10] Kent Konseyi Yönetmeliği. 8.10.2006 Tarih ve 26313 Sayılı Resmi Gazete <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10687&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> 20.04.2023

- [11] Soygüzel, Hasan. (2006). “Yerinden Yönetimde Yeni Bir Boyut: Kent Konseyleri”, Birlik Dergisi, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği Yayını, Yıl 5, Sayı 3, 32 -33.
- [12] Koyuncu, Emre. (2010). Kent Konseyleri Bölgesel Kapasite Geliştirme ve Eğitim Toplantısı 11-12 Şubat2010, Trabzon, <http://www.kentkonseyleri.net/dl/bolgeseltoplantilar/Karadeniz.pdf>, (24.03.2011)
- [13] Erkul, H., Baykal, T., Kara, H. (2013). Kent konseylerinin sorunları üzerine bir inceleme: Göktürk, Atilla. (2009), “Bugün Gelinek Yerde Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21”, Muğla Üniversitesi, pdf formatı, s.1. ss 86
- [14] Şahin, F. (2011). Kadınların siyasal katılımları çerçevesinde kadın meclislerinin yerel siyasetteki etkinlikleri ve üye profilleri. Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. ss 39-40
- [15] EMREALP, Sadun (2005); Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı, Yerel Gündem 21 Programı, IULAEMME Yayını, İstanbul. Ss 84
- [16] Örselli, E., Bayrakçı, E., & Selçuk, K. (2016). Yerel yönetim ve kadın meclisleri: Karatay Kadın Meclisi örneği. Ss 992
- [17] Tokman L.Yıldız. (2008). “Kadın Dostu Kent” Kavramının İzmir Ölçeinde Tartılması”, TMMOB zmir Kent Sempozyumu 2008, 433-443, <http://www.imoizmir.org.tr/UserFiles/Izmir-KentSempozyumu/bildiriler/40.pdf>
- [18] Kadın Dostu Kentler Projesi <http://www.kadindostukentler.com/proje.php> 15.01.2023
- [19] Şener, Ü., Demirdirek, H. (2014) Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Veri çalışması, <http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kdk-tepav.pdf> 21.10.2022
- [20] Tekinbaş, E. (2015). *Kadın Dostu Kent Uygulama Rehberi*, Ankara: Berk Matbaacılık
- [21] Tokman, L.Yıldız ve Altay B. Deniz. (2007). Yerel Eşitlik Eylem Planı ve Yerel Eşitlik Hizmet Sunum Modeli Çerçevesi, Ara Rapor, BMOP, Şubat, Ankara
- [22] Tokman L.Yıldız. (2009). Kente Sahip Çıkararak Yerel Siyaseti Dönüştürmek, Amargi Feminist Dergi, 2011
- [23] İzmir Kent Konseyi Yönergesi, (2019)
[https://www.izmirkentkonseyi.org.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/%C4%B0zmir%20Kent%20Konseyi%20Y%C3%B6nergesi\(10Subat2019\).pdf](https://www.izmirkentkonseyi.org.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/%C4%B0zmir%20Kent%20Konseyi%20Y%C3%B6nergesi(10Subat2019).pdf)
- [24] Kadın dostu kentler kitapçığı 1, (2013). <http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kitapcik-1.pdf>
- [25] <http://antalyakentkonseyi.org.tr/kurulus-amaci> 20.06.2023
- [26] <https://www.gaziantepkentkonseyi.org.tr/> 20.04.2022
- [27] <https://www.gaziantepkentkonseyi.org.tr/genel-kurullar/kent-konseyi-uyeleri-2/> 20.04.2022
- [28] <https://www.bursakentkonseyi.org.tr/tr/kent-konseyleri-yonetmeligi-3171/> 20.04.2022
- [29] <https://www.bursakentkonseyi.org.tr/tr/bursa-kent-konseyi-calisma-yonergesi-3170/> 20.04.2022
- [30] <https://www.sanliurfakentkonseyi.org.tr/icerik/118/mevzuat> 20.04.2022
- [31] <https://www.trabzonkentkonseyi.com.tr/mevzuat/kadinmeclisi.pdf> 20.04.2022
- [32] <http://www.kadindostukentler.com/content/docs/kitapcik-2.pdf> 20.04.2022
- [33] <https://malatyakentkonseyi.com/meclisler/kadin-meclisi> 20.04.2022
- [34] <https://www.malatya.bel.tr/kadinlarin-urettigi-yoresel-urunlere-yogun-ilgi/> 20.04.2022
- [35] <https://www.malatya.bel.tr/wp-content/uploads/2023/05/MBBFA2022-Web.pdf> 20.04.2022

MİMARİDE İMGENİN SARSILMASI: SANCAKLAR CAMİ ÖRNEĞİ

Fatih ŞAHİN¹, Yusuf SENNOU²

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, fatihshahin@ktu.edu.tr, Trabzon, Türkiye
²Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, yusuf.sennou@hotmail.com, Trabzon, Türkiye

ÖZET

İmge oluşumu, çevrenin sunduğu soyut ve somut bilgilerin toplamı üzerinden bellekteki temsili durumuyla okunmaktadır. İnsan ve çevre arasında kurulan diyalog, algı değişiminin olumlu kullanımı, tanımak/tanıtmak, fiziksel ve psikolojik davranışların biçimlenmesindeki üstlenilen rol, bellekte yer alan imge durumuyla özetlenmektedir. Kişilerin hafızalarında görselleştirilen imgeler, yere, mekâna, kente dair değişim gösterse de, çevresel bileşenler, yaşananlar/yaşanmışlıklar, parçalanmış anlam çıkarımları üzerinden bütünde toplumsal imgenin bulunmasını desteklemektedir. Kent imgesi ya da toplumsal imge, kent sakinlerinin aidiyet hislerini güçlendirmekte ve gündelik yaşam akışkanlığını kolaylaştırmaktadır. Sancaklar Cami tasarımı, çok bilindik, geçmişi sürdüren, takip eden örnek yapıların ötesinde gündemi bir miktar değiştirecek, bazı paradigmaları kaydıracak, mimariyi yeniden düşünmemizi sağlayacak imgesel özellikleri ve çözümleri içinde barındırmaktadır. Çalışmada, Sancaklar Cami tasarımına yön veren, fiziksel mimari ve tematik oluşumlar ilişkisinde değişen imgeler, mekânsal analizler ile irdelenmiştir. Güncel tartışmaların odağında yer alan cami tasarımları ve söylemleri üzerinden yapılan bu analizler, kavramsal açılımlar ve yere özgü biçimlenme kaygıları ile bellekte yer alan cami imgesine farklı bir bakış açısı kazandırmış, yeni yapılacak tasarımlar için bilgi üretimine olanak sağlayacak altyapı kurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İmge, Öz, Anlamsallık, Mimari Yorum, Sancaklar Cami.

SHAKING THE IMAGE IN ARCHITECTURE: THE CASE OF THE SANCAKLAR MOSQUE

ABSTRACT

Image formation is read with its representation in memory over the sum of the abstract and concrete information presented by the environment. Dialogue established between people and the environment, positive use of perception change, recognition/promotion, the role assumed in the formation of physical and psychological behaviors are summarized by the image stance in memory. Although the images visualized in people's memories show changes regarding the space, place and city, it supports the existence of the social image in the whole through environmental components, lived experiences and fragmented meaning inferences. The image of the city or the social image strengthens the sense of belonging of the city dwellers and facilitates the fluidity/habit of daily life. The design of Sancaklar Mosque includes imaginative features and solutions that will change the current architectural agenda, shift some paradigms, and make us rethink architecture, beyond the well-known examples that perpetuate the past. In the study, the images that shape the design of Sancaklar Mosque and change in the relationship between physical architecture and thematic formations were examined with spatial analysis. These analyzes on mosque designs and discourses, which are at the center of current debates, have brought a different perspective to the mosque image in memory, conceptual expansions and site-specific shaping concerns, also has been constructed a groundwork that will allow the production of information for new designs.

Keywords: Image, Essence, Semantics, Architectural Interpretation, Sancaklar Mosque.

1. GİRİŞ

İslam felsefesinin özü niteliğinde inşa edilen camiler imgeselliğini, simgeselliğini, anlamsallığını sanat ve mimari yaklaşımlar ile tezyin etmekte ve işlevsel kurgusu toplanma/cem olma özelliği göstermektedir. Birarada ibadet edebilme ve mistik bir iç yolculuk için tasarlanan camiler, yazılı kaynaklarda form/biçim üzerine özel bir yönelme, tarif olmamasına rağmen tarihsel süreç içinde gelenekselleşmiş cami mimarisi karşımıza çıkmaktadır. Farklı coğrafyalarda kültürel, iklimsel değişimler biçim ve işlev ilişkisi üzerinden tipolojik yaklaşımları etkilemekte, değiştirmekte inanç eksenli birlik ve bütünlük mesajını yansıtmaya devam etmektedir.

Modern mimarinin, geleneksel cami karakteristiği üzerinden yeni yorumlamalar, okumalar ve tematik yaklaşımlar sunarak geçmiş ile gelecek arasında kurulan diyalogun sürdürülmesi için kültürel simgelere dönüşen öğeleri/imgeleri kullanması, yere özgü farklı tasarımları güçlendirmektedir. İslam sanatının somut ve soyut gerçeklikler üzerinden mimariyi biçimlendirmesi, dünya ötesi bir yaşamın varlığını esas alarak birlik inancını parça bütün ilişkisinde mekânsal açılımlarla yansıtmaya yaratıcıya ulaşma hedefi olarak görülmektedir [1]. Anlamsallığını görünmeyen yüzüyle taşıyan İslam mimarisi, işlevselliğinin ötesinde algısal sürecini makro-mikro kozmos değişiminde/dönüşümünde tamamlayarak temel gayesini metaforik kavramlar üzerinden (mutluluk, keder, neşe, yeis, sükunet takva, saygı, rıza, tevekkül, şükür) ön plana çıkarmaktadır [2].

Sanatsal istemler, insan ile çevre arasındaki etkileşme süreciyle var olan duyum, algı, eylem ve imgeleri içermekte ve sunulan çevrenin deneyimlenmesi, yaşanması ile zihinde oluşmaktadır. Her bireyin algısal değerlendirme kriterlerinin farklılık gösterdiği, bütüncül olmadığı imge etkileşimi öncelikle duyularla başlamaktadır. Bir yapının imge olarak değer kazanması yani im halinden imge haline gelmesi kent ve kentli üzerinde bıraktığı etkiye ve güce bağlı görülmektedir. Kent imgesi, imler arasından kenti temsil etme görevini üstlenerek ayrılmakta ve mimari tasarım süreçlerinin bağlantılı olduğu sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve tarihi değişimleri destekleyerek imge kurgusunu mimarlık söylemleri üzerinden somutlaştırarak ön plana çıkarmaktadır [3]. Söylemin fiziksel mekâna dönüşümünde yakalanan imgesel ara kesitler, gereksinimlerin karşılanmasındaki en büyük payı mimari tasarıma yüklemektedir. Birçok yapı, kentlerin kimlik çizgisini oluşturmakta ve silüetini belirlemektedir. Kenti oluşturan renk, biçim, doku, doluluk, boşluk oranlarının aşama aşama algılanmasını sağlamak, kentli için anlamlı, tanımlanabilir, açık, okunabilir bir mekân yaratma ve sağlıklı bir çevre oluşturmada önem kazanmaktadır [4].

İmge, bireylerin zihinsel yapısında duyumsal farklılıklara rağmen, nesnel öğelerin bir uyarıcı olup olmamasına bakılmaksızın, hayali bir zeminde yorumlanması olarak görülmektedir. İmge olan bir obje, ilk algılama sürecinden sonra, bağlamından bağımsız hatırlama serileri içinde yenilenen imge üretimini zihin üzerinden tekrar yapmaktadır. Bu süreçte imgeyle kurulan bağ, bireysel ve kolektif hafıza ilişkisini güçlendirmekte ve kurguladığı üretimin ilk andaki anlamından daha fazlasını ortaya çıkarmaktadır [5].

İmgenin üretimi, tasarımcı ve kullanıcı arasındaki zamansal seri dizilerinin ortak anlamlar çıkarımlarıyla yapılmaktadır. İmge ve alıcısı arasındaki anlatılan mesajlar/ileteler, anlam ilişkisi, zamanla alıcının da imgeye anlamlar yüklediği sarmal bir üretim sürecine dönüşmektedir [6]. İmge bir göstergedir ve belli kişilerin kabul etmiş olduğu kurallar aracılığıyla bir anlam değeri taşımaktadır [7, 8]. Bir şeyi gösteren, görünebilir kılan, soyut gerçeği somutlaştıran imgeler, kullanıcıları tarafından seçilmiş, doğru bulunmuş, uzlaşmış

kültürel değerler içinde bir şeyi başka bir şeye benzetmek veya başka bir şeyle anlatmak için kullandığımız kavramlar ya da simgeler olarak görülmektedir [9].

Çalışmanın ana omurgasını oluşturan imge kavramı, varlığını somutlaştırmak için bir uzama ihtiyaç duymaktadır. Mimari imlerin biraradılığı kentsel boyutta bütüncül okumayı sağlamakta ve birçok anlamın çeşitliliğine işaret etmektedir. Kenti meydana getiren mimari yapıların temelinde olan im kavramının ve imden kaynaklanan temsil değeriyle birlikte çoğulculuğun içindeki ayrımlar ile desteklenen imgeler fiziksel mimari yapısıyla tanıtıcı özelliklerini ön plana çıkarmaktadır. Örnekleme alanı olarak seçilen Sancaklar Cami, tasarım sürecinde ve sonrasında alışılmış bağlamdan/bağlamcılıktan kopmasıyla; sunulan anlamının ötesinde farklı kitlelere, değişim gösteren iletişim araçları ile salt varlığı üzerinden yeni imgeler ve yan anlamlar üretebilmektedir. Mimari tasarımının tematik mekân kurgusundaki düşünsel geçişleri benzer örneklerinin ötesinde kalarak, yeniyi, farklı olmayı öz üzerinden tevazu ve fazlalıklarından arınma kavramlarıyla yakalamaktadır.

2. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Mimari imge oluşum sorunsalı, cami tasarım üslubunu/dilini, mimarlık kuram ve pratiğini etkilemektedir. Tasarımların kimliksel ve bağlamsal kazanımları, aidiyetleri, yere özgülüğü, dönemsel yapı temsiliyeti üzerinden şekillenmektedir. Küreselleşmenin indirgemeci tutumu ve teknolojik ilerlemelerle özdeşleşen benzer/taklit edilen biçimlenme, form, strüktür oluşumları tasarıma girdi sunmaktadır. Bu anlayış, mimari kimliğin kaybolmasına, kentsel görünümün aynı karakterler üzerinden değişmesine/bozulmasına neden olmaktadır. Emre Arolat'ın (EAA) tasarımı olan Sancaklar Cami aldığı ödüllerle kabul edilen başarısının yanında, mimari felsefesi alışılmışın dışında, ezberleri bozan fiziksel ve tematik oluşumu belleklerde yer alan cami imgesini tersine çevirmektedir. Biçimsel kaygıların belirleyicisi tematik tasarım kurgusunda yer alan imge sorunsalının Sancaklar Cami'nin çoğulcu bir anlayışın dışında kalan özgün mimarisi üzerinden incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada yöntem olarak doküman analizi, alan çalışması/yerinde tespit, gözlem, fotoğraflama ve tasarımcıyla (Emre Arolat-EAA) online/çevrimiçi görüşme tekniği kullanılmıştır.

Literatür Araştırması: Konu ile ilgili genel doküman araştırması yapılmıştır. Emre Arolat'ın tasarımları için benimsediği yere özgü yaklaşım ve tematik düşünsel/fikirsal verilerin belirlenmesi, bilgi kaynağına yönelik eskizler, fotoğraflar, çizimler, notlar, seminerler, konu ile ilgili yapılan tezler, yazılan kitaplar ve EAA ofisinin 2004-2023 yılları arasında tasarladığı, uygulama-fikir projeleri incelenmiştir

Alan Çalışması: Bu aşamada Sancaklar Cami'sinin imgesel oluşumu ve mimari bileşenlerinin parça bütün ilişkisi içinde konumlanmalarını sağlayan form oluşumları, mekânsal düzen-dizimsel kurguları, sirkülasyon-odak mekânları, mekânsal kapalılık-iç-dış ilişkisi, tasarımı destekleyen diğer kalitelerin mekânsal yansımaları yerinde tespit edilmiştir. Sunmuş olduğu sanatsal ve mimari mekân kalitelerinin farklılaşması, alışılmışın ötesinde yenilikçiliği, özgün tasarım düşüncesi dikkate alınarak seçilen ve yerinde incelenen, Sancaklar Cami kendi işlevi içinde etkili bir örnek olduğu ortaya konmuştur. İncelenen yapı üzerinden elde edilen veriler, fiziksel oluşum analizleri için grafiksel olarak tablolara dönüştürülerek yorumlanmıştır.

3. SANCAKLAR CAMİ İMGESEL OLUŞUMU VE MEKÂNSAL ANALİZLER

Emre Arolat (EAA) tarafından 2013 yılında, İstanbul Büyükçekmece’de tasarlanan Sancaklar Cami, forma dayalı taklit edilen güncel mimari tartışmalardan uzaklaşmakta ve dinsel bir mekânın özüne odaklanarak tematik imgeler ile bezenmiş çözümler üretmektedir [10, 11]. Günümüz cami mimarisine algısal yönden sanatsal, estetik çıkarımlarla farklı bakış açıları sunan ve cami imgesini ters yüz eden Sancaklar Cami, alışılmış mimariden uzak yeni tip modellerin geliştirilmesi ve kendine özgü mimari oluşumlara örnek olacak nitelikte görülmektedir [12].

Genel mimarisi, araziyle ve bulunduğu doğayla uyum içinde, göze çarpmayan, alçak gönüllü olarak nitelendirilen form biçimselliğinde kubbesiz örtüsü, prizmatik minaresi ile ön plana çıkmaktadır (Şekil 1). Kütleli oluşumu, mekânsal kurgusu, imgesel obje eklentileri zihinlerde ve belleklerde yer alan cami algısıyla radikal bir şekilde oynamaktadır.

Şekil 1. Sancaklar Cami'nin göze çarpmayan mimari formu ile topoğrafyaya dokunması [13]

Caminin dışarıdan fark edilmeme kaygılarının ötesinde, kütleli olarak kendini göstermeyen yer altında biçimlenen yapısı, mütevazı atmosferi yakalamaktadır (Şekil, 2). Minarelerin yükseklikle, kubbelelerin çapla yarıştığı güncel cami tartışmalarının olduğu bir dönemde Sancaklar Cami, İslam ibadethanesini farklı tematik ve özgün yönüyle ele almaktadır [14].

Şekil 2. Sancaklar Cami'nin yer altında kalan iç mekân atmosferi [13]

Kuran' ın, İsra Süresi 37. Ayetinde “Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Asla yeri yaramazsın, boyca da dağlara eremezsin” anlamından çıkarılan tevazu şiarı, tasarımı yönlendiren kavram olduğu Sancaklar Cami girişinde duvar üzerinde yer alan kitabede Emre Arolat'ın kaleme aldığı metinde dışa vurulmaktadır:

Öz

Herhangi bir yer burası, secde edilen.

Temizdir.

Tevazu şiarıyla imar edildi.

Ne övünür şekliyle, ne kabırır eşkâliyle.

Yaratanla insan arasına girmez görkemiyle.

Kaçırır.

Biçimlerin ardında gizlenen özü arar daha ziyade.
Hafifçe ilişir yeryüzüne.
Adeta hemhal olur hem tepeyle hem de vadiyle, doğadan ödünç aldığı cildiyle.
Sanki hep oradaymışçasına.
İçi de sadedir dışı gibi, takıp takıştırmaz, bağırıp çağırılmaz.
Dedim ya, alçak gönüllüdür.
Kible duvarını yıkayan ışıktır yegâne tezyinatı.

Cami, çevredeki kapalı site konumundaki yapılardan yoğun kullanımlı otoyol ile ayrılan, kırsal bir alanda yer almaktadır. Caminin üst avlusundaki yeşil peyzajın etrafını çevreleyen yüksek yatay duvarlar arasından geçildiğinde, dışardaki karmaşık dünya ile bağ koparılmakta beden ve bakış deneyimi açısından alanın hem zamansal hem de mekânsal algısının uzatıldığı fark edilmektedir [15]. Zemin kaplamasının parçalı artikülasyonu ile desteklenmiş mekânsal yayılım bileşenleri kır peyzajlı avlu-bahçe-cenaze tören alanı-seyir terası ve bunların arasında yükselen minare-kule ile cami imgesel varlığını güçlendirmektedir. Sancaklar Cami, geçmişten gelen mimari ortak kabulleri yeniden yorumlayarak, işlevselliği ve kullanılabilirliği biçimsel değişimleri/yenilikleri bağlamsal tematik söylemin yönlendirmesiyle desteklemektedir. Mimari sembollerin yer aldığı cami, İslam öğretisindeki ibadet ritüelleri aracılığıyla oluşturulan duygu birlikteliğinin, gelecek nesillere aktarılabilmesi için geçmişten referans alan imgesel mekân elemanları korunmaktadır. Bu sembollerin çevre ile birlikte biçimsel uyumunun ve gündelik hayattaki devamlılığının sağlanmasının tasarıma özgün kimliği yansıttığı görülmektedir.

• Avlu

Geleneksel kültür sürekliliği içinde geçmişte olduğu gibi bugün de cami avlusu zamansal saate göre işleyen bir kamusal alan niteliğinde hâlâ gündelik yaşamda yerini korumaktadır. Camilerde avlu, zamanın kavrandığı aslında yok olduğu yer, zamansız/sonsuz bir mekân olarak görülmektedir. Tüm tarih ve zaman katmanlarını aynı anda barındırır; hatta çok katmanlı bir zaman olarak da ifade edilerek mimarinin önemli yaşayan/yaşanan parçası olma kimliğini üstlenmektedir [16, 1, 17]. Sancaklar Cami'nde avlunun sınırları onu bilinen dünyadan (çevreden) fiziksel olarak koparmayıp, aksine yaşamın kendisi olmaktadır. Gündelik hayatın içinde bir arınma, buluşma, düşünme ve öğretme/öğrenme alanı olarak da varlığını sürdürmektedir. Yatay duvarlar içinde kalan üst avlu, yeşil doku sürekliliğinde taş malzemeye kaplanmış düşey boyutta yükselen prizmatik minare kütlesi ile ön plana çıkmaktadır. Şekil zemin ilişkisinde mekânın yere dönüşümünü sağlayan işaretler, yapının ibadete yönelik tasarlandığını keskinleştirmektedir. Yapı oturumundan kaynaklı iki avlu oluşumu arasındaki bağlantı batı yönünde doğal örtü devamlılığında olan topoğrafik kaskat biçiminde kademelendirilmiş kesik taş yüzeyli basamaklar ile sağlanırken, alt avluda yer alan abdesthane, imam lojmanı, kütüphane ve erkek-kadın ibadet mekânına geçişler aynı kottan yapılmaktadır. İslam dininde bir metafor olarak kullanılan huzuru, barışı simgeleyen zeytin ağaçları, akışkan ve durağan su öğeleri, tefekkür ortamı sunan lineer taş oturma mobilyaları kullanıcılarını caminin iç atmosferine hazırlamaktadır.

• Örtü

Örtü sistemi, yer çekiminin dikey yapılanmasına karşı yatay kuvvet uygulama eylemi olarak tanımlanmaktadır. Sistemin kurulması ve sabit bir biçime getirilmesi meşakkatli işlerin başında gelmektedir. Açıklığın geçilmesine bağlı olarak değişim gösteren taşıyıcılardan oluşan sistem, simgesel boyutta (gök, yer, evren vs.) mekânsal örgütlenmenin biçimselliğini ve işlevselliğini etkilemektedir [18, 19]. Sancaklar Cami'nin örtü sistemi, topoğrafik yükselen üst avlunun, yapı içine kademeli olarak yansıtılmasıyla elde edilmektedir. Örtü üstünde

doğanın sürekliliği peyzaj ile desteklenerek erişilebilir/görülebilir üst avlu düzlemi oluşmakta, örtü altında ise, betonarme ve çelik plaklar arasında kalan iç mekân, kible duvarı üzerindeki örtünün yırtılmasıyla aydınlatılarak geniş açıklıklı tek hacim boyut etkisi yakalanmaktadır.

● İbadet Mekânı (Harim)

İbadet mekânı, farklı geometrik karakterlerde kurgulanabilirken, yönlenme eksenine kible yönü üzerine kurulmaktadır. İbadetin gerçekleştiği bu mekân merkezi bir toplanma noktası olarak görülmektedir [20]. Mekânsal büyüklük içeren örneklerde taşıyıcıların görülebildiği yan bölümler, ana mekândan ayrılmayıp iç mekânı genişleten, görsel bağ kurulan parçalardır [21, 22]. Sade ve minimal çizgilere sahip olan yapı, dış mekândaki akışkan yönlendirici basamakların, iç mekânın zemin ve tavanı üzerinde sürdürülmesi ile tek hacim içinde bütünsellik sağlanmaktadır. Geniş saf sırasını belirleyen lineer kademelerle, hacim algısını güçlendiren mekânsal imgeler, kible duvarı, mihrap, minber, kürsü ve müezzin mahfili görsel perspektif içinde yeniden yorumlanarak, biçimsel değişimlerle birlikte sunulmaktadır. Harimin doğu duvarı siyah cam panellerle kaplanarak sülüs yazı örneğinde vav harfi ve içinde yer alan bir ayetle (Allah'ı çokça zikret, Ahzap/41) tezyin edilmektedir. Vaaz kürsüsünün bulunduğu iç mekâna dönük yüzey ile mihrap duvarı arasındaki sirkülasyon alanıyla lojman bağlantısı sağlanmakta, gereksinim halinde ana mekâna geçilmeden merdivenlerle kürsüye çıkış verilmektedir. Yapının iç mekân yönlendirici imgeleri, betonarme kalıp izli kible duvarı, kat boyunca yükselen mihrap nişi, kademeli saf düzeni ve merkezden dağılan tavan geçiş sistematiği olarak ön plana çıkmaktadır. 6 basamaklı dairesel minber, tasarım bütünlüğü içinde mihrap duvar yüzeyine konumlandırılıp, gerekli durumlarda minare içi merdiven ile dış mekân bağlantısı sağlanmaktadır.

● Mihrap, Minber, Kürsü

Mihrap, Kâbe yönünü gösteren, niş olarak ön plana çıkan, iç mekânı/harimi belirgin kılan ve ibadet edenleri yönlendiren imgedir [23]. Minber, kademeli/basamaklı yükselerek çıkılan yer anlamına gelmekle birlikte cuma ve bayram namazlarında hatibin hutbe okuması için hizmet vermektedir [24]. Kürsü, özel vakitlerde hatibin kendini dinleyenlerle görsel/işitsel bağ kurduğu yerden yükseltilmiş vaaz verilme amacı ile kullanılmaktadır [25].

İç mekânda ışık kombinasyonu ile birlikte kademeli saf mekânları yönlenmesi yapılırken, mihrap, minber ve kürsü mimariyle uyumsal özellikte minimal üslupta kendini göstermektedir. Böylece tasarımda hem simgesel bir referans kullanılmakta hem de, kibleye yönlenmenin eylemsel ve algısal bütünlüğü sağlanmaktadır. İç mekâna girildiğinde temaşa edilen ilk imge, bütün mekânı etkisi altına alan bürüt beton yüzeyli, üzerinde ışık gölge blok geçişlerin olduğu kible duvarıdır. Güneş ışığının gün içindeki değişimi/dönüşümü duvar yüzeyinde bırakılan düşey beton kalıp izi perdeleşmesi sağlanmakta, yapay aydınlatma ile de desteklenerek kibleye yönelim etkisi güçlendirilmektedir. Betonarme mihrap nişi ve 6 basamaklı minber kademelenmesi kible duvarıyla asimetric etkileşim içinde harimde konumlanmakta ve kadınlar mahfiliyle sunulan ön safta olma, ibadet edebilme isteğine karşılık zemin kot düzenlemesiyle yanıt verilmektedir. Siyah cam yüzeyli sülüs vav harfinin yer aldığı duvarda dışarı çıkarılan boşluk, bütünün parçası olarak karakterize edilip kürsü yükseltilmekte ve ana mekân ile görsel/işitsel bağ kurulmaktadır.

● Kadınlar Mahfili

Sınırlandırılmış mekânlar olarak bilinen mahfillerden olup, kadınların ibadet etmeleri işlevselliğini esas almaktadır. Bu mahfiller mekânın yapısına bağlı olarak zeminden yükseltildiği gibi haremin bir bölümünün sınırlandırılmasıyla da biçimlenmektedir [26, 27]. Sancaklar Cami'nde kadınlar mahfili dikdörtgen formlu ana mekânın ön bölgesinde yer

almakta seperatör paneller ile ayrımı yapılarak aynı anda erkekler ile birlikte kadınlar, kible duvarına yakın olabilmektedir.

• Müezzin Mahfili

Namazın belli bir silsile içinde eda edilmesini sağlayan, müezzin için haremin herhangi bir noktasına tahsis edilmiş fevkani mekânlardır. Yüksekçe mekândan haremin tamamına hakim olma ve özellikle imam ile koordinasyonunun sağlanması gayesiyle mekânsal örgütlenmede önemli görülmektedir [27]. Sancaklar Cami ana mekânı içinde kademeli iniş biçimselliğinde olan zemin, saf düzenini sağlarken mahfil oluşumu iki basamak birleşimiyle düzeltilen ve köşelerine konumlandırılan demir korkuluklarla sınırlandırılmaktadır.

• Son Cemaat Mekânı

İç mekân ile dış mekân arasında bağlantı kuran/geçiş sağlayan, namaza geç gelenler ya da namaz saatleri dışında kullanıma açık olan ibadet mekânı olarak tanımlanmaktadır [28, 1]. Sancaklar Cami girişlerinin önünde yer alan betonarme saçak altında korunaklı yatay taş duvarların önünde ve arkasında, sabit olmayıp gerekli durumlarda hasırlar serilerek görevini yerine getirmektedir. Cami harimine davet eden hazırlık mekânı olan son cemaat yeri, avlu ile bağlantılı duvarların yatay geçiş boşlukları üzerinden ana mekân ile görsel iletişim aracına dönüşmektedir.

• Minare

Ezan okunan yer/mi'zene olarak tanımlanmasının yanında yapıyla kütleli bütünlüğü sağlayarak, mekânın yere dönüşümünün ilk temaşa ögesidir [29, 30]. Sancaklar Cami minaresi taş kaplamalı masif görümlü simgesel bir gösterge olarak tasarımda yer almaktadır. Yer altında konumlanan ana ibadet mekânının aksine yüzeyde görünür hacmiyle düşey dengeyi egemenliğini sağlamaktadır. Sadelik esasında kurgulanan keskin hatlı prizmatik taş kule, üst kenarına yerleştirilen metal plak üzerindeki sülüs yazıyla Allahuekber lafzı ön plana çıkmaktadır.

• Musalla

Namaz kılınan yer anlamına gelen musalla, cemaatle kılınması gereken üstü açık geniş mekânları ifade etmektedir. Cenaze namazının kılınması için kibleye paralel yerleştirilmiş taşlar yaklaşık 1 m. yüksekliğinde (bel hizasında) ve 2 m. boyunda dikdörtgen şeklinde yekpare olup, sert taş malzemelerden imal edilmektedir [31, 32]. Sancaklar Cami'nde yapının geometrisiyle uyumlu, üst avluda yatay taş duvarlar arasında üç adet dikdörtgenler prizması biçimselliğinde yekpare musalla taşı yer almaktadır. Cenaze alanının üstü gerekli durumlarda açılabilir/kapanabilir şekilde örtülü fonksiyonel bir mekanizmaya sahip olup, duvar yüzeyinde ve çizgisel zemin sürekliliğinde yükselen alternatif lineer oturma bankları bulunmaktadır.

• Kapılar/Portal

Kapılar duvar gibi masif bir kütleli içindeki boşluk, iki mekânı birbirine bağlayan ve başlangıç çizgisini teşkil eden geçiş elamanıdır [33]. İç ve dış mekân ayrımında bir yüzey olmasının yanında ana mekâna/harime girecek insanlara derinlik ve görsel erişim sunarak ölçeksel değişime hazırlanmaktadır [34]. Sancaklar Cami'nde yatay hareketli duvarların arkasında avluya açılan iki adet kapı, harim bağlantısını sağlamakta ve ayrı girişi olan kadınlar mahfili kapısı, konik olarak yükselen taş duvarın iki adet düşey beton blokla dik kesilmesi ile tanımlanmaktadır.

• **Ayakkabılık**

Halı kaplı olan ibadet mekânının öncesinde kullanılan ve ayakkabı çıkarma hattının temiz tarafına yerleştirilen ayakkabı dolaplarının bulunduğu geçiş mekânıdır [22]. Sancaklar Cami harim giriş duvarının yüzeyindeki ahşap karesel düzenleme ile birlikte, dış mekân çıkıntılı dairesel ayakkabılık alanı giriş yanında yer almakta ve görünürlüğü önündeki duvar ile engellenerek mekânın atmosferi gereksiz öğelerle bozulmamaktadır.

• **Abdesthane**

İbadet öncesinde abdest ihtiyacının karşılanması için fonksiyonelliği ön plana çıkan cami dışındaki temizlenme/arınma/ferahlama alanıdır [35]. Sancaklar Cami'nde alt avluda paralel duvarların arkasında kalan cami girişinin yanında, dışarıdan görülmeyen bir aksta yer almaktadır. Tuvalet, lavabo, düşük döşemeli lineer abdest alma birimlerine tek bir kapıyla erişim sağlanmakta ve dış mekânda egemen olan taş duvar sürekliliği, iç mekânda da çizgisel biçimlenen muslukların arkasında kalarak devam etmektedir.

• **Kütüphane/Toplantı Salonu**

Camiler donatıldıkları fonksiyonlar ile birlikte sadece ibadet etme mekânı değil, aynı zamanda düşünme, öğrenme, okuma, bilgilenme, tanışma, sohbet etme vb. olanakları sunan esnek kullanımlı kütüphane merkezli sosyal mekânları içinde barındırmaktadır [25]. Sancaklar Cami'nde alt avlunun kuzey tarafında, kütüphane ve toplantı salonu bulunmaktadır. Ana yapıdan ayrı olup, dikdörtgen taban alanlı, betonarme saçaklı, taş kaplamalı duvarları ile genel tasarım temasına uyum göstermekte, yere kadar uzanan pencerelerin şeffaf yüzeyleri ile sokak avlu etkileşimini/iletişimini sağlamaktadır. Ahşap pencere önü karesel kafes sistemi ve mobilya tefrişatı lineer aksta görülmektedir.

• **Tefekkür Alanı**

Halvet/halvetgâh/çilehane olarak tanımlanan hücresel odalar, kullanıcılarının nefislerini terbiye etmek, iç/ruhani yolculuklarında devinimi yakalamak için bireysel ve toplu biraradalık sunulan mekânlardır [36]. Sancaklar Cami, doğa ve insanı bir araya getirirken, iki farklı avlunun basamaklı düşey birleşimi üzerinde yer alan duvarlardaki boşluklardan açılan vistalar, su, zeytin ağacı ve oturma öğeleri ile düşünsel süreklilik alanı güçlendirilmektedir. Yapının yalın/sade ana mekân oluşumu ışık gölge diyalogu ile desteklenirken kullanıcılarına içsel mistik yolculuk için yalnız kalma ve fazlalıklardan arınma imkânı vermektedir.

• **Tezyinat/Süsleme**

Mimarinin cazibesini, çekiciliğini, mistik değerini artırmak ve estetik, dekoratif ortam oluşumu için tezyinat/süsleme sanatı yapılmaktadır [37]. Sancaklar Cami'nin tematik fikirsel yaklaşımı sadelik üzerine yoğunlaşırken kible duvarının brüt beton etkisi, ışık gölge birleşimi ana mekânı/harimi tanımlamaktadır. Malzemelerin kullanımı yalınlığı destekleyen detay çözümleri üretip netlik kazandırırken, siyah cam yüzeyli sülüs vav harfinin yer aldığı içinde Allah'ı çokça zikret (Ahzap/41) ayeti ile tezyin edilerek kürsü duvarının mekân içindeki etkisi artırılmaktadır.

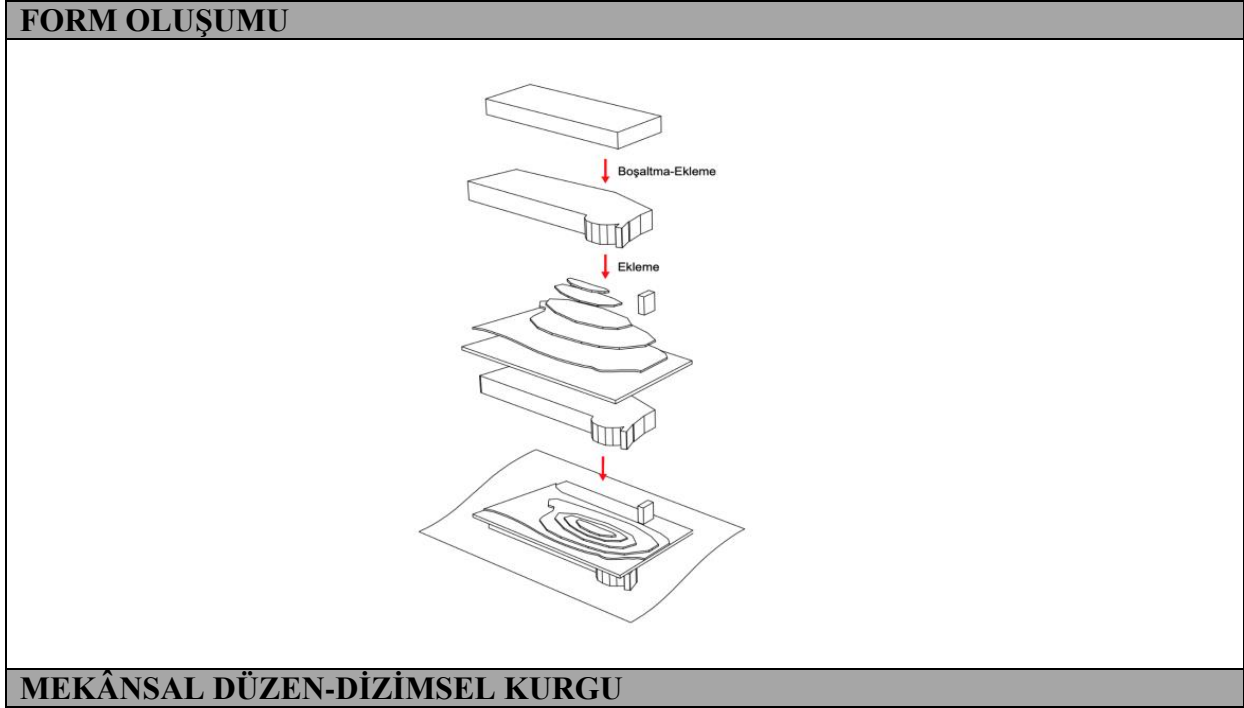
Mimari tasarımda çeşitli yaklaşımlar doğrultusunda biçimlendirilen kütle mekân ilişkisi, fiziksel boyut ve çözüm önerileri üzerinden okunabilmektedir. Çalışmanın amacına uygun olarak fiziksel oluşumlar ve mimari ile ilgili yapılan araştırmalardan ve analizlerden mekânsal kalite çıkarımları yapılarak formu anlamaya ve yapının, mekânın özüne inmeye yönelik yöntem ortaya çıkarılmaktadır. Bu kapsamda, Emre Arolat'ın (EAA) Sancaklar Cami

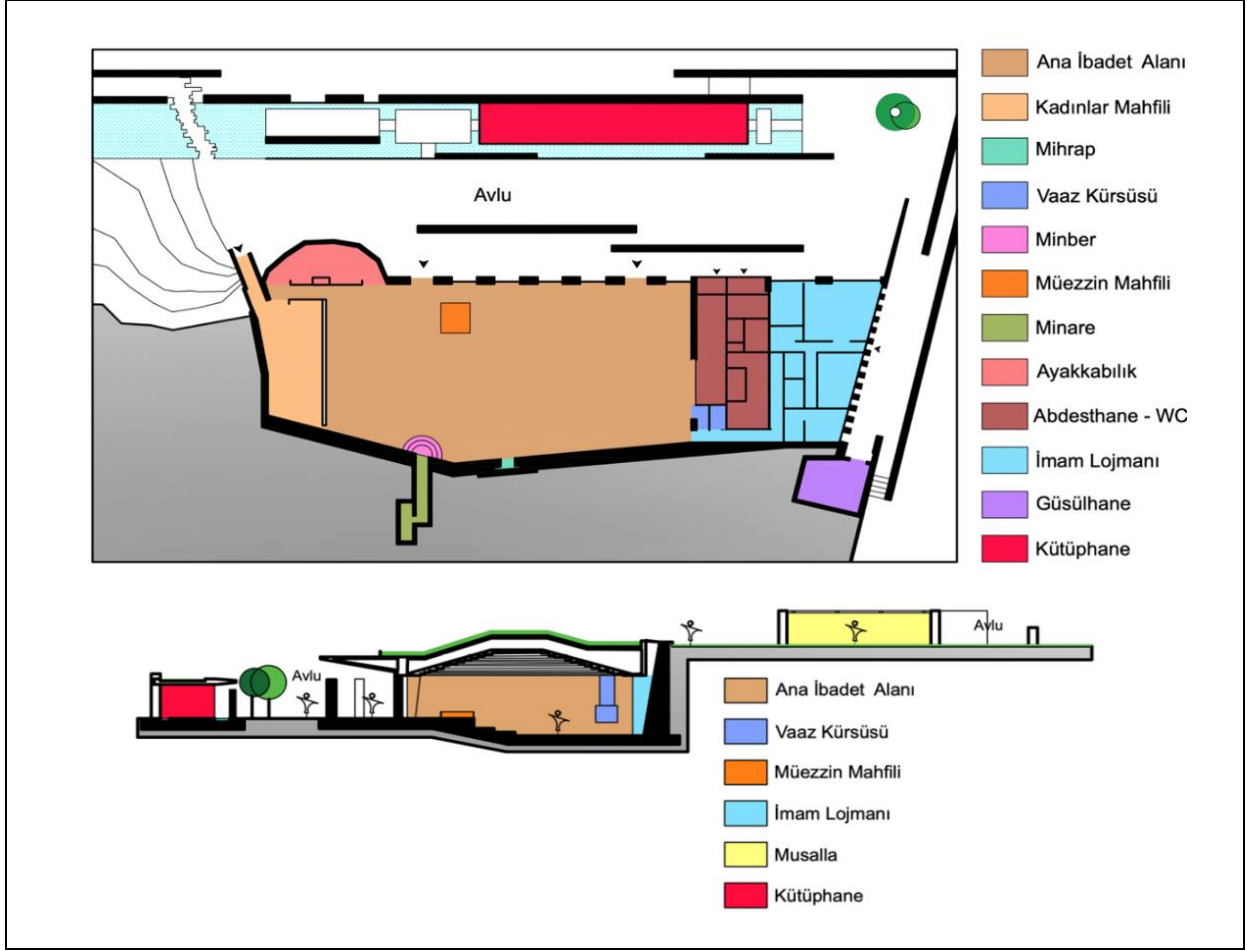
tasarımında ön plana çıkan fiziksel oluşum kalitelerinin belirlenmesi ve analiz yöntemleri için aşağıda verilen kaynaklar incelenmiştir;

- Jürgen Joedicke (1985), Space and Form in Architecture
- Egon Schirmbeck (1987), Idea, Form and Architecture
- Pierre Meiss (1989), Elements of Architecture
- Rob Krier (1991), Architectural Composition
- Geoffrey H. Baker (1997), Design Strategies in Architecture

Fiziksel oluşum analizlerinin teknik ve kalitelerin belirlenmesi için araştırılan yazarların ortaya koydukları tanımlamalar, açıklamalar, örneklemeler ve değerlendirmeler Sancaklar Cami yapı analizi için altlık sunmaktadır. Bu bağlamda, form oluşum katmanları ve kütsel çözümlemeler için mekânsal düzen, dizimsel kurgu, sirkülasyon, odak mekânlar, mekânsal kapalılık, iç-dış ilişkisi ve diğer kaliteler incelenen yapı üzerinden grafiksel olarak Tablo 1, 2, 3, 4 de verilmektedir.

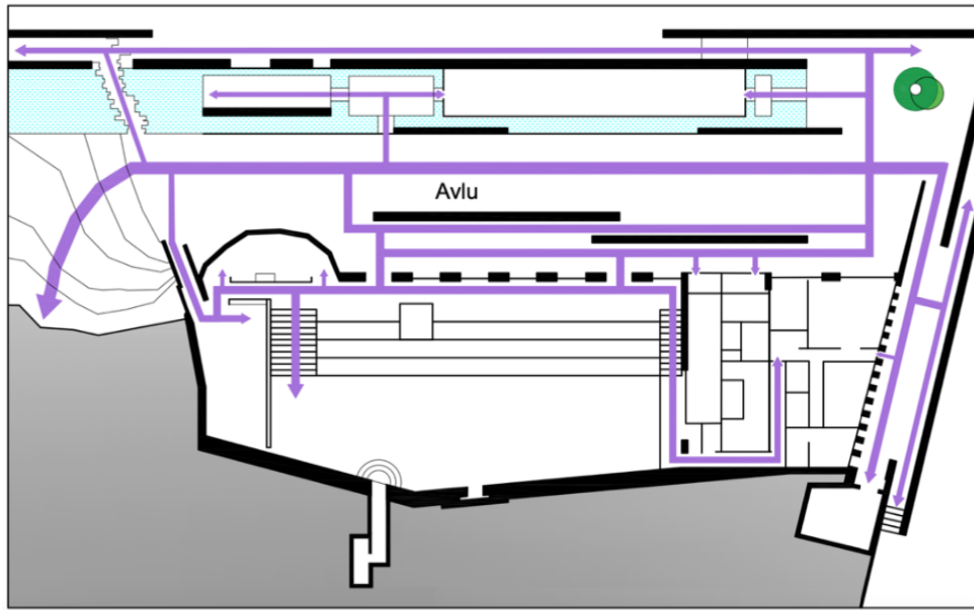
Tablo 1. Sancaklar Cami form oluşumu ve mekânsal düzen-dizimsel kurgu analizi (Sancaklar Cami projesi EAA arşivinden temin edilerek yazarlar tarafından yeniden çizilerek işlenmiştir.)

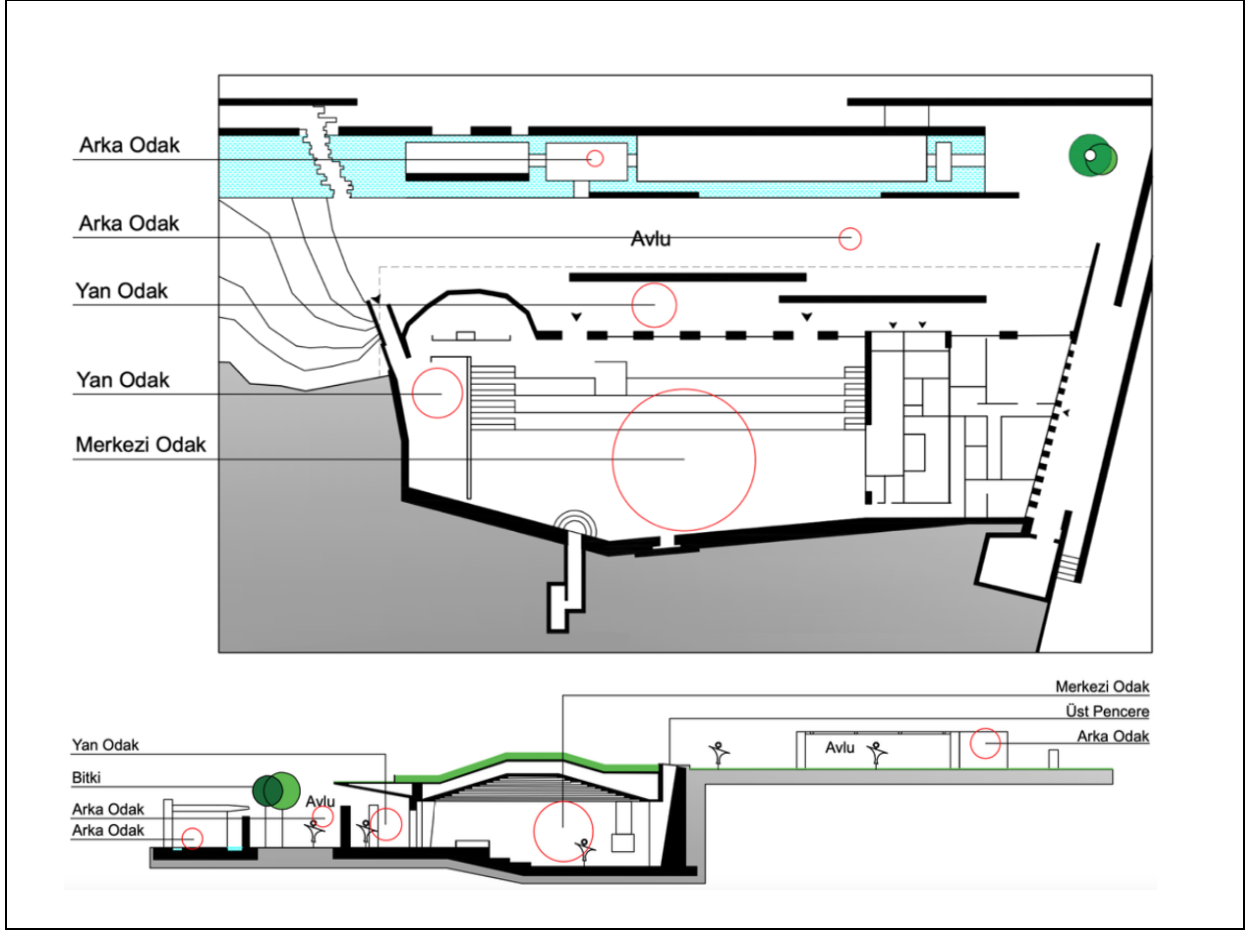

Tablo 2. Sancaklar Camii sirkülasyon ve odak mekân analizi (Sancaklar Camii projesi EAA arşivinden temin edilerek yazarlar tarafından yeniden çizilerek işlenmiştir.)

SİRKÜLASYON

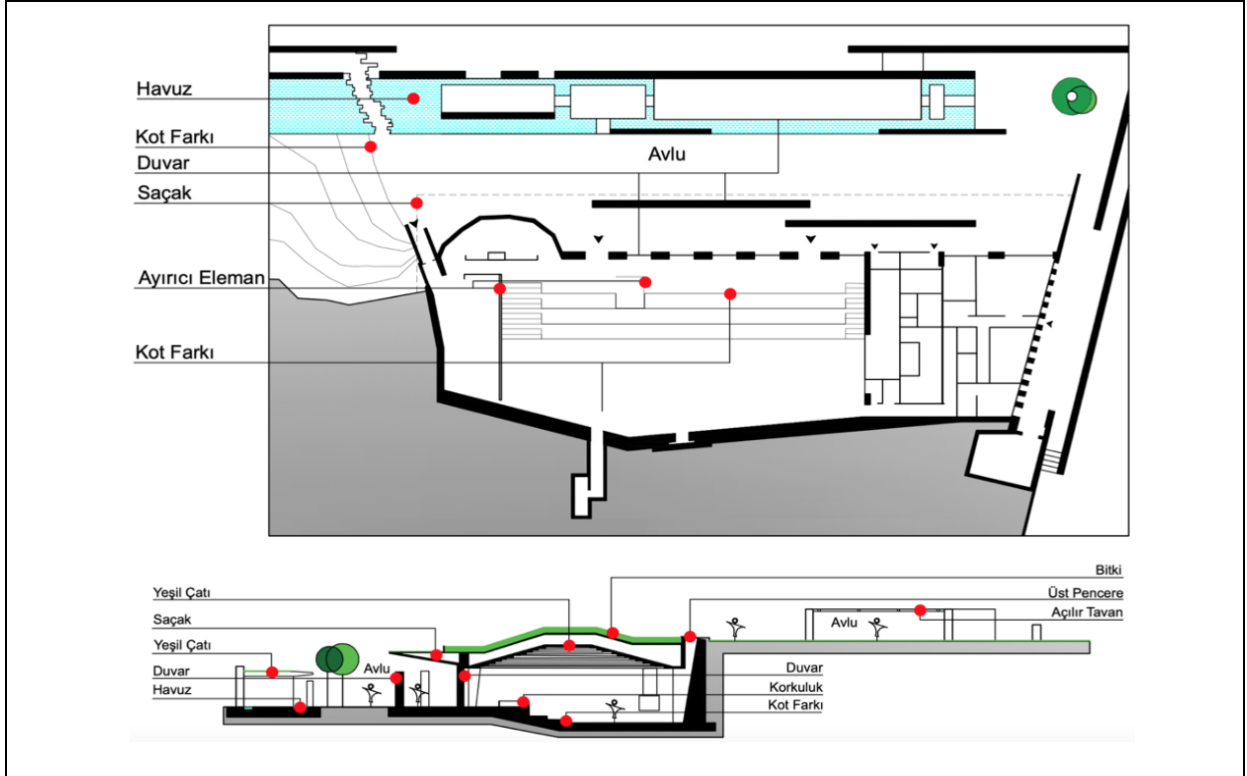

ODAK MEKÂN

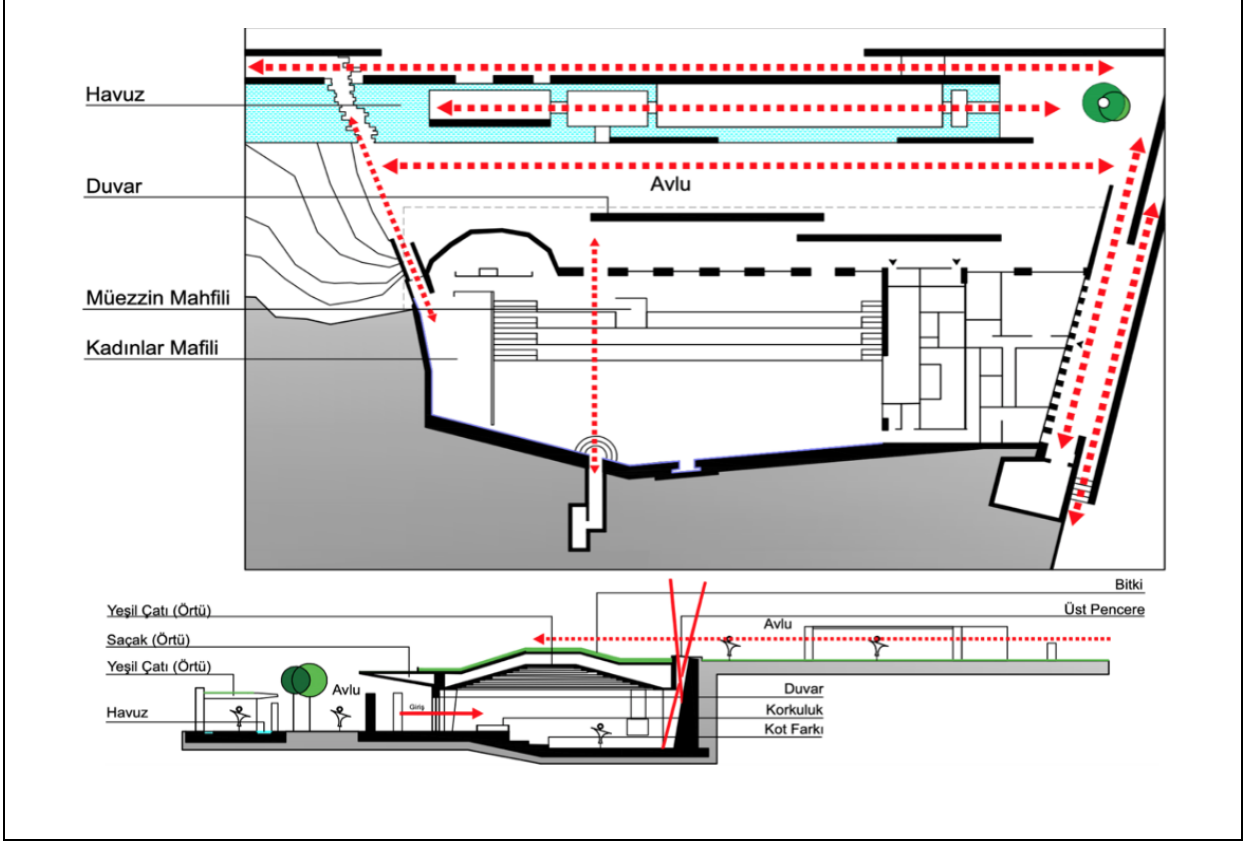

Tablo 3. Sancaklar Cami mekânsal kapalılık ve iç dış ilişkisi/akışkanlık analizi (Sancaklar Cami projesi EAA arşivinden temin edilerek yazarlar tarafından yeniden çizilerek işlenmiştir.)

MEKÂNSAL KAPALILIK

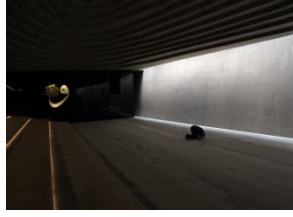

İÇ-DİŞ İLİŞKİSİ/AKIŞKANLIK

Tablo 4. Sancaklar Camii diğer kaliteler analizi [13, 38]

DİĞER KALİTELER				
SU				
Havuz	●			
Çeşme				
Kanal	●			
Doğal				
YEŞİL				
Çim	●			
Çiçek	●			
Çalı	●			
Ağaç	●			
AYDINLATMA				
Doğal/Cephe				
Doğal/Çatı	●			
Yapay/Dolaysız				
Yapay/Dolaylı	●			
KOT FARKI				
Rampa				
Merdiven	●			

Çökertme	●			
Yükselti	●			
RENK				
Ana				
Ara	●			
Sıcak				
Soğuk	●			
DOKU				
Doğal	●			
Yapay	●			
Sert	●			
Yumuşak	●			
MALZEME				
Ahşap	●	Metal	●	
Doğal Taş	●	Cam	●	
Plastik		Beton	●	
Alçı		Kompozit	●	

4. BULGULAR VE İRDELEMELER

Emre Arolat (EAA) tarafından tasarlanan Sancaklar Cami imgeselliğinin incelendiği bu çalışmada, yapının fiziksel oluşumlarının analizleri tamamlanarak, irdelemeleri yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda analizlerde yer alan; mimari bileşenler için avlu, örtü, ibadet mekânı (harim), mihrap, minber, kürsü, kadınlar mahfili, müezzin mahfili, son cemaat mekânı, minare, musalla, kapılar/portal, ayakkabılık, abdesthane, kütüphane/toplanı salonu, tefekkür alanı, tezyinat/süsleme sanatsal imge oluşumları kendi özelinde irdelenip parça bütün ilişkisi kurulmaktadır. Yapı tasarımında gerekli görülen yönlendirici/tanımlayıcı etmenler için, formun biçimlenmesi, mekânsal düzen, dizimsel kurgu, sirkülasyon, odak mekân, mekânsal kapalılık, iç-dış ilişkisi/akışkanlık ve diğer kaliteler başlıkları ile örtüştürülmüştür.

Mimari bileşenler ile yapı arasında zorunlu ve benzer fiziksel özellikler gösteren biçimlerden/ögelere uzak, katı bir duruşun ötesinde düzenli, yalın bir tasarım yorumlaması yapılmaktadır. Hareketli iç mekân oluşumuna ışık, gölge oyunları katılmakta yaşanan, yaşanan odak kurgusal sınırları uzaklaştırarak ögelerin sürekliliğini/devamlılığını sağlamaktadır. İfade yoğunluğu katılan imgesel yaklaşım tematiği, bütün yapı üzerinde hareketlilik etkisini artırmakta, mimari sanatsal ögelerin anlamsal varlık çıkarımlarına destek olmaktadır.

Soyutlama esasında tematik çıkarım özelliği, alışılmışın aksine zihinlerde olanı değişime uğratma üzerinde yokluk ve varlık bilincinin birlikte yapıya yansıtılması sürecini kapsamaktadır. Mekânsal ve kullanıcı merkezli duruma göre şekillenebilen ayırım olsa da, genelinde her iki kavramsal mimari yaklaşımın birlikte kullanılması tasarıma özgünlük katmaktadır. Allah ile kul arasında hiçbir engel bırakmayan yoklukta varlığı, varlıkta yokluğu hissedebilme üzerine yoğunlaşan imgesel yaklaşım içeren söylemler ve sanatsal anlayış

yapının ibadethane olma yönünü ön plana çıkarmaktadır. Sancaklar Cami fiziksel mimari mekân okumaları için belirlenen kaliteler kapsamında analiz edilip aşağıdaki bulgulara erişilmiştir:

• **Formun Biçimlenmesi**

Topoğrafyayla özdeşleşen, kendini bulan, kot oturumu ve yerleşim kararları ile uyum gösteren tasarım, kendi içinde dışarıdan görülmeyen biçimsel etkisi ile sonsuzluk algısını güçlendirmektedir. Belli kalıplarda kalan, taklit içeren tip önerilerinin aksine form oluşumu, şekil zemin ilişkisi, mekânsal atmosfer ve sunduğu kompozisyon özgünlüğünü, mimari dilini desteklemektedir. Asal form olan dikdörtgen prizmasına aynı anda çeşitli ekleme ve boşaltma yapıldıktan sonra kütleli eklemelere tabi tutulup eğimli bir yüzeye entegre edilmesi ile ortaya çıkmaktadır.

• **Mekânsal Düzen/Dizimsel Kurgu**

Mekânlar, tanımlanmış bir alan olan ana ibadet yeri etrafında biraradalık oluşturduğu için yapı kümeli organizasyona sahip görülmektedir. İki kottan oluşan bu yapıya ana giriş üst kottan gerçekleşmektedir. Giriş ardından yarı kapalı olarak musalla taşı ile dikdörtgen prizması şeklinde minare konumlanmaktadır. Merdivenler ile alt kota ulaştıran yürüyüş parkuru cami girişi ile bağlantılı olan avluya yönlendirmektedir. Avludan direkt ana ibadet mekânına ulaşabilmektedir. Bu mekân içinde cami bileşenleri olan mihrap, minber, vaaz kürsüsü ve müezzin mahfili bulunmaktadır. Yan mekânlarda abdesthane, wc, kadın mahfili, ayakkabılık ve doğrudan geçişi olan imam lojmanı yer almaktadır. Bunun dışında aynı kotta, ana yapıdan bağımsız kütüphane ve gasilhane ayrı olarak yerleşim göstermektedir.

• **Sirkülasyon**

Yapının giriş kapılarının alt avluya doğrudan bağlantılı olması, yaya sirkülasyonu akışkanlığı için önemlidir. Sirkülasyon aksları daha çok avludan başlayarak diğer mekânlara yayılmaktadır. Kadın mahfili ve imam lojmanı için yaya sirkülasyonu hem avludan hem de ana ibadet alanından desteklenmektedir.

• **Odak Mekân**

Yapının işlevini sağlayan ana ibadet mekânı, yapı için merkezi odak olarak algılanmaktadır. Yan odalarda kısmen kapalı avlu ve kadın mahfili yer alırken, arka odakta arka avlular, havuz alanı, otopark, yürünebilir çatı ve kütüphane bulunmaktadır.

• **Mekânsal Kapalılık**

Yapıda mekânsal kapalılığı destekleyen ve algısal etkiyi güçlendiren çeşitli öğeler parça bütün dengesini sağlamaktadır. Düşeyde duvar, korkuluk, kot farkı, ayırıcı eleman ve su öğeleri, yatay düzlemde ise yeşil çatı, tavan, açılır tavan ve saçaklar ön plandadır.

• **İç-Dış İlişkisi/Akışkanlık**

Mekân bağlantıları görsel olarak giriş kapıları ve üst pencere ile kurulmaktadır. İç mekânı dış mekândan tamamen ayıran elamanlar ise çatı, saçak ve duvarlardır. Caminin iç ve dış kısımlarında akışkanlık, ağırlıklı bir biçimde yapının doğu-batı eksenine paralel gerçekleşmektedir. Kesit düzleminde ana kütleli yer altında olması sebebi ile üst kotta bulunan ana girişten itibaren manzaraya karşı yönelme esas alınmakta ve cami girişi önünde mahremiyeti sağlamak için ayırıcı duvarlar kullanılmaktadır.

• Diğer Kaliteler

Su ögesi, alt avluda zemin taş dokusuna bağlı biçimlenmekte/yayılmakta, duvar yüzeyindeki çötenler ile hareketlendirilmektedir. Yeşil alanlar, üst örtüde, zemin taş kaplama aralarında, kaskat ile geçilen kademelerde, lineer gelişen avlularda çim, çiçek, çalı ve ağaç şeklindedir. Yapının aydınlatması doğal olarak üst pencereden sağlanmaktadır. Yapay aydınlatma sadece dolaylı bir biçimde temin edilmektedir. Kot farkları yapının ana ibadet mekânında çökertme ve merdiven, dış mekânlarda sadece merdiven biçimindedir. Yapıda ağırlıklı olarak (ara/soğuk) gri ve tonları ön plana çıkarken, belirli yerlerde siyah (ana/soğuk) ve kahverengi (ara/sıcak) gibi renkler seçilerek çeşitlilik artırılmaktadır. İç mekânda doğal yumuşak dokulu yüzeyler, malzeme ve kot tekrarları ile yapay sert dokulara dönüşmektedir. Yapı genelinde belli olacak şekilde brüt beton, doğal taş kaplama, ahşap kafes, üst pencerede cam, kapı ve ayırıcı elemanlarda metal, ahşap ve kompozit çalışıldığı görülmektedir.

5. SONUÇ

Cami tasarımlarının kent düzleminde mekân ve yer ilişkisi kurularak imgelenmesi; yapıların görsel yansımaları, sarsıcı etkileri, yönlendirici fikirsel/düşünsel verileri ve sanatsal yaklaşımları insanların belleğinde izler bırakmaktadır. Sunulan imgelerin niteliği, sayısı ve mimari karakterleri ile toplum üzerinde olumlu/olumsuz etki bırakarak bağ kurmasına ve anlam yüklemesine neden olduğundan fiziksel kurgu çeşitlenmesine zemin hazırlamaktadır. Düşünsellik, tasarımda imgeselliğin başlangıcını yapmakta ve inşa edilmesiyle fiziksel bir gerçeklik üzerinden okunarak ifade biçimlenmesi somut olarak topluma aktarılmaktadır.

Sancaklar Cami, İslam sanatının özümsemesi, mimari yaklaşımın yeniliğe açılması, zaman birikiminin/gereksinimin anlaşılması, benzer/taklit/kalıp ürünler döngüsünün bırakılması, fikirsel yaklaşım ve mekânsal imge yorumlamaları ile ön plana çıkmaktadır. Biçimin topoğrafya düzleminde geri çekilerek görünürlüğünü kaybetmesi, tüm zamana ait veriler ve kültürel yansımalarından soyutlanması ile tasarım desteklenmektedir. Yere özgü mimari biçimlenme ve düşünselliğin yönlendirdiği sade/yalın mekân örüntüsü, belleklerde yer alan cami imgesini sarsarken, geleneksel objelerden, öğelerden ve kalıpsal sıkışmışlıktan soyutlanmaktadır. Mimari temsiliyeti, üslubu güncel mimarlık ortamında yeni bir tipoloji önermese de, değişen/gelişen düşünce ve toplumsal algı farklılıklarını ortaya koymaktadır. Sancaklar Cami, değişimi/farklılığı/özgünlüğü mimari kültür ve sanat arasında kullanıcılarına yansıtarak cami tasarımında mekâna ve yere dair yeni bir imge görünümü/algısı sunmaktadır. Bu bağlamda, zamanın gereksinimlerine alternatif yanıt verebilen, teknolojik gelişmeler ile donatılan, kullanıcı odaklı, biçimsel/şekilsel imge olmanın ötesinde kendini tekrar etmeyen, özgün yeni cami tasarımlarının öne çıkması gerektiği düşünülmektedir.

Not: Bu çalışma Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı'nda hazırlanan Öğr. Gör. Dr. Fatih ŞAHİN danışmanlığında yürütülmüş olan "Emre Arolat'ın Mimarlığı Üzerine Monografik Bir İnceleme" başlıklı, Youssef SENNOU'nun yüksek lisans tezi temel alınarak üretilmiştir.

KAYNAKLAR

- [1] Çaycı, A. (2017). *İslam mimarisinde anlam ve sembol*. Konya: Palet Yayınları.
- [2] Cansever, T. (2016). *İslam'da şehir ve mimari*. İstanbul: Timaş Yayınevi.
- [3] Taburoğlu, Ö. (2013). *Görsel, söz ve yazı*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- [4] Köksal, A. (2009). *Anlamın sınırı*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- [5] Broadbent, G. (1996). A plain man's guide to the theory of signs in architecture. K. Nesbitt (Ed.), *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995* içinde (124-142). New York: Princeton Architectural Press.
- [6] Roth, L. M. (2006). *Mimarlığın Öyküsü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- [7] Sayın, N. (2021). *Coğrafi Bir Mesele Olarak Mimarlık*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- [8] Köksal, A. (2022). *Anlamın Sınırı*. İstanbul: Arketon Yayınları.
- [9] Ulağlı, S. (2018). *Ötekinin bilimine giriş imgebilim*. İstanbul: Motto Yayınları.
- [10] Arolat, E. (2021a). *Emre Arolat'ın mimarlığı üzerine görüşme-1* (Konuşma metni).
- [11] Arolat, E. (2021b). *Emre Arolat'ın mimarlığı üzerine görüşme-2*, (Konuşma metni).
- [12] Erdoğan Erkarlan, Ö. (2014). Sancaklar camisi: idrak ve teslimiyet. *Mimarlık Dergisi*, 379, 18-22.
- [13] Şahin, F. Arşivi, (2018).
- [14] Parlak, S. Ö. (2019). *İç mekân tasarımında metafor uygulamaları Büyükçekmece sancaklar camii örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [15] Altınışık, B. (2018). *Kelime ve şey: öz ve Sancaklar cami*. Ö. Eyüce (Ed.), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- [16] Akin, A. (2016). Tarihi süreç içerisinde cami ve fonksiyonları üzerine bir deneme. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 179-211.
- [17] Uzun, Ç. (2010). *Günümüz cami mimarisinin işlev-biçim ve teknoloji ilişkisi açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [18] Kuban, D. (2021). *Mimarlık kavramları*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- [19] Ögel, S. (2014). Osmanlı camii ve birlik kavramı. A. Y. Ocak (Ed.), *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* içinde (509-513). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- [20] Hillenbrand, R. (1985). The mosque in the mediaval Islamic world. S. Cantacuzino (Ed.), *Architecture and Continuity* içinde (33-51). New York: Islamic Publications.
- [21] Demirkaya, H. (1999). *Mekân kavramının tarihsel süreç içinde incelenmesi ve günümüzde mekân anlayışı*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [22] Kahera, A., Abdulmalik, L., Anz, C. (2009). *Design criteria for mosques and Islamic centers: art, architecture and worship*. London: Architectural Press.
- [23] Erzincan, T. (2005). *Mihrap*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- [24] Bozkurt, N. (2005). *Minber*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- [25] Eyice, S. (1993). *Cami-Mimarlık Tarihi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- [26] Yaran, R. (2013). Mescidden camiye, *Din ve Hayat Dergisi*, 20, 4-5.
- [27] Harmankaya, N. Ç. A. (2018). *Mimar Sinan camilerinde sembolizm*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- [28] Kuban, D. (1975). Kültürel gelişmeler ve tarihi çevrenin korunması. *Mimarlık Dergisi*, 5, 21-23.
- [29] Ürey, Ö. (2013). Transformation of minarets in contemporary mosque architecture in Turkey. *International Journal of Science Culture and Sport*, 1(4), 95-107.
- [30] Ayverdi, E. H. (1985). *Osmanlılarda minare*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.
- [31] Aksu, H. (2006). *Musalla taşı*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- [32] Hasol, D. (1995). *Mimarlık sözlüğü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- [33] Bayburtoğlu, Z. (1976). Anadolu Selçuklu devri büyük programlı yapılarında önyüz düzeni. *Vakıflar Dergisi*, 11, 67-106.
- [34] Kasapşekin, M. A. ve Altuncu, D. (2012). Selimiye camiinde gösterge bilimin izleri. 7. *Uluslararası Sinan Sempozyumu* içinde, (ss. 16-22). Edirne.
- [35] Apaydın, H. Y., Bardakoğlu, A., Karaman, H. (1999). *İlmihal I: iman ve ibadetler, ilmihal II: İslam ve toplum*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- [36] Tanman, M. B. (1997). *Halvethâne*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- [37] Erzen, J. N. (1996). Interior space articulation in Sinan's mosques. *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu* içinde, (ss. 315-324). Ankara.
- [38] Sennou, Y. Arşivi, (2021).

ÖZÜR DİLEME MOTİVASYONLARI ÖLÇEĞİ: BİR ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMASI

¹Kutay ÖZDEMİR^{ID}, ²Ahmet Sait ÖZKUL^{ID}

¹İsparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, İsparta Meslek Yüksekokulu, kutayozdemir@isparta.edu.tr; Türkiye

²Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, saitozkul@sdu.edu.tr; Türkiye

Özet: Bu araştırmanın amacı, Mu (2016) tarafından geliştirilen Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğinin Türkçeye uyarlamasını yaparak, ölçeğin güvenirlik ve geçerliliğini test etmektir. Araştırmanın örneklemini, Ankara ilinde savunma sanayi sektöründe faaliyet gösteren bir firmanın 181 yöneticisi oluşturmaktadır. Ölçeğin güvenirlik ve geçerliliğini sınamak için güvenirlik katsayıları hesaplanmış, açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Ek olarak ölçeğin birleşim ve ayrışım geçerliliği de sınanmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda, toplam varyansın %79,5'inin açıklandığı ve 12 maddenin 4 boyut altında toplandığı saptanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinde ise 4 boyutlu modelin iyi seviyede uyum gösterdiği doğrulanmıştır ($\chi^2/df=2,45$, CFI=.96, NFI=.91, TLI=.92, GFI=.91, AGFI=.86, RMSEA=.07). Ölçeğin boyutlarına ait güvenirlik katsayıları .83 ile .91 arasında değişmektedir. Ayrıca ölçeğe ait değerlerin birleşim ve ayrışım geçerliliğinin tüm koşullarını sağladığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğinin Türk kültürüne uygun, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özür Dileme Motivasyonları, Ölçek Uyarlama, Güvenirlik, Geçerlilik.

APOLOGY MOTIVES SCALE: A SCALE ADAPTATION STUDY

Abstract: The aim of this study is to examine the scale's reliability and validity by converting Mu's (2016) Apology Motives Scale into Turkish. The research sample comprises of 181 managers from a company operates in defense industry sector in Ankara. In order to test the reliability and validity of the scale, reliability coefficients were calculated, exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis were implemented. The scale's convergent and discriminant validity were also assessed. The exploratory factor analysis revealed that 79.5% of the total variance could be explained, and 12 items were classified into four dimensions. It has been verified that the 4-dimensional model fits well in the confirmatory factor analysis ($\chi^2/df=2,45$, CFI=.96, NFI=.91, TLI=.92, GFI=.91, AGFI=.86, RMSEA=.07). The dimensions of the scale have reliability coefficients ranging from .83 to .91. Furthermore, it was discovered that the scale's values satisfied all of the convergent and discriminant validity criteria. According to the findings, the Apology Motives Scale is a valid and reliable measurement tool fit for Turkish culture.

Keywords: Apology Motives, Scale Adaptation, Reliability, Validity.

1. GİRİŞ

Topluluk halinde yaşayan ve büyük oranda gruplar halinde çalışan insanların bir arada olmaları göz önünde bulundurulduğunda; uyumlu bir birlikteliğin yanı sıra anlaşmazlıkların da olabileceği yadsınmaz. Taraflardan birinin diğerinin hakkını ya da sınırını ihlal ettiği veya tarafı gücendirdiği karşılıklı bir süreç olarak ilişkisel çatışma, çeşitli sorunlara yol açabilmektedir [1]. Olumsuz sonuçlar doğurabilen ilişkisel çatışmalarda, tarafların ilişkiyi sonlandırma ya da uzlaşma şeklinde iki seçeneği bulunur [2]. Kontrol edilemeyen ve uzlaşmaya varılamayan çatışmalar, bireyler arasında husumet yaratabilmekte ve neticesinde ilişkiyi

sonlandırabilmektedir. Ancak çoğu araştırma, çatışmaya kaynaklık eden taraflardan haksız olanın ya da bazen her iki tarafın özür dilemesi halinde bahsedilen olumsuz etkilerin hafiflediğini ve ilişkilerin tamir edilebildiğini göstermektedir [1], [3], [4], [5].

Arapça “azara” kökünden türeyen özür kelimesi bağışlama, mazur görme anlamındadır [6]. TDK’da “Bir kusur ya da kabahatin kasti olarak yapılmadığını ileri sürme, kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep ve mazeret” olarak tanımlanan özür kelimesinin Türkçe karşılığı olarak kabul edilen “keçür” ifadesiyle ilk kez Divanü Lügati’t Türk isimli eserde karşılaşılmıştır [7], [8]. Modern Türk dillerinde kasar, keşir, keçir şeklinde kullanıldığı görülen özür ifadesinin anlamı, affetmek ve bağışlamak şeklindedir [9]. 14. yüzyıl başlarında kullanılmaya başlandığı görülen “özür” kelimesi suçu kabullenmek, kabahatin sorumluluğunu üstlenmek ve suçundan ötürü bağışlanma dilemek anlamına gelmektedir [10]. Yanlış yapılan bir şey hakkında üzgün olduğunu belirtme, bir kabahatten dolayı duyulan pişmanlığın dile getirilmesi, işlenen suçtan dolayı af ya da bağışlanma dileme olarak tanımlanabilen özürün doğması için bir kusur, suç ya da kabahatin işlenmesi ön koşulu gerekmektedir.

Goffman’a (1971) göre özür, işlenen bir suçtan sonra sosyal uyumun yeniden tesis edilmesi için faydalı olabilecek yegâne çözümdür [11]. Özü, ihlal içeren bir fiilden potansiyel olarak etkilenen mağdura destek sağlamayı amaçlayan konuşma eylemi olarak tanımlayan Olshtain’a (1989) göre özür dilemek, özür dileyen kişiyi mutsuz hissettirirken kırgın olan kişinin de kendisini mağdur hissetmesine sebep olur [12]. Benzer şekilde özürün ön koşulu olarak bir suç ya da kusurun olması gerektiğini düşünen Holmes da (1989) kusurlu fiilden etkilenen kişiyi mağdur olarak, sorumluluğunu üstlenip suçu düzeltmeye ve böylece mağdur ile arasındaki dengeyi yeniden sağlamaya çalışan kişiyi de fail olarak tanımlar [13].

Failin verdiği zararı kabul edip suçun sorumluluğunu alması, mağdura saygı göstermesi, kötü niyet taşımadığını ve pişmanlık duyduğunu göstermesi ve mağdurla uzlaşma arzusuna ilişkin girişimlerin her birine özür dileme diyebiliriz [5], [14], [15]. Suçun yarattığı olumsuz durumu düzeltme, ortaya çıkan ilişkisel dengesizliği tamir etme, mağdurun sosyal ya da örgütsel konumunu yeniden tesis etme çabaları uzlaşma için atılan adımlardır [16], [17].

Özür, genellikle zarar görmüş bir ilişkideki çatışmayı onarmanın ilk adımıdır. İncinmiş ya da zarar görmüş mağdur çoğu zaman, itibarını ve özgüvenini onarmak için kendisinden özür dilenmesini bekler. Özür dileyen fail mağdura zarar verdiğini kabul eder, ihlali için pişmanlık gösterir ve açıkça ya da dolaylı olarak hatalı davranışı tekrarlamayacağına dair söz vermiş olur. Özür dileme davranışı farklı araştırmacılar tarafından farklı kuramlarla açıklanmıştır. Motive edilmiş eylem teorisi, planlı davranış teorisi, hedefe yönelik davranış modeli ve söz eylemsel teori bunlardan bazılarıdır.

Motive Edilmiş Eylem Teorisi, özür dileme davranışına neden olan sebeplerin, güdülerin veya hedeflerin mağdurun dikkatini özür dileme davranışıyla ilgili durumsal ipuçlarına ve nasıl tepki vereceğine yönlendireceğini varsayar. Özellikle fail ve mağdur ilişkisinin tekrar işlevsel hale getirilmesi için motive olduklarında, sosyal ipuçlarına karşı çok hassas olurlar. Ayrıca failin özür dilemedeki güdüsünün uzlaşma sonrası süreçteki davranışlarını ve algısını etkilediği görülür [18].

Temeli Nedensel Davranış Teorisine dayanan ve 1985 yılında Icek Ajzen tarafından geliştirilen Planlı Davranış Teorisi, failin hatalı bir davranışından ötürü mağdurdan özür dilemesi, failin özür dilemeye ilişkin olumlu ve olumsuz değerlendirmelerinden, özür dilemesi konusunda var olan sosyal baskıyı işaret eden öznel normundan ve özür dilemeyi kolay ya da zor olarak algılamasından etkilendiğini savunur [19].

Planlı Davranış Teorisinin kapsamlı hali olan Hedefe Yönelik Davranış Modeli, failin özür dileme niyetini tanımlarken failin özür diledikten sonra hissetmeyi beklediği pozitif ve negatif

duyguları da hesaba katar. Ayrıca failin özür dilemeyle ilgili geçmiş tecrübelerinin sıklığı ve güncelliğinin de özür dileme niyetini etkileyeceğini varsayar [20].

Söz Eylemsel Teori, cümlenin ya da söz öbeğinin söylenmesini, yalnızca söylemekten ibaret sayılmayacağını ve bir eylemin parçası olarak görülmesi gerektiğini savunur [21]. Teoriye göre konuşmacı, sözün dil bilgisel biçimini taşıyan cümleler kurduğunda amaç bir şeyi anlatmak değildir. Konuşmacı doğru ya da yanlış beyanda bulunmak için değil, bir fiil gerçekleştirmek için konuşmuştur [22]. Dolayısıyla özür dileme beyanı, bahsedilen özellikleri taşıdığında yalnızca özür ifadesi değil aynı zamanda söz konusu hatalı davranışa ilişkin pişmanlık duyduğunun da göstergesidir. Buna göre özür dileyen failin özrünün isabetli olabilmesi için hakkında özür dileyeceği davranışında hatalı olduğunu kabul etmesi, uygun bir bağlamda özür dilemesi, uzlaşmaya ilişkin usulün var olması, özür prosedürünün tüm taraflar tarafından doğru ve eksiksiz bir şekilde yerine getirilmesi ve özre ilişkin niyet ve düşüncelere sahip olunması gerekir [23].

Yönetim alanında çalışan araştırmacılar, uzlaşmanın mağdur-fail ilişkisinin bir özelliği olarak kavramsallaştırılması gerektiğini, mağdur ve failin özür dileme eyleminden sonra ilişkinin işlevsel bir duruma geri döndürüldüğüne inanması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre gerçek uzlaşma hem mağdurun hem de failin ilişkinin yeniden kurulacağını algıladıklarında gerçekleşir [14], [24]. Mağdur açısından ele alınan çalışmaların literatürdeki ağırlığı göz önüne alındığında uzlaşmayı yalnızca mağdurun affetmesi ile ilişkilendirmenin eksik bir bakış açısı olduğu ve fail açısından ele alınan çalışmaların da gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Mağdurdan bağışlanma talep etmek, zarar gören ilişkiyi onarmak için önemli olan özrün, mağdurun faili affetmesinin en güçlü yordayıcısı olduğunu kanıtlayan çalışmalar mevcuttur. Bununla birlikte özür ve uzlaşma üzerine yapılan bilimsel çalışmaların büyük kısmının konuyu fail açısından değil mağdur açısından ele aldığı görülmektedir. Mağdurun özrü nasıl algıladığı, özrün mağdurda nasıl bir etki yarattığı, özür dilemenin ilişkiye etkisi üzerine odaklanılmış ancak failin özrü fiilen ne zaman iletmediği, hangi motivasyonlarla özür dilediği üzerine yapılmış çalışmalara pek rastlanmamıştır [4], [25], [26]. Bu noktada failin özür dilerken hangi motivasyonla hareket ettiği oldukça önemlidir.

Failin özür dilerken hangi motivasyonlarla hareket ettiğini tespit edebilmek için Mu (2016) tarafından Özür Dileme Motivasyonları Ölçeği geliştirilmiştir [27]. Mu (2016) özrün arkasındaki güdülerini kendini suçlama, ilişkilere değer verme, kişisel çıkar ve yaptırım korkusu olarak belirlemiştir. Failin kendini suçlu hissetmesi, mağdurun haksızlığa uğradığını düşündüğünde ve bunu telafi etmek istediğinde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca fail bu motivasyonla özür dilediğinde iyi bir insan olarak sosyal anlamda kabul görmeyi de amaçlar. Fail, ilişkilerine değer verme güdüsüyle hareket ediyorsa, mağduru önemseyen ve ilişkisinin sonlanması istemediği için özür dileme eğiliminde bulunur. Kişisel çıkarları söz konusu olduğunda, çatışmayı sonlandırmak ya da hafifletmek için özür diler. Fail bir yaptırımın olmasından korkuyorsa, mağdurun misilleme yapmaması ve kendinden yüksek bir otoritenin kınanması için özür dileme eylemini gerçekleştirir. Tüm bunları birer boyut olarak ele alan Özür Dileme Motivasyonları Ölçeği, failin özür dilerken hangi motivasyonla hareket ettiğini tespit edebilmek için kullanılan, başarılı bir ölçüm aracı olarak düşünülmektedir. Failin özrü fiilen ne zaman iletmediği ve hangi motivasyonlarla özür dilediği üzerine yapılmış çalışmalara pek rastlanmamış olması, fail açısından ele alınan çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, özür dileme motivasyonlarını tespit edebilmek amacıyla Mu (2016) tarafından geliştirilen Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğinin Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Ölçeğin bu konuda merak uyandıran araştırma sorularına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. METODOLOJİ

Ölçek uyarlama, ölçme aracının farklı kültür ve dillere çevrilerek kullanılabilmesi için psikometrik işlemlerin (geçerlilik, güvenilirlik) yapılması süreci olarak tanımlanmaktadır [28]. Araştırma kapsamında kullanılacak olan Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğinin Türkçe uyarlama çalışması, Bayık ve Gürbüz (2016) tarafından geliştirilen aşamalar takip edilerek yapılmıştır [29]. Bu doğrultuda sırasıyla “ölçeğin hedef dile çevrilmesi, hedef dilden ölçeğin orijinal diline geri çevrilmesi, uzman/hakem görüşüne başvurulması, ön test yapılması ve ölçeğin güvenilirlik ve geçerliliğinin değerlendirilmesi” aşamaları gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin güvenilirliğini sınamak için iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) hesaplanmış, geçerliğini sınamak için de Horn’un (1965) paralel analiz (PA) yöntemi, açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanılmıştır. Ek olarak ölçeğin birleşim ve ayrışım geçerliliği de sınanmıştır [30]. Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizleri için IBM SPSS (v26) ve AMOS (v24) paket programları kullanılmıştır. Bu bölümde Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması süreçleri hakkında detaylı bilgi verilmektedir.

2.1. Çalışma Grubu

Türkiye’de savunma sanayi sektörü Ankara ilinde yoğunlaşmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın örneklemini Ankara ilinde savunma sanayi sektöründe faaliyet gösteren bir firmanın yöneticileri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında ulaşılan savunma sanayi firmaları gizlilik politikaları nedeniyle isimlerinin kullanılmasına müsaade etmemişlerdir. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış ve bu doğrultuda 181 katılımcıya ulaşılmıştır. 11 katılımcı kontrol sorusunu işaretlediği için araştırmaya 170 katılımcıdan elde edilen verilerle devam edilmiştir. Kline (1994) ölçekte bulunan madde sayısının 10 katı kadar katılımcıya ulaşmanın evreni temsil etmesi için yeterli olduğunu belirtmiştir [31]. Bu bağlamda ulaşılan örneklem sayısının yeterli olduğu düşünülmektedir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Veriler çevrimiçi anket kullanılarak toplanmıştır. Katılımcılara araştırma formunu doldurmadan önce araştırmanın amacıyla ilgili bilgi verilerek katılımın gönüllülük esasına dayandığı ve istedikleri zaman formu doldurmayı bırakabilecekleri açıkça belirtilmiştir.

Mu (2016) tarafından geliştirilen ve bu çalışmada Türkçeye uyarlanan Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğinde 12 madde yer almaktadır. 4 boyuttan oluşan ölçek 5’li likert (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) olarak derecelendirilmiştir. Mu (2016) tarafından ölçeğe ait iç tutarlılık katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin boyutlarına ait iç tutarlılık katsayıları ise “kendini suçlama” boyutu için .86, “ilişkisel değer” boyutu için .88, “kişisel çıkar” boyutu için .78 ve “yaptırım korkusu” boyutu için .76 bulunmuştur. Boyutlara ait faktör yükleri ise .65 ile .91 aralığında değerler almıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda toplanan verilerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Dil ve Kapsam Geçerliliği

Özür Dileme Motivasyonları Ölçeği öncelikle 4 dil bilimci tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Çeviriler değerlendirilerek en uygun olanı belirlenmiş ve farklı 2 dil bilimci tarafından tekrar İngilizceye çevrilmiştir. İngilizceye çevrilen ölçek özgün formu ile karşılaştırılarak gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra kapsam geçerliliği için alana hakim 9 uzman görüşüne sunulmuştur. Kapsam geçerliliği için Lawshe (1975) tekniği kullanılarak kapsam geçerlik oranları (KGO) hesaplanmıştır. Lawshe (1975) tekniğinde uzman görüşleri

“1=Uygun, 2=Uygun Ancak Düzeltilmeli ve 3=Çıkartılmalı” olarak derecelendirilmiştir. KGO, maddelerin ölçekte yer alıp almamasına ilişkin bir madde istatistiği olup şu şekilde hesaplanmaktadır [32];

$$KGO = \frac{Nu}{N/2} - 1 \quad \text{veya} \quad KGO = \frac{Nu - \frac{N}{2}}{\frac{N}{2}}$$

“Nu” maddeye “Uygun” cevabını veren uzman sayısını ifade ederken N ise maddeye ilişkin görüş bildiren uzman sayısını ifade etmektedir. KGO, -1 (red) ile +1 (kabul) arasında değerler alabilmektedir. Ayre ve Scally’e (2014) göre 9 uzman için KGO değerinin $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinde minimum .778 olması gerekmektedir [33]. Uzman sayılarına göre KGO’ların minimum değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. KGO’ların Minimum Değerleri

Uzman Sayısı	Minimum Değer	Uzman Sayısı	Minimum Değer
5	1,000	23	,391
6	1,000	24	,417
7	1,000	25	,440
8	,750	26	,385
9	,778	27	,407
10	,800	28	,357

Bu çalışmada maddelere ait KGO değerleri 1 olarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda maddelere ait KGO değerlerinin minimum değerden yüksek olması Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğinin kapsam geçerliliğine sahip olduğunu göstermektedir. Uzman değerlendirmeleri sonucunda ölçeğin mevcut çalışmada kullanılmasına karar verilmiştir. Ön test aşamasında ise ölçeğin son hali, bir grup katılımcıya (N=30) uygulanarak her maddenin anlaşılabilirliği ve ne anlam ifade ettiği tartışılmıştır. Bu doğrultuda ölçeğin nihai hali oluşturulmuştur.

Ölçeğin yapı geçerliliğini sınamadan önce güvenilirliğini test etmek amacıyla iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğe ait iç tutarlık katsayısı .84 bulunmuştur. Bu değer ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu ifade etmektedir.

3.2. Yapı Geçerliliği

Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için öncelikle veri setinde uç değerlerin olup olmadığı ve verilerin normal dağılıma uygunluğu incelenmiştir. Verilerde uç değerlerin olmadığı tespit edilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğunu test etmek için çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) değerlerine bakılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü üzere verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri -2 ile +2 arasında yer almaktadır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında olması verilerin normal dağıldığını göstermektedir [34].

Tablo 2. Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğine Ait Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Madde No.	Skewness	Kurtosis
1	-1,019	,168
2	-,994	,164
3	-,865	-,287
4	-,407	-,964
5	-,310	-1,115
6	-,651	-,727
7	-,150	-,986
8	-,230	-1,188

9	-,310	-1,071
10	1,384	1,124
11	1,478	1,932
12	,691	-,661

N=170

Ölçeğin faktör sayısını belirlemek için Horn (1965) tarafından geliştirilen paralel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem gerçek veri setine ilişkin özdeğerler ile bu veriye paralel olarak rastgele üretilen veri setinin özdeğerlerinin karşılaştırılmasıyla yapılmaktadır. Gerçek veri setindeki özdeğerlerin rastgele üretilen veri setindeki özdeğerlerden büyük olduğu nokta anlamlı faktör sayısını ifade etmektedir [35]. Paralel analiz, SPSS paket programında sözdizim (syntax) dosyaları kullanılarak gerçekleştirilmiştir [36]. Tablo 3 incelendiğinde gerçek veri setindeki ilk dört özdeğerin rastgele üretilen veri setindeki özdeğerden büyük olduğu ancak beşinci özdeğerden itibaren küçük olduğu görülmektedir. Bu da anlamlı faktör sayısına (dört) karar verilen noktayı ifade etmektedir.

Tablo 3. Paralel Analiz Sonuçları

Faktör	Gerçek Veri Özdeğerleri	Rastgele Veri Özdeğerleri	
		Ortalama	%95'lik Özdeğer
1	4,094	1,463	1,568
2	2,460	1,332	1,399
3	1,754	1,238	1,298
4	1,237	1,157	1,216
5	,609	1,087	1,146
6	,506	1,010	1,057
7	,347	,950	,994
8	,274	,880	,924
9	,239	,820	,868
10	,196	,758	,798
11	,147	,687	,735
12	,138	,613	,684

N=170

Paralel analiz yöntemi ile faktör sayısının belirlenmesinin ardından verilerin faktör analizine uygunluğunun değerlendirilmesi için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ve Barlett küresellik testi yapılmıştır.

Tablo 4. KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği		,745
	Ki-Kare (χ^2)	1222,946
Barlett Küresellik Testi	sd	66
	p	,000

N=170

Analiz sonucunda elde edilen Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik değerinin .74 olması örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu, Barlett küresellik testinin anlamlı olması ise ($\chi^2(66)=1222,964$; $p<0,001$) maddeler arasındaki korelasyon ilişkilerinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Özür Dileme Motivasyonları Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

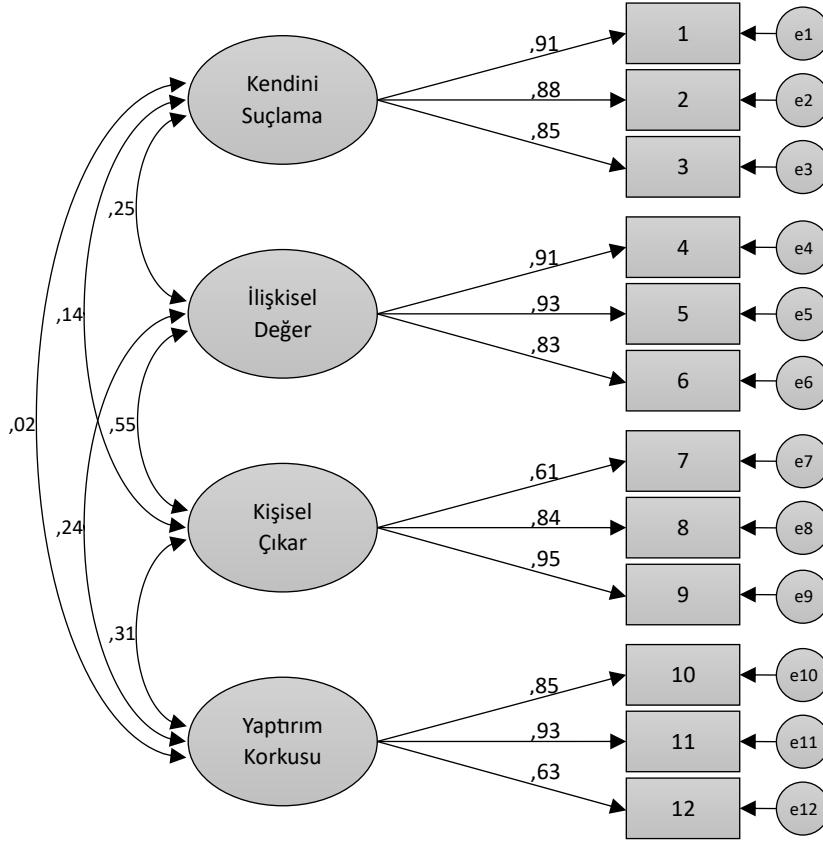
Madde No.	Kendini Suçlama	İlişkisel Değer	Kişisel Çıkar	Yaptırım Korkusu
1	,845			
2	,851			
3	,861			
4		,929		
5		,936		
6		,872		
7			,784	
8			,887	
9			,805	
10				,917
11				,846
12				,551
Özdeğer	2,460	4,094	1,237	1,754
Açıklanan Varyans	20,499	34,114	10,306	14,618
Açıklanan Toplam Varyans			79,538	

N=170

Yapılan açımlayıcı faktör analizinde temel bileşenler (Principal Components) yöntemi kullanılmış ve boyut sınırlaması yapılmamıştır. Tablo 5’de görüldüğü üzere 12 maddeden oluşan özür dileme motivasyonları ölçeğinin 4 faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve faktörlerin toplam varyansın %79,53’ünü açıkladığı tespit edilmiştir. Çok faktörlü yapılarda açıklanan toplam varyansın %50 ve üzerinde olması yeterli kabul edilmektedir [37]. Her bir faktörün toplam varyansı açıklama gücüne bakıldığında kendini suçlama boyutunun %20,49 ilişkisel değer boyutunun %34,11 kişisel çıkar boyutunun %10,30 ve yaptırım korkusu boyutunun %13,61 olduğu tespit edilmiştir. Faktörlere ait özdeğerler ele alındığında 1’den büyük olduğu görülmektedir. Kaiser’e (1960) göre özdeğeri 1’den büyük olan faktörler önemli faktörler olarak ifade edilmektedir [38].

Gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda hiçbir maddenin 0,50’nin altında faktör yüküne sahip olmadığı ve birden fazla faktör altında yüksek yük değeri (binişik) vermediği tespit edilmiştir. Ancak Tablo 5’de görüldüğü üzere 12. madde farklı bir boyuta yüksek yük değeri (.37) verme potansiyeli taşımaktadır. Bazı katılımcıların 12. maddeyi yaptırım korkusu yerine kişisel çıkarları için göstermiş olduğu bir davranış olarak algıladığı düşünülmektedir. Bu gerekçeyle madde daha sonra yapılacak olan araştırmalarda binişik madde özelliği göstermemesi için revize edilmiştir. Bu doğrultuda “Özür diledim çünkü dilemek zorunda gibi hissettim.” ifadesi “Özür diledim çünkü dilemeye zorlanmış hissettim.” olarak değiştirilmiştir.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen faktör yapısının doğrulanması amacıyla ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Yapılan birinci düzey DFA sonuçlarına ilişkin parametre değerleri Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Özür Dileme Motivasyonları Ölçeği Birinci Düzey DFA Modeli

Modelde görüldüğü üzere, ölçeğe ait maddelerin standardize edilmiş faktör yükleri .61 ile .93 arasında değişmektedir.

Tablo 6. Özür Dileme Motivasyonları Ölçeği Birinci Düzey DFA Modeli Uyum İyiği Değerleri

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Elde Edilen İndeks Değeri
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 \leq \chi^2/df \leq 5$	2,45
CFI	$,95 \leq CFI \leq 1,00$	$,90 \leq CFI \leq ,95$	,96
NFI	$,95 \leq NFI \leq 1,00$	$,90 \leq NFI \leq ,95$	,91
TLI	$,95 \leq TLI \leq 1,00$	$,90 \leq TLI \leq ,95$	,92
GFI	$,95 \leq GFI \leq 1,00$	$,90 \leq GFI \leq ,95$	,91
AGFI	$,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$,85 \leq AGFI \leq ,90$	,86
RMSEA	$,00 \leq RMSEA \leq ,05$	$,05 \leq RMSEA \leq ,08$	,07

$N=170$; $\chi^2=117,577$; $df=48$

Tablo 6 incelendiğinde ise elde edilen χ^2/df , NFI, TLI, GFI, AGFI ve RMSEA değerlerinin kabul edilebilir uyum düzeyinde olduğu ve CFI değerinin mükemmel uyum düzeyinde olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda önerilen 4 faktörlü modelin uyumlu ve kabul edilebilir olduğu söylenebilir [39], [40], [41], [42]. Yapılan doğrulayıcı faktör analizine ek olarak birleşim ve ayrışım geçerliliği için faktörlerin CR, AVE, MSV ve ASV değerlerine de bakılmıştır.

Birleşim geçerliliği, faktörleri oluşturan maddelerin birbirleriyle ve buldukları faktör ile yüksek ilişki içinde olması anlamına gelmektedir [43]. Birleşim geçerliliğinin ölçümü için AVE

(Ortalama Açıklanan Varyans) ve CR (Birleşik Güvenilirlik) değerleri hesaplanmaktadır. AVE değeri standardize faktör yüklerinin karelerinin toplamının madde sayısına bölünmesiyle hesaplanmaktadır [44]. CR değeri ise standardize faktör yükleri ve hata varyansları ele alınarak her faktör için hesaplanmaktadır. Geçerliliğin sağlanabilmesi için CR değerlerinin AVE değerinden yüksek olması ve AVE değerinin 0,5'den büyük, CR değerinin ise 0,7'den büyük olması beklenmektedir [45].

Ayrışım geçerliliği, faktörleri oluşturan maddelerin ait oldukları faktörler dışındaki faktörlerle kendi buldukları faktörden daha az ilişkili olması anlamına gelmektedir. Ayrışım geçerliliğinin ölçümü için MSV (Maksimum Paylaşılan Varyansın Karesi) ve ASV (Paylaşılan Varyansın Karesinin Ortalaması) değerleri hesaplanmaktadır. MSV değeri bir faktörün herhangi bir diğer faktörle paylaştığı en yüksek varyansın karesini ifade eder. ASV değeri ise bir faktörün diğer faktörler ile paylaştığı varyansın karelerinin toplamının paylaşılan varyans sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir [44]. Geçerliliğin sağlanabilmesi için AVE değerinin MSV değerinden büyük olması, AVE değerinin ASV değerinden büyük olması ve AVE değerinin karekökünün faktörler arası korelasyondan büyük olması beklenmektedir [45].

Tablo 7. Faktörlere Ait Güvenirlik, Geçerlilik ve Korelasyon Değerleri

Faktörler	CR	AVE	MSV	ASV	1	2	3	4
1. Kendini Suçlama	,91	,77	,06	,02	(,88)			
2. İlişkisel Değer	,91	,79	,30	,14	,250**	(,88)		
3. Kişisel Çıkar	,84	,65	,30	,14	,142	,549***	(,81)	
4. Yaptırım Korkusu	,85	,66	,10	,05	,016	,271**	,317**	(,81)

* p<0,05; **p<0,01; ***p<0,001; Parantez içindeki değerler $\sqrt{AVE}$ göstermektedir.

Özür dileme motivasyonları ölçeğinin birleşim ve ayrışım geçerliliği için faktörlere ait CR, AVE, MSV ve ASV değerleri Tablo 7'de gösterilmiştir. Elde edilen CR değerlerinin 0,7'nin üzerinde olması faktörlerin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu, faktörlere ait AVE değerlerinin 0,5'in üzerinde olması ve CR değerlerinden düşük olması ise ölçeğin birleşim geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir. Faktörlere ait AVE değerlerinin MSV ve ASV değerlerinden yüksek olması ve $\sqrt{AVE}$ değerlerinin faktörler arası korelasyonlardan yüksek olması ölçeğin ayrışım geçerliliğinin sağlandığına işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle ölçeğe ait değerlerin birleşim ve ayrışım geçerliliğinin tüm koşullarını sağladığı söylenebilmektedir. Ölçeğin yapı geçerliği sağlandıktan sonra ölçeğin ve ölçeğe ait boyutların güvenilirliği sınanmıştır.

3.3. Güvenirlik

Özür dileme motivasyonları ölçeğine ait güvenirlik analizi için iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Güvenirliğe dair elde edilen değerler ve maddelere ilişkin istatistikî bilgiler Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğine İlişkin Madde Analizi Sonuçları

Boyut	Madde No.	Ort.	SS.	Madde-Toplam Korelasyonu	Cronbach Alfa
Kendini Suçlama	1	4,11	,99	,331	,91
	2	4,05	,97	,329	
	3	4,09	,98	,371	
İlişkisel Değer	4	3,27	1,32	,666	,91
	5	3,19	1,35	,631	
	6	3,40	1,32	,659	
Kişisel Çıkar	7	2,99	1,21	,526	,84
	8	3,23	1,36	,516	

	9	3,25	1,32	,673	
	10	1,72	1,01	,365	
Yaptırım Korkusu	11	1,60	,95	,419	,83
	12	2,01	1,11	,554	

N=170

Tablo 8 incelendiğinde madde ortalamalarının 1,60 ile 4,11 arasında değerler aldığı, madde-toplam korelasyonlarının ise .32 ile .67 arasında değerler aldığı görülmektedir. Madde-toplam korelasyonun .30 ve üzerinde olması ölçeğin yeterli düzeyde ayırt edici özelliğe sahip olduğunu göstermektedir [46]. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .84 olarak bulunmuştur. Her bir faktöre ait iç tutarlılık katsayısı ele alındığında 0,70'den büyük olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, Mu (2016) tarafından geliştirilen Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğinin Türkçe uyarlaması gerçekleştirilmiştir. Ölçek 4 dil bilimci tarafından orijinal dilinden Türkçeye çevrilerek değerlendirilmiş ve en uygun olan çeviri tekrar farklı 2 dil bilimci tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Orijinal diline tekrar çevrilen ölçek özgün formu ile karşılaştırılarak 9 uzman görüşüne sunulmuştur. Ölçeğin kapsam geçerlilik oranı (KGO) hesaplanmış ve ölçeğin kapsam geçerliliğine sahip olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Ek olarak ölçeğin birleşim ve ayrışım geçerliliği sınanmıştır. Elde edilen bulgular birleşim ve ayrışım geçerliliğinin sağlandığını ve ölçeğin orijinal formu ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ise ölçeğin güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda, Özür Dileme Motivasyonları Ölçeğinin güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olarak Türk kültüründe kullanılabileceğini söylemek mümkündür. Ölçeğe ait maddelerin ve boyutların nihai hali Ek 1'de verilmiştir.

Ek 1. Özür Dileme Motivasyonları Ölçeği

Boyutlar	Madde No	İfadeler
Kendini Suçlama	1	Özür diledim çünkü "ben hatalıydım".
	2	Özür diledim çünkü "durumdan ben sorumluydum".
	3	Özür diledim çünkü "yaptığım hatayı anladım".
İlişkisel Değer	4	Özür diledim çünkü "onu insan olarak severdim".
	5	Özür diledim çünkü "onu arkadaşım olarak görüyordum".
	6	Özür diledim çünkü "ilişkimiz benim için önemliydi".
Kişisel Çıkar	7	Özür diledim çünkü "anlaşmazlığın işimi etkilemesini istemedim".
	8	Özür diledim çünkü "anlaşmazlığı hemen bitirmek istedim".
	9	Özür diledim çünkü "anlaşmazlığı uzatmak istemedim".
Yaptırım Korkusu	10	Özür diledim çünkü "dilemeseydim cezalandırılabilirdim".
	11	Özür diledim çünkü "onun yapabileceklerinden korktum".
	12	Özür diledim çünkü "dilemeye zorlanmış hissettim".

Ölçek 5'li likert olarak derecelendirilmiştir. (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum)

KAYNAKÇA

- [1] Ren, H. ve Gray, B. (2009). Repairing relationship conflict: How violation types and culture influence the effectiveness of restoration rituals. *Academy of Management Review*, 34(1), 105-126.
- [2] Call, J., Judge, P. G. ve de Waal, F. B. (1996). Influence of kinship and spatial density on reconciliation and grooming in rhesus monkeys. *American Journal of Primatology*, 39(1), 35-45.
- [3] Dirks, K. T., Lewicki, R. J. ve Zaheer, A. (2009). Repairing relationships within and between organizations: building a conceptual foundation. *Academy of Management Review*, 34(1), 68-84.
- [4] Fehr, R. ve Gelfand, M. J. (2010). When apologies work: How matching apology components to victims' self-construals facilitates forgiveness. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 113(1), 37-50.
- [5] Tomlinson, E. C., Dineen, B. R. ve Lewicki, R. J. (2004). The road to reconciliation: Antecedents of victim willingness to reconcile following a broken promise. *Journal of Management*, 30(2), 165-187.
- [6] <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/%C3%B6z%C3%BCr>. (2023, 9 Şubat).
- [7] <https://sozluk.gov.tr/>. (2023, 22 Şubat).
- [8] Dankoff, R. ve Kelly, J. (1984). *Compendium of the Turkic dialects, by Mahmud al Kashghari, sources of oriental languages and literatures 7, Turkish sources VII*. Harvard University Printing Office.
- [9] *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü III*. (1967). TDK Yayınları.
- [10] Ata, A. (1997). *Kıyasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) I (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)*. TDK Yayınları.
- [11] Goffman, E. (1971). *The territories of the self. Relations in public*, Basic Books.
- [12] Olshtain, E. (1989). Apologies across languages. S. Blum-Kulka, J. House ve G. Kasper (Ed.) *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies*, (p. 155-173).
- [13] Holmes, J. (1989). Sex differences and apologies: One aspect of communicative competence. *Applied Linguistics*, 10(2), 194-213.
- [14] Bies, R. J., Barclay, L. J., Tripp, T. M. ve Aquino, K. (2016). A systems perspective on forgiveness in organizations. *The Academy of Management Annals*, 10(1), 245-318.
- [15] Lewicki, R. J. ve Bunker, B. 1996. Developing and maintaining trust in work relationships. R. M. Kramer ve T. R. Tyler (Ed.) *Trust in organizations: Frontiers of theory and research* içinde (p. 114-139). Sage.
- [16] Exline, J. J., Deshea, L. ve Holuman, V. T. (2007). Is apology worth the risk? Predictors, outcomes, and ways to avoid regret. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26(4), 479-504.
- [17] Reb, J., Goldman, B. M., Kray, L. J. ve Cropanzano, R. (2006). Different wrongs, different remedies? Reactions to organizational remedies after procedural and interactional injustice. *Personnel Psychology*, 59(1), 31-64.
- [18] DeShon, R. P. ve Gillespie, J. Z. (2005). A motivated action theory account of goal orientation. *Journal of Applied Psychology*, 90(6), 1096-1127.
- [19] Ajzen, I. (2011). The theory of planned behaviour: Reactions and reflections. *Psychology & Health*, 26(9), 1113-1127.
- [20] Perugini, M. ve Bagozzi, R. P. (2001). The role of desires and anticipated emotions in goal-directed behaviours: Broadening and deepening the theory of planned behaviour. *British Journal of Social Psychology*, 40(1), 79-98.
- [21] Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford University Press.
- [22] Huang, C. F. ve Hsueh, S. L. (2007). A study on the relationship between intellectual capital and business performance in the engineering consulting industry: A path analysis. *Journal of Civil Engineering and Management*, 13(4), 265-271.
- [23] Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford University Press.
- [24] Palanski, M. E. (2012). Forgiveness and reconciliation in the workplace: A multi-level perspective and research agenda. *Journal of Business Ethics*, 109, 275-287.

- [25] Fehr, R., Gelfand, M. J. ve Nag, M. (2010). The road to forgiveness: A meta-analytic synthesis of its situational and dispositional correlates. *Psychological Bulletin*, 136(5), 894-914.
- [26] Okimoto, T. G., Wenzel, M. ve Hornsey, M. J. (2015). Apologies demanded yet devalued: Normative dilution in the age of apology. *Journal of Experimental Social Psychology*, 60, 133-136.
- [27] Mu, X. (2016). *Why did I apologize? Apology motives and offender perceptions in the aftermath of workplace conflicts* [Yüksek Lisans Tezi]. University of Waterloo.
- [28] Deniz, K. Z. (2007). Psikolojik ölçme aracı uyarlama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(1), 1-16.
- [29] Bayık, M. E. ve Gürbüz, S. (2016). Ölçek uyarlamada metodoloji sorunu: Yönetim ve örgüt alanında uyarlanan ölçekler üzerinden bir araştırma, *İş ve İnsan Dergisi*, 3(1), 1-20.
- [30] Horn, J. L. (1965). A rationale and test for the number of factors in factor analysis. *Psychometrika*, 30(2), 179-185.
- [31] Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. Routledge.
- [32] Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity, *Personnel Psychology*, 28(4), 563-575.
- [33] Ayre, C. ve Scally, A. J. (2014). Critical values for Lawshe's content validity ratio: Revisiting the original Methods of calculation. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47(1), 79-86.
- [34] Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics (5. Baskı)*. Allyn & Bacon.
- [35] Ledesma, D. R. ve Mora, P. V. (2007). Determining the number of factors to retain in EFA: An easy-to-use computer program for carrying out parallel analysis. *Practica Assessment, Research and Evaluation*, 12(2).
- [36] O'Connor, B. P. (2000). SPSS and SAS programs for determining the number of components using parallel analysis and Velicer's MAP test. *Behavioral Research Methods, Instruments & Computers*, 32(3), 396-402.
- [37] Streiner, D. L. (1994). Sample-size formulae for parameter estimation. *Perceptual and Motor Skills*, 78(1), 275-284.
- [38] Kaiser, H. F. (1960). The application of electronic computers to factor analysis. *Educational and Psychological Measurement*, 20(1), 141-151.
- [39] Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- [40] Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- [41] Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford Press.
- [42] Byrne, B. M. (2016). *Structural equation modeling with Amos: Basic concepts, applications, and programming*. Routledge.
- [43] Fornell, C. ve Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- [44] Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.
- [45] Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2019). *Multivariate data analysis (8. Baskı)*. Cengage.
- [46] Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Yayıncılık.

TRABZON MEHMET AKİF ERSOY KAPALI YÜZME HAVUZU ANA ETKİNLİK MEKANININ AKUSTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

¹Ayşegül KANDEMİR, ²Mustafa KAVRAZ

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, a.kandemir96@gmail.com, Trabzon, Türkiye

²Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, mkavraz@ktu.edu.tr, Trabzon, Türkiye

Özet: Spor aktiviteleri gerçekleştirilmesi amacıyla tasarlanan salonlar bazen ihtiyaç dolayısıyla çok amaçlı olarak da kullanılabilir. Sadece spor etkinlikleri amacıyla kullanılıyor olsalar dahi gerçekleştirilen sportif faaliyetlerin içerikleri dolayısıyla bu mekanlarda çok amaçlı fonksiyonel kullanım gereksinimi ortaya çıkabilmektedir. Her iki durumda da bu salonlarda farklı akustik koşullara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu mekanların en önemlilerinden biri yüzme havuzlarıdır. Özellikle olimpiik etkinlikler gerçekleştirilen, çok sayıda insanın bir arada yer aldığı yüzme havuzlarında mekandaki yüzey kaplama malzemelerinin özelliklerine de bağlı olarak yüksek düzeylerde çınlamalar meydana gelebilmektedir. Bu durum özellikle bilgi vermek amacıyla gerçekleştirilen anonsların anlaşılabilirliğini azaltırken, oyunlar esnasında veya oyunlar arasında gerçekleştirilen müzikal seslerin mekanda aşırı çınlamasına da neden olabilmektedir. Bu çalışmada, Trabzon Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzunun ana etkinlik alanı bilgisayar simülasyon yöntemi ile konuşmanın anlaşılabilirliği, müzikal sesler ve sportif faaliyetlerin gerektirmiş olduğu akustik ihtiyaçlar açısından değerlendirilmiştir. Bu kapsamda mekanın mevcut durumu ile tavan yüzeyine farklı organizasyonlarda yerleştirilen ses yutucu ve yansıtıcı özellikli malzemelerin bulunduğu durumlarda salonun %50 doluluk oranı için ODEON v10 programında sesin nesnel parametre değerleri elde edilmiştir. Tüm farklı organizasyonlar için elde edilen sesin nesnel parametrelere değerleri optimum değerlerle karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir. Yüzme havuzu mekanının mevcut durumu için tüm faaliyetlerde sesin nesnel parametre değerleri optimum düzey aralıklarının dışında kalırken, tavan yüzeyine yerleştirilen mekanizmaların kapak hareketleri ile birlikte bazı durumlarda sesin nesnel parametreleri açısından optimum düzey aralıkları sağlanabilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yüzme havuzu, ses, nesnel parametre, çınlama, ses yutucu malzeme

ACOUSTICAL EVALUATION OF TRABZON MEHMET AKİF ERSOY INDOOR SWIMMING POOL'S MAIN EVENT VENUE

Abstract: Gyms designed to carry out sports activities can sometimes be used for multiple purposes due to necessity. Even if they are only used for sports activities, there may be a need for multi-purpose functional use in these spaces due to the content of the sports activities carried out. In both cases, different acoustic conditions are needed in these halls. One of the most important of these places is swimming pools. Especially in swimming pools where Olympic events are held and where a large number of people are together, high levels of tinnitus may occur depending on the properties of the surface coating materials in the space. While this reduces the comprehensibility of the announcements made especially for informational purposes, it may also cause the musical sounds performed during or between the games to resonate excessively in the space. In this study, the main activity area of Trabzon Mehmet Akif Ersoy Indoor Swimming Pool was evaluated with the computer simulation method in terms of speech intelligibility, musical sounds and acoustic needs required by sports activities. In this context, the objective parameter values of the sound were obtained in the ODEON v10 program for the 50% occupancy rate of the hall in cases where there are sound-absorbing and reflective materials placed on the ceiling surface in different organizations with the current condition of the space. The values of the sound obtained for all different organizations to the objective parameters were compared and evaluated with the optimum values. For the current situation of the swimming pool space, the objective parameter values of sound in all activities were outside the optimum level ranges. With the cover movements of the mechanisms placed on the ceiling surface, in some cases optimum level ranges have been achieved in terms of objective parameters of the sound.

Keywords: Swimming pool, sound, objective parameter, reverberation, sound absorbing material

1. GİRİŞ

Beden eğitimi ve sporun temel araçlarından biri olan spor salonları, nesillerin sağlıklı yetiştirilmesine imkan sağlamaktadır. Bu salonlar, her yaştaki bireyi seyirci durumundan kurtararak aktif spor yapmalarına olanak vererek amatör sporcuların uluslararası seviyede başarılı olmaları için kurulmuşlardır. Bu amaçla kurulan tesislerin tasarımında iklim şartları, nüfus yoğunluğu ve ulaşım koşulları gibi belirli parametrelerin yanı sıra ergonomiklik, hijyeniklik koşulları ile mimari estetiğin de dikkate alınması gerekmektedir [1]. Spor etkinlikleri gerçekleştirilen salonlar arasında yer alan yüzme havuzları bir çok su sporunun yapılmasına imkan tanımaktadır. Bu salonlardaki etkinlikler esnasında ergonomik açıdan sesin işitsel algısı büyük önem taşımaktadır.

Akustik iyileştirme gerçekleştirilen özel ya da çok amaçlı mekanlarla ilgili literatürde araştırmalar yer almaktadır. Bu konuda salonlarla ilgili çalışmalar genellikle sosyal ve kültürel etkinlikler gerçekleştirilen mekanları kapsamaktadır. Sportif faaliyetler gerçekleştirilen etkinlik alanlarıyla ilgili akustik iyileştirme içerikli araştırmalar daha kısıtlı olarak yer almaktadır.

Ulusoy ve diğ. (2013) “Tıp Proje Spor Salonlarındaki Akustik Özelliklerin Çok Amaçlı Kullanımlar İçin İyileştirilmesi” başlıklı çalışmalarında öncelikli olarak spor salonlarının akustik niteliklerinin çoğunlukla göz ardı edilmekte olduğunu belirtmişlerdir. Çalışma kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan 70 kişi kapasiteli spor salonu projesini bilgisayar simülasyon yöntemi ile incelenmişlerdir. Çalışma sonucunda salonun dersler, spor etkinlikleri ve farklı amaçlı kullanımlar açısından yetersiz akustik kaliteye sahip olduğu görülmüştür. Çınlama süresi parametresinin esas alındığı çalışmada akustik sorunları gidermek için çözüm önerisi geliştirilmiştir [2]. Aktı (2014) “Daire Planlı ve Kubbe Bitişli Çok Amaçlı Salonlarda Akustik Performansın Tasarım Değişkenleri Aracılığıyla Simülasyon Programında İrdelenmesi” başlıklı çalışmada, aynı salonun müzik ve konuşma faaliyetleri için kullanılması durumunda, her iki fonksiyon için optimum akustik koşulların sağlanabilmesi amacıyla salon plan tipi önerileri sunmuştur. Hazırlanan öneri plan tipi için salonda müzik ve konuşma faaliyetleri gerçekleştirilmesi sırasında EDT, T30, C80, D50, Ts, LF80, G ve STI parametreleri değerlendirilmiştir. Parametreler (STI değeri hariç) orta frekans bölgesi olarak belirlenen 1000 Hz’de incelenmiştir [3]. Demirel (2018) “Sivas Kültür Merkezi Çok Amaçlı Salonu Akustik Tasarımı” adlı çalışmada, aynı hacim içerisinde konferans, konser, opera/tiyatro gibi farklı özellikteki fonksiyonlara yönelik akustik koşulların sağlanması amacıyla düzenlenen akustik iyileştirme senaryolarının analiz ve değerlendirilmelerini yapmıştır. Sivas Kültür Merkezi Çok Amaçlı Salonunun mevcut durumu için yapılan simülasyon sonucunda ihtiyaç duyulan optimum akustik koşulların sağlanmadığı tespit edilmiştir. Optimum akustik koşulların sağlanabilmesi amacıyla salonda; sınırlar sabit tutularak duvar, döşeme ve asma tavan malzemelerini kapsayan akustik düzenlemeler yapılmıştır. Salonda yapılan konser, opera/tiyatro ve konferans etkinliklerine yönelik uygun akustik iyileştirmeler, sahnede; birleşen hacimler sistemi- akustik perde sistemi tasarımı aracılığı ile sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında T30, EDT, STI, SPL, D50 parametreleri incelemiştir [4]. İlban (2015), Trabzon ve Rize İllerinde bulunan altı farklı caminin ibadet bölümlerinin akustik özelliklerini incelemiştir. Çalışmada camilerin mevcut durumu için doluluk oranlarına göre oluşturulan senaryoların simülasyonu ODEON programı ile yapılarak akustik nesnel parametre değerleri elde edilmiştir. Elde edilen değerler literatürdeki optimum değerlerle karşılaştırılmıştır. Optimum akustik koşulların sağlanmadığı durumlar tespit edilerek bu koşulların iyileştirmesi amacıyla iç mekan yüzey malzemelerinde düzenlemeler yapılması yönünde önerilerde bulunulmuştur. Çalışma kapsamında erken düşme

süresi (EDT), sesin netliği (C80), reverberasyon süresi (RT), ayırt edilebilirlik (D50), ses iletim indeksi (STI) parametreleri incelemiştir [5].

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR

Trabzon Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzunda yüzme faaliyetleri gerçekleştirilirken müzik dinletileri ve anonslar ile konuşma faaliyetleri de gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda etkili bir akustik ortamın sağlanabilmesi için her fonksiyonel durum için optimum düzeylere bağlı olarak akustik açıdan iyileştirme yapılması gerekmektedir.

Çalışmanın amacı; Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu binasındaki büyük yüzme havuzunun bulunduğu mekanın mevcut durum için ve akustik iyileştirme amacıyla tavan taşıyıcı sistem arasına yerleştirilen hareketli ses yutucu ve yansıtıcı elemanlar ile oluşturulan iyileştirme önerileri doğrultusundaki durumlar için akustik koşulların değerlendirilmesidir. Değerlendirmeler sesin nesnel parametre değerleri aracılığı ile gerçekleştirilmekte olup, bu değerler Odeon Combined v 10 bilgisayar programında elde edilmiştir.

Öncelikle mekanın mevcut durumu için sesin nesnel parametre değerleri aracılığıyla değerlendirmede bulunulmuş, daha sonra akustik koşullarının iyileştirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuş ve bu öneriler akustik açıdan değerlendirilmiştir. İyileştirme amacıyla salonun güncel durumdaki mevcut çelik taşıyıcıları arasına, tavan yüzeylerine asılı olarak yerleştirilmek üzere; iç yüzeyleri ses yutucu, dış yüzeyleri ses yansıtıcı özelliğe sahip malzemelerle kaplı, açılır kapanır özellikteki prizmatik mekanizmalar tasarlanmıştır. Bu prizmatik mekanizmalar, salonların kat yükseklikleri de dikkate alınarak seyircilerin görüş alanına olumsuz etki etmeyecek şekilde konumlandırılmıştır.

Prizmatik mekanizmaların kapakları açıldığında ses yutucu yüzey alanı, kapaklar kapatıldığında ise ses yansıtıcı yüzey alanı artmaktadır. Mekanizmaların kapak hareketlerine ve salonların doluluk-boşluk oranlarına göre tasarlanan senaryoların 3D modelleri oluşturularak Odeon Combined Version 10.1 programına aktarılmıştır. Simülasyon programı çalıştırılarak sesin nesnel parametre değerleri elde edilmiştir. Yapılan düzenlemelerin salonların akustik koşullarını iyileştirici katkıları, literatürdeki optimum değerlerle karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

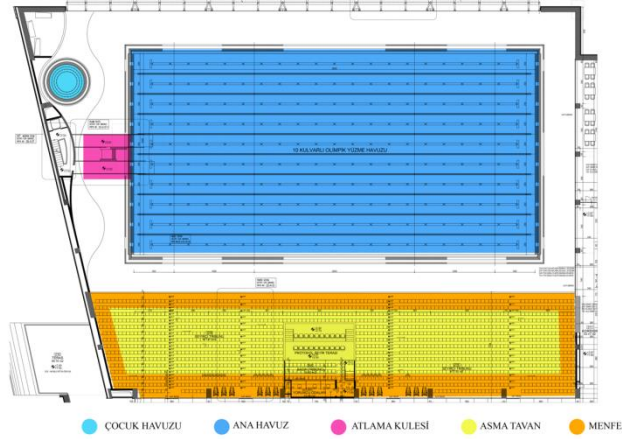
Mehmet Akif Ersoy Yüzme Havuzu: 2011 yılında Trabzon'da düzenlenen EYOF Olimpiyatları'na uygun şekilde, çatısı açılır-kapanır biçimde tasarlanmıştır. Azaksu Mimarlık tarafından tasarlanmış olan kapalı yüzme havuzu, Türkiye'nin ilk büyük, üstü açılır-kapanır olimpik yüzme havuzu olmuştur. On kulvarlı ve değişken derinlikteki tam olimpik havuz, 1400 seyirci kapasiteli ve 14.960 m² alana sahip olarak hayata geçirilmiştir [6, 7, 8, 9]. 25x50 m boyutlarındaki olimpik yüzme havuzunun derinliği 2,20 m ile, 5,5 m arasında değişmektedir [6]. Yüzme havuzuna ait alan ve hacim ölçüleri Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzuna ait alan ve hacim ölçüleri

Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu			
Toplam hacim	39.183 m ³	Platform alanı	~ 22 m ²
Havuz alanı	1.250 m ²	Kişi başına düşen hacim	28 m ³
Seyirci alanı	678 m ²	Duvar yüzeyleri alanı	1.672 m ²

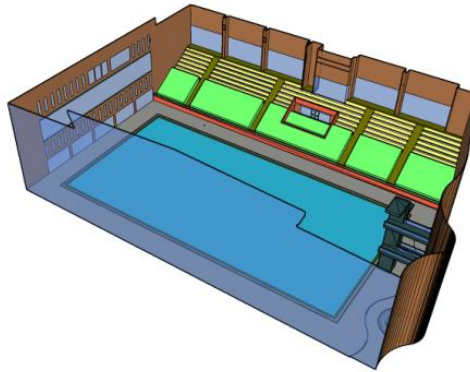
Mehmet Akif Ersoy Kapalı Havuz binasında; ofisler, soyunma odaları, duşlar ve tuvaletlerden oluşan “servis bölümü” ile olimpik yüzme havuzu ve seyirci tribününden oluşan “yüzme

havuzu bölümü” yer almaktadır. Servis bölümünün taşıyıcı sistemi betonarmedir. 65,30 m uzunluğunda ve 35 m genişliğindeki yüzme havuzu biriminin taşıyıcı sistemi ise betonarme ve çelik kafes karma şekilde tasarlanmıştır. Çatısı, galvanizli trapez ile kaplı binanın kuzey cephesi spider cephe sistemi ile inşa edilmiştir. Kapalı yüzme havuzu içerisinde bir adet çelik konstrüksiyonlu atlama kulesi yer almakta olup, alanda ana yüzme havuzuna ek olarak çocuk havuzu da bulunmaktadır (Şekil 1).

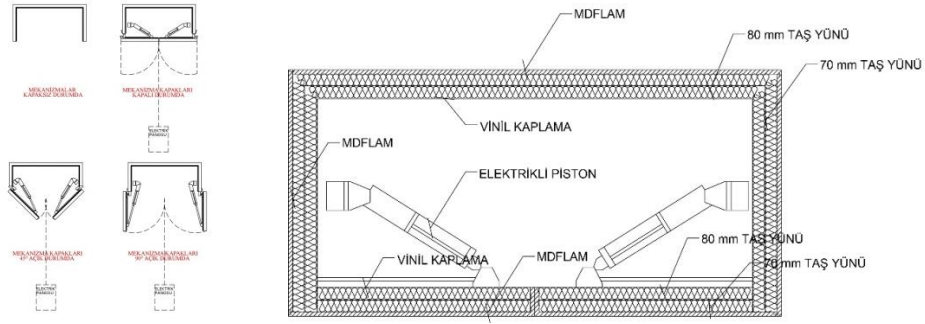
Şekil 1. Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu binasının yüzme havuz birimi planı

Doluluk Oranlarına Göre Oluşturulan Senaryolar: Yüzme havuzu mekanındaki seyirci alanı faaliyetler esnasında değişik doluluk oranlarına sahip olabilmektedir. Bundan dolayı seyirci alanı doluluk oranı %50 olarak kabul edilmiştir. Kapalı yüzme havuzunun yarı dolu olduğu durum için seyirci alanı ortadan ikiye bölünerek sahaya yakın bölüm dolu, arka bölüm ise boş olarak kabul edilmiştir (Şekil 2).

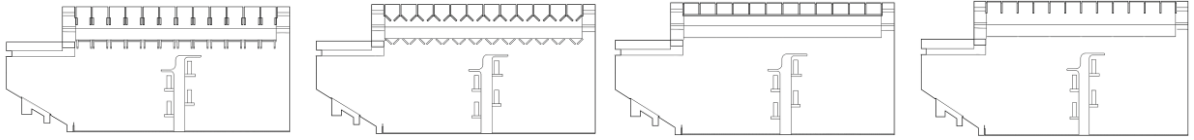
Şekil 2. Kapalı Yüzme Havuzu seyirci doluluk oranının %50 dolu durumdaki modeli

Tavan Yüzeyinde Yapılan Uygulamalar: Mekan içindeki yüksek yankılanmayı azaltmak amacıyla tavan yüzeyindeki taşıyıcı sistem arasına prizmatik modüller yerleştirilmiştir. Bu modüllerin iç yüzeylerinde ses yutucu malzeme kullanılırken, dış yüzeyleri ise ses yansıtıcı malzeme ile kaplanmıştır. Bu modüllerin boyutlarının belirlenmesinde mekânın büyüklüğü dikkate alınmış olup seyircilerin sahne ile görsel bağlantısını olumsuz etkilemeyecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Modüller kapaklı olarak tasarlanmış olup kapaklar 90 dereceye kadar açılabilir. Modüllerin dışı 30 mm mdf ile kaplanmıştır. Modüllerin iç yüzeyleri ise 70mm ve 80 mm kalınlıktaki çift kat taş yünü ile kaplanmıştır. Taş yünü malzeme toz ve kirden etkilenmemesi için vinil ile kaplanmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Modüllerin mekanizmalarına ait detay

Yüzme Havuzunda Çatı Düzlemine Monte Edilen Mekanizmalar: Sesin işitsel algısı bakımından değerlendirilen yüzme havuzunun yer aldığı mekan 2.985 m² alana sahip olup, kat yüksekliği 8,60 m'den 21,78 m'ye kadar değişmektedir. Tavan yüzeyindeki çelik taşıyıcılar arasına yerleştirilen 2,45x2,45x1,95 m boyutlarındaki prizmatik mekanizmalar arasındaki mesafe 0,2 m'dir. Şekil 4'de yüzme havuzu biriminin tavan yüzeyine yerleştirilen prizmatik mekanizma kapaklarının 90° ve 45° açık olduğu, kapalı olduğu ve kapaksız olduğu senaryoların kesitlerine yer verilmiştir.

Şekil 4. Yüzme havuzunun tavan yüzeyine yerleştirilen prizmatik mekanizmaların kapakların 90° açık olduğu, 45° açık olduğu, kapalı olduğu ve kapaksız olduğu durumların kesitleri

Yüzey Malzemeleri: Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu yüzeyleri, yüzeyleri oluşturan malzemeler ve bu malzemelere ait oktav bantlardaki ses yutma katsayıları Tablo 2'de yer almaktadır. Modüllerin yüzeylerine ait ses yutma katsayıları ise Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 2. Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu yüzey malzemelerine ait ses yutma katsayıları

Yüzey	Malzeme	Malzeme Kodu [10]	Ses Yutma Katsayıları							
			63 Hz	125 Hz	250 Hz	500 Hz	1000 Hz	2000 Hz	4000 Hz	8000 Hz
Duvarlar	Sıva+Boya	4002	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Pencere	Çift Cam	10004	0,15	0,15	0,05	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02
Kapı	Demir Kapı	[11]	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06	0,04	0,02	0,02
Parapet	Mermer Parapet	2001	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02
Seyirci Alanı	Epoksi Zemin Kaplaması	6000	0,02	0,02	0,02	0,03	0,04	0,04	0,05	0,05
Çatı	Çelik Çatı	[11]	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06	0,04	0,02	0,02
Seyirci Sandalye	Plastik Oturak	[12]	0,1	0,06	0,10	0,10	0,20	0,30	0,20	0,20
Seyirci-1	Plastik koltuk+ Seyirci	11009	0,51	0,51	0,64	0,75	0,8	0,82	0,83	0,83
Menfez	Alüminyum	[11]	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06	0,04	0,02	0,02

Asma Tavan	Alüminyum	[11]	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06	0,04	0,02	0,02
Saha	Seramik Kaplama	2001	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02
Havuz	Su	9000	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02

Tablo 3. Akustik iyileştirme önerisi olarak tavan yüzeyine yerleştirilen prizmatik mekanizmaların yüzeylerine ait ses tutma katsayıları

Yüzey	Malzeme	Malzeme Kodu [10]	Ses Yutma Katsayıları							
			63 Hz	125 Hz	250 Hz	500 Hz	1000 Hz	2000 Hz	4000 Hz	8000 Hz
Ses Yutucu	Taş yünü+ Vinil	[13]	0,57	0,57	0,79	0,77	0,9	0,71	0,47	0,47
Ses yansıtıcı	Mdf	3063	0,42	0,42	0,21	0,10	0,08	0,06	0,06	0,06

Sesin Nesnel Parametreleri ve Optimum Değer Aralıkları: Çalışma kapsamında ODEON v10 ile gerçekleştirilen akustik simülasyonlar sonucu Reverberasyon Süresi (T30), Erken Düşme Süresi (EDT), Ayırt Edilebilirlik (D50), Netlik (C80), Erken Yanal Ses Oranı (LF80) ve Ses İletim İndeksi (STI) parametreleri değerlendirmeye alınmıştır.

Reverberasyon Süresi (T30): Bir mekandaki ses kaynağının sönümlenmesi sonucunda düzeyinin 60 dB düşünceye kadar geçen süredir.

Erken Düşme Süresi (EDT): Bir mekandaki ses kaynağının sönümlenmesi sonucunda düzeyinin 10 dB düşünceye kadar geçen sürenin 6 katıdır.

Ayırt Edilebilirlik (D50): Ses kaynağının sönümlenmesini takip eden 50 msn sürede yansımalar sonucunda alıcılar tarafından işitsel olarak algılanan ses enerjisinin, yansımalar sonucu işitsel olarak algılanan toplam ses enerjisine oranıdır.

Netlik (C80): Ses kaynağının sönümlenmesini takiben erken gerçekleşen yansımaların (80 msn içinde) geç yansımalara (80 msn sonrasında) oranı olarak ifade edilmektedir.

Erken Yanal Ses Oranı (LF80): Ses kaynağının sönümlenmesini takiben mekanın yan yüzeylerinden yansıyarak alıcılara ulaşan ses basınç düzeyinin tüm yönlerden yansıyarak alıcıya ulaşan ses basınç düzeyine oranıdır (80ms içerisinde).

Ses İletim İndeksi (STI): Sesin anlaşılabilirlik durumunu ifade eden indekstir.

Mekandaki;

1. T30 parametresi, hem havuzda gerçekleştirilen spor faaliyetleri için, hem müzikal faaliyetler için hem de konuşma faaliyetleri için değerlendirmeye alınmıştır.
2. EDT ve C80 parametreleri, müzikal faaliyetler ile konuşma faaliyetleri için değerlendirmeye alınmıştır.
3. LF80 parametresi yalnızca müzikal faaliyetler için değerlendirmeye alınmıştır.
4. D50 ve STI parametreleri de yalnızca konuşma faaliyetleri için değerlendirmeye alınmıştır.

Spor faaliyetleri kullanımı için; BB93 Standardı [14] optimum çınlama süresinin 530m²'den büyük spor salonlar için 2 sn olması gerektiğini belirtmektedir (500 Hz,1000 Hz ve 2000 Hz değerlerinin ortalaması). Optimum değer aralığı olarak bu standartta belirtilen T30 değerinin %10 aşağı ve üzeri değer aralığı esas alınmıştır [15]. Bu kapsamda optimum değer aralığı T30 için; 1,8 < T30 < 2,2 olarak alınmıştır. Müzik faaliyetleri durumu için; optimum T30 değeri Knudsen ve Harris'in [16] önerdiği grafikten elde edilmiştir. Optimum EDT değeri T30'dan %10 daha fazla değer olarak alınmıştır [17]. Optimum LF80 değeri olarak Odeon'un önerdiği > 0.25 alınmıştır [10]. Optimum C80 değeri olarak -4dB ile +4dB değer aralığı alınmıştır [18]

(Tablo 4). Konuşma faaliyetleri durumu için; optimum T30 değeri Knudsen ve Harris (1988)'in önerdiği grafikten elde edilmiştir [16]. Optimum EDT değeri için $EDT < T_{mid}$ olarak alınmıştır [17]. Optimum D50 değeri için 0.30 - 0.70 aralığı alınmıştır [19]. Optimum C80 değeri olarak -2dB ile +2dB değer aralığı alınmıştır [20]. STI için optimum değer aralığı olarak ise Houtgast vd. (1980)'in önermiş olduğu değerler dikkate alınmıştır [21] (Tablo 5).

Tablo 4. Mehmet Akif Ersoy yüzme havuzunun müzik faaliyetleri için kullanımı durumunda değerlendirilen nesnel parametrelerin optimum değer aralıkları

Senaryolar	T30 [16]	EDT [17]	C80 [18]	LF80 [10]
Mevcut Durum	$1,60 < T30 < 1,95$ T30 _(ort) : 1,78	$1,75 < EDT < 2,14$ EDT:1,95	$-4dB < C80 < 4dB$	LF80>0,25

Tablo 5. Mehmet Akif Ersoy yüzme havuzunun konuşma faaliyetleri için kullanımı durumunda değerlendirilen parametrelerin optimum değer aralıkları

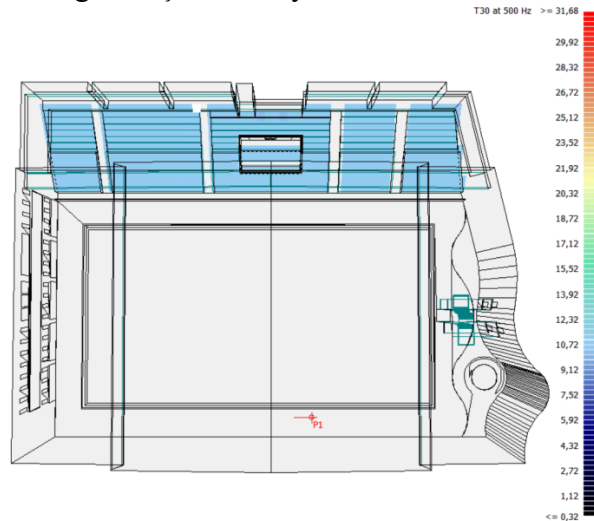
Senaryolar	T30 [16]	EDT [17]	D50 [19]	STI [21]	C80 [20]
Mevcut Durum	$0,99 < T30 < 1,21$ T30 _(ort) : 1,1	$EDT < 1,1$	$0,3 < D50 < 0,7$	0,00 – 0,30 'kötü', 0,30 – 0,45 'zayıf', 0,45 – 0,60 'orta', 0,60 – 0,75 'iyi' 0,75-1,00 'mükemmel'	$-2 < C80 < +2$

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

Sesin nesnel parametrelerine ait sonuçlar bu bölümde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda mekanın mevcut durumu ile akustik açıdan iyileştirmelere yönelik önerilen düzenlemeler için elde edilen değerler kendi aralarında ve optimum değerlerle karşılaştırılmıştır.

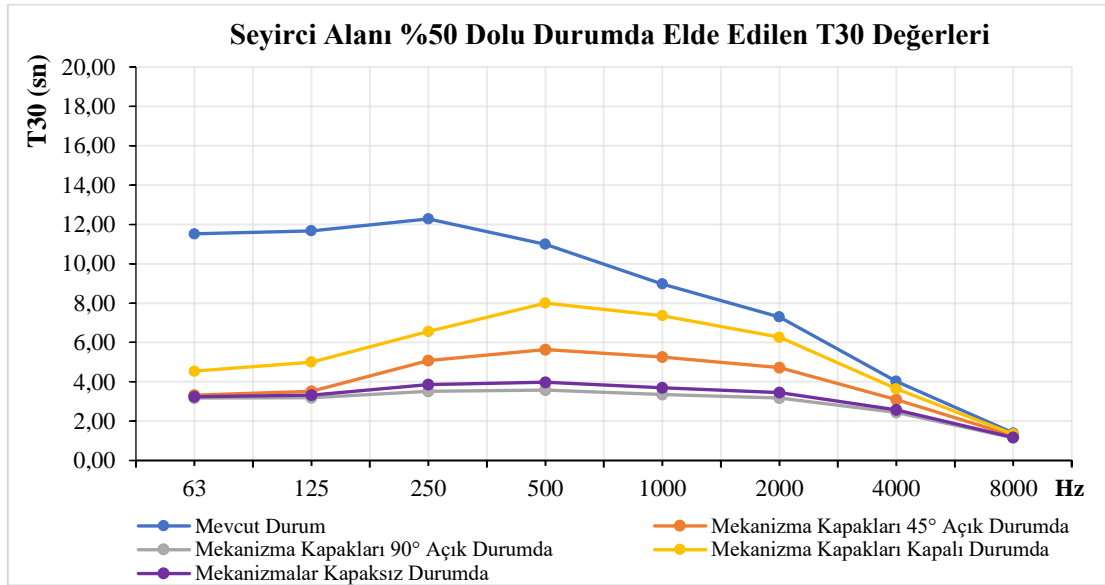
3.1. T30 Değerlerinin Analizleri

Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzunun mevcut durumu için seyirci alanının %50 dolu olduğu durumdaki T30 grid dağılımı Şekil 5'te yer almaktadır.

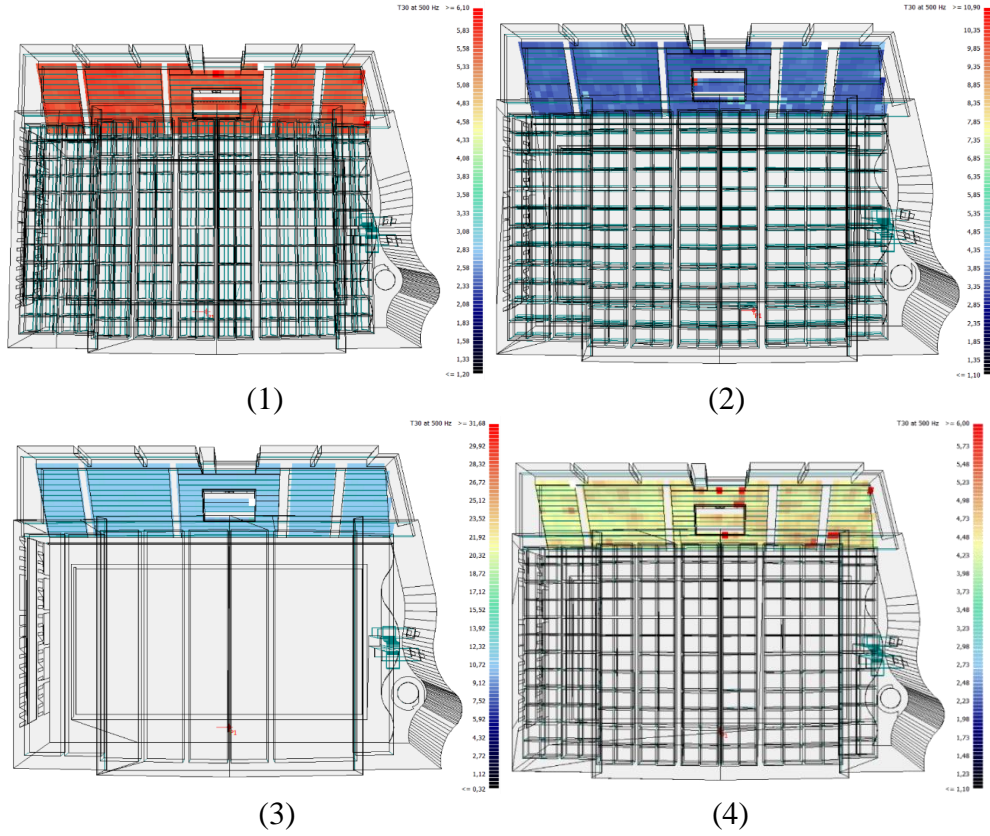
Şekil 5. Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzunun mevcut durumu için elde edilen T30 değerlerinin grid dağılımı (500 Hz).

Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanının %50 dolu olduğu durumda elde edilen ortalama T30 değerleri, Şekil 6'da yer almaktadır. Seyirci alanı %50 dolu olduğunda havuzun mevcut durumu için T30 değerleri, aşağı frekanslarda 250 Hz'e kadar artarken, 250 Hz'in üzerindeki frekanslarda frekans artışıyla birlikte azalmaktadır. Mevcut durum için ortalama T30 değeri spor faaliyetleri için belirlenen orta frekans bölgesinde 9,08 sn olarak elde edilirken, konuşma ve müzik faaliyetleri için belirlenen orta frekans bölgesinde 10,99 sn olarak elde edilmiştir. Bu değerler spor, müzik ve konuşma faaliyetleri için kabul edilen optimum düzey aralıklarının oldukça üzerindedir. Yüzme havuzunun tavan yüzeyindeki çelik taşıyıcı sistem arasına yerleştirilen prizmatik mekanizmaların kapaklarının 90° ve 45° açık olduğu, kapakların kapalı olduğu ve prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumlarda elde edilen ortalama T30 değerleri aşağı frekanslardan orta frekanslara doğru artış gösterirken, orta frekanslardan yukarı frekanslara doğru azalmaktadır. Spor faaliyetleri için orta frekanslarda elde edilen ortalama T30 değerleri, prizmatik mekanizma kapakları 90° açık olduğu durumda 3,37 sn, 45° açık olduğu durumda 5,20 sn, kapalı olduğu durumda ise 7,20 sn'dir. Prizmatik mekanizmalar kapaksız olduğunda orta frekanslarda elde edilen T30 değeri ise 3,71 sn'dir. Konuşma ve müzik faaliyetleri için orta frekanslarda elde edilen ortalama T30 değerleri, prizmatik mekanizma kapakları 90° açık olduğu durumda 3,58 sn, 45° açık olduğu durumda 5,64 sn, kapalı olduğu durumda ise 8 sn'dir. Prizmatik mekanizmalar kapaksız olduğunda orta frekanslarda elde edilen T30 değeri ise 3,98 sn'dir. Tavan yüzeyine yerleştirilen prizmatik mekanizmaların kapaklarının 90° ve 45° açık olduğu, kapakların kapalı olduğu ve prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumlarda elde edilen ortalama T30 değerleri, spor, müzik ve konuşma faaliyetleri için kabul edilen optimum değer aralığının üzerindedir.

Şekil 6. Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanı %50 dolu olduğunda elde edilen T30 değerleri

Yüzme havuzunun mevcut durumu ile tavan yüzeyine prizmatik mekanizmaların yerleştirildiği durumların T30 değerleri karşılaştırıldığında, yeni sistemdeki malzemelerin mevcut duruma göre özellikle aşağı ve orta frekanslarda ses yutma katsayılarındaki artışına bağlı olarak azalma meydana geldiği görülmektedir. Mekanizmanın kapak hareketlerine göre oluşturulan senaryoların 500Hz'deki ortalama reverberasyon sürelerine ait grid dağılımları Şekil 7'de yer almaktadır.

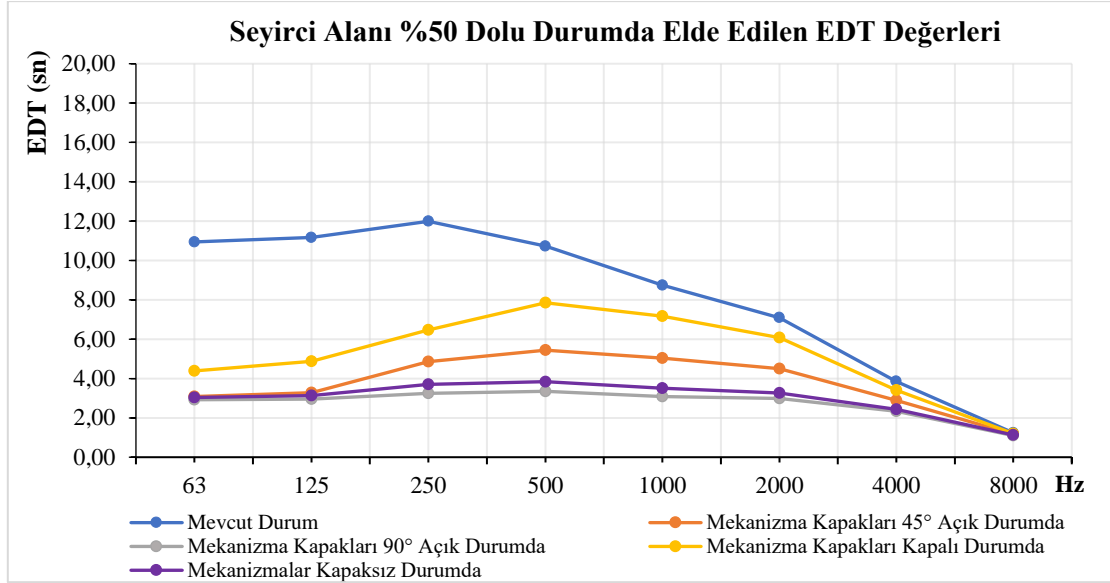

Şekil 7. (1) 90° açık olduğu, (2) 45° açık olduğu, (3) Kapakların kapalı ve (4) Mekanizmaların kapaksız olduğu senaryolara ait T30 değerlerinin grid dağılımları (500 Hz)

3.2. EDT Değerlerinin Analizleri

Yüzme Havuzu için seyirci alanının %50 dolu olduğu durumda elde edilen ortalama EDT değerleri Şekil 8'de yer almaktadır. Seyirci alanı %50 dolu olduğunda havuzun mevcut durumu için elde edilen EDT değerlerinin aşağı frekanslardan 250 Hz'e kadar arttığı, 250 Hz üzerindeki frekanslarda frekans artışıyla azaldığı görülmektedir. Mevcut durum için ortalama EDT değeri konuşma ve müzik faaliyetleri için belirlenen orta frekans bölgesinde 10,73 sn olarak elde edilmiştir. Bu değer, müzik ve konuşma faaliyetleri için kabul edilen optimum düzey aralıklarının oldukça üzerindedir. Yüzme havuzunun tavan yüzeyindeki çelik taşıyıcı sistem arasına yerleştirilen prizmatik mekanizmaların kapaklarının 90° ve 45° açık olduğu, kapakların kapalı olduğu ve prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumlarda elde edilen ortalama EDT değerleri, aşağı frekanslardan orta frekanslara doğru artarken orta frekanslardan yukarı frekanslara doğru azalmaktadır. Müzik ve konuşma faaliyetleri için orta frekanslarda elde edilen ortalama EDT değerleri, prizmatik mekanizma kapakları 90° açık olduğu durumda 3,35 sn, 45° açık olduğu durumda 5,44 sn ve kapalı olduğu durumda ise 7,85 sn'dir. Prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumda orta frekanslarda EDT değeri ise 3,84 sn'dir. Kapalı yüzme havuzunda müzik ve konuşma faaliyetleri sırasında prizmatik mekanizmaların kapaklarının 90° ve 45° açık olduğu, kapakların kapalı olduğu ve prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumlarda elde edilen ortalama EDT değerleri, kabul edilen optimum değer aralığının üzerindedir.

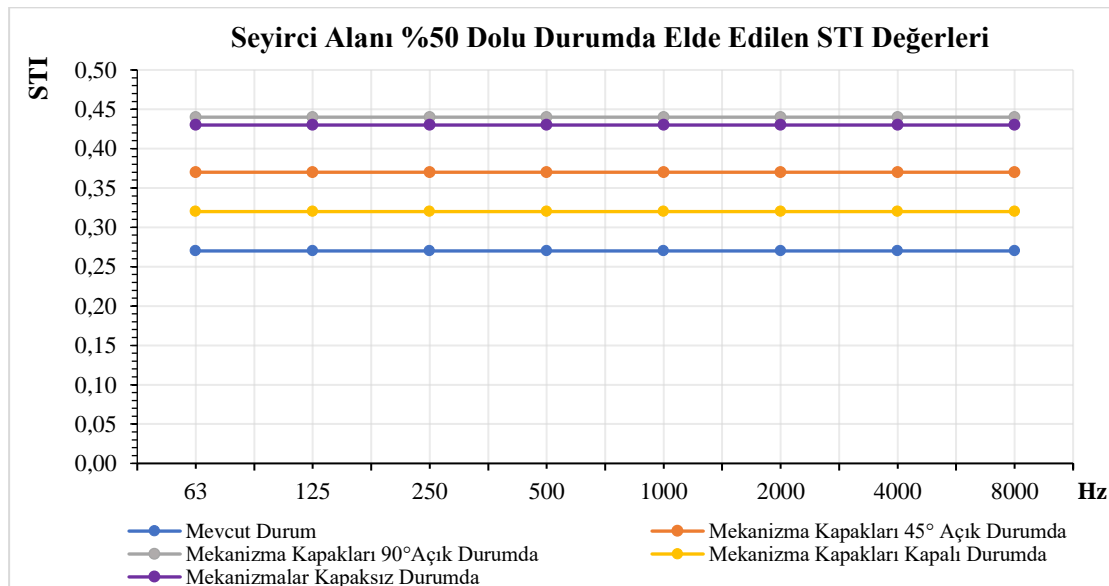
Havuzun mevcut durum ile tavan yüzeyine prizmatik mekanizmaların yerleştirildiği durumların EDT değerleri karşılaştırıldığında, mevcut duruma göre özellikle aşağı ve orta frekanslarda azalma meydana geldiği görülmektedir.

Şekil 8. Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanı %50 dolu olduğu durumda elde edilen EDT değerleri

3.3. STI Değerlerinin Analizleri

Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanının %50 dolu olduğu durumda elde edilen STI değerlerinin kümülatif dağılımının eşik değerleri Şekil 9’da yer almaktadır. Yüzme havuzu için konuşma faaliyetleri sırasında kabul edilen STI değer aralıkları Tablo 5’de belirtilmektedir. Seyirci alanı %50 dolu olduğunda havuzun mevcut durumu için elde edilen STI değeri 0,27 olup belirlenen aralıklarda bu değer ‘kötü’ düzeydedir. Yüzme havuzunun tavan yüzeyindeki çelik taşıyıcı sistem arasına yerleştirilen prizmatik mekanizmaların kapakları 90° açık olduğu durumda ortalama STI değeri 0,44 iken, bu değer kapaklar 45° açık olduğu durumda 0,37 ve kapaklar kapalı olduğu durumda ise 0,32 olarak elde edilmiştir. Prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumda elde edilen STI değeri ise 0,43’tür.

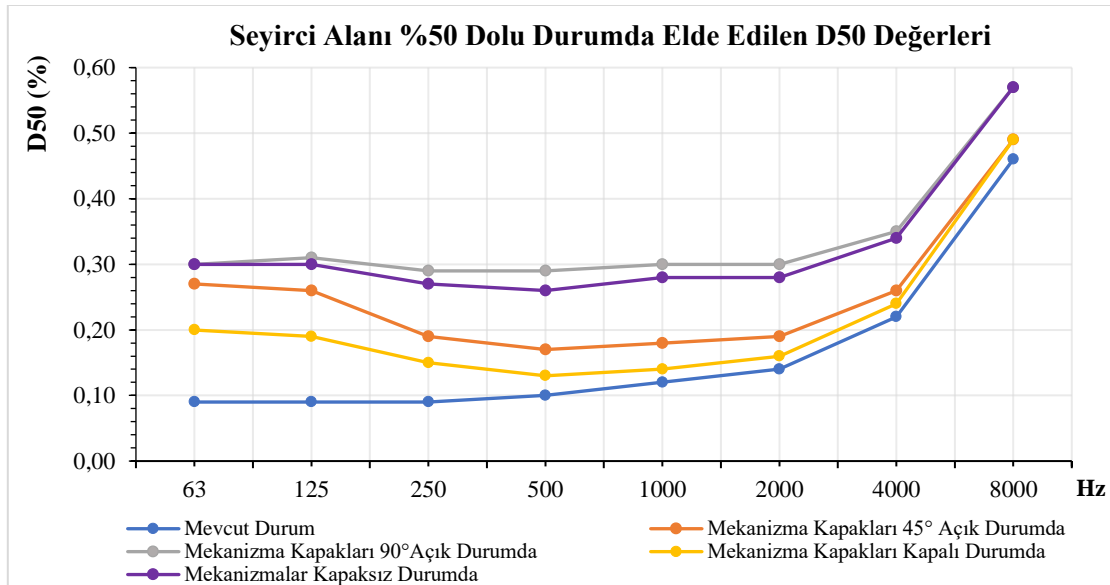
Şekil 9. Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanı %50 dolu olduğu durumda elde edilen STI değerleri

STI değeri mekanizma kapaklarının 90° açık olduğu, 45° açık olduğu, kapalı olduğu ve mekanizmaların kapaksız olduğu durumlarda ‘zayıf’ düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

3.4. D50 Değerlerinin Analizleri

Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanının %50 dolu olduğu durumda elde edilen ortalama D50 değerleri Şekil 10’da yer almaktadır. Seyirci alanı %50 dolu olduğunda havuzun mevcut durumu için elde edilen D50 değerleri aşağı frekanslardan yukarı frekanslara doğru frekans artışıyla artış göstermektedir. Ortalama D50 değeri mevcut durum için orta frekans bölgesinde 0,11 olarak elde edilmiştir. Bu değer, kabul edilen optimum düzeyin altındadır. D50 parametresi için elde edilen sonuçlar doğrultusunda hacmin genelinde yansıyan ses enerjisinin baskın olduğu ve konuşmanın anlaşılabilirliği için olumsuz bir hacim akustiğinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Yüzme havuzunun tavan yüzeyindeki çelik taşıyıcı sistem arasına yerleştirilen prizmatik mekanizma kapaklarının 90° ve 45° açık olduğu, kapakların kapalı olduğu ve prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumlarda elde edilen ortalama D50 değerleri genel olarak aşağı frekanslardan 500 Hz’e doğru azalırken, 500 Hz üzerindeki frekanslara doğru frekans artışıyla artış göstermektedir. Orta frekanslarda ortalama D50 değerleri prizmatik mekanizmaların kapakları 90° açık olduğu durumda 0,29, 45° açık olduğu durumda 0,17 ve kapalı olduğu durumda 0,13 olarak elde edilmiştir. Prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumda ise orta frekanslarda D50 değeri 0,27 olarak elde edilmiştir.

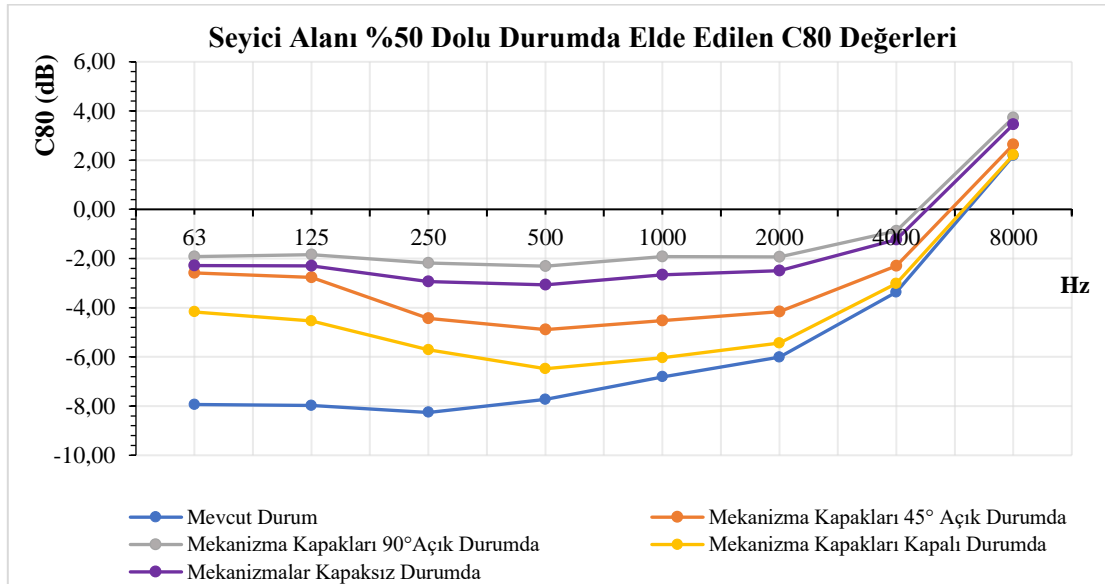
Şekil 10. Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanı %50 dolu olduğunda elde edilen D50 değerleri

Yüzme havuzunda konuşma faaliyetleri sırasında prizmatik mekanizma kapaklarının 90° açık olduğu ve mekanizmaların kapaksız olduğu durumlar için elde edilen ortalama D50 değerleri, kabul edilen optimum değer aralığının altında kalmış olsa da değerlerin mevcut duruma kıyasla daha iyi durumda olduğu tespit edilmiştir.

3.5. C80 Değerlerinin Analizleri

Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanının %50 dolu olduğu durumda elde edilen ortalama C80 değerleri Şekil 11’de yer almaktadır. Seyirci alanı %50 dolu

olduğunda havuzun müzik ve konuşma faaliyetleri sırasında mevcut durumu için elde edilen C80 değerleri aşağı frekanslardan 250 Hz'e doğru azalmakta, 250 Hz üzerindeki frekanslarda frekans artışıyla artmaktadır. Ortalama C80 değeri mevcut durum için orta frekans bölgesinde -7,27 olarak elde edilmiştir. Bu değer, müzik ve konuşma etkinlikleri için kabul edilen optimum düzeyin altındadır. Yüzme havuzunun tavan yüzeyindeki çelik taşıyıcı sistem arasına yerleştirilen prizmatik mekanizmaların kapaklarının 90° ve 45° açık olduğu, kapakların kapalı olduğu ve prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumlarda elde edilen ortalama C80 değerleri genel olarak aşağı frekanslardan 500 Hz'e doğru azalırken, 500 Hz üzerindeki frekanslarda frekans artışıyla artmaktadır. Orta frekanslarda ortalama C80 değerleri prizmatik mekanizmaların kapakları 90° açık olduğu durumda -2,11, 45° açık olduğu durumda -4,71 ve kapalı olduğu durumda -6,26 olarak elde edilmiştir. Prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumda ise orta frekanslarda C80 değeri -2,86'dır. Yüzme havuzunda müzikal faaliyetler sırasında prizmatik mekanizmalarının kapaklarının 90° açık olduğu ve mekanizmaların kapaksız olduğu durumlar için elde edilen ortalama C80 değeri, kabul edilen optimum değer aralığında yer almaktadır. Yüzme havuzunda konuşma faaliyetler sırasında prizmatik mekanizmalarının kapaklarının 90° açık olduğu, 45° açık olduğu, kapalı olduğu ve mekanizmaların kapaksız olduğu durumlar için elde edilen ortalama C80 değeri, kabul edilen optimum değer aralığında altında yer almaktadır.

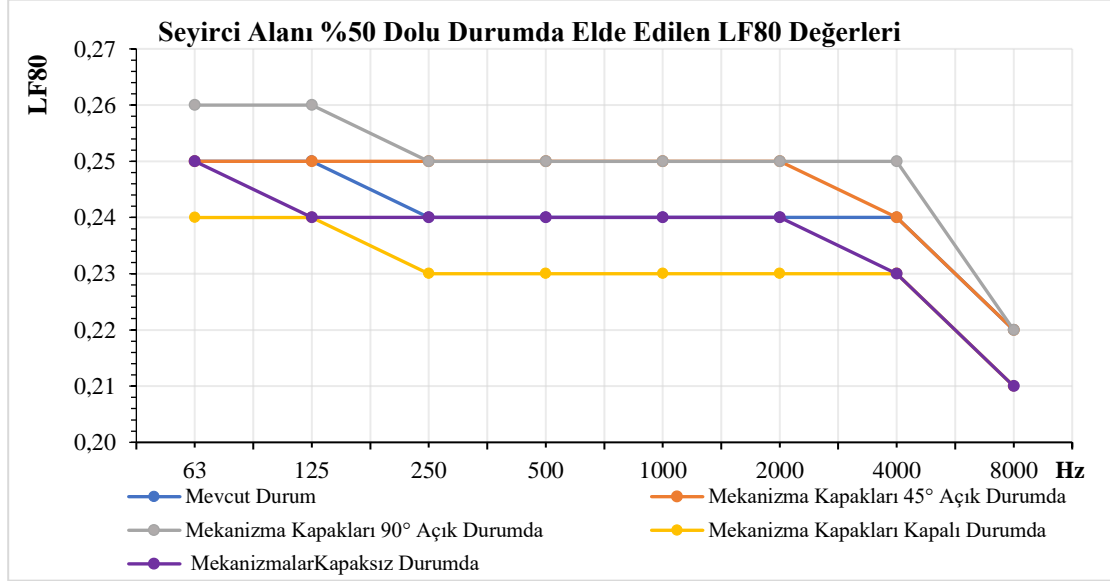

Şekil 11. Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanının %50 dolu olduğu durumda elde edilen C80 değerleri

3.6. LF80 Değerlerinin Analizleri

Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanının %50 dolu olduğu durumda elde edilen ortalama LF80 değerleri Şekil 12'de yer almaktadır. Seyirci alanı %50 dolu olduğunda müzikal faaliyetler sırasında orta frekanslarda elde edilen ortalama LF80 değeri aşağı frekanslardan yukarı frekanslara doğru azalmaktadır. Ortalama LF80 değeri mevcut durum için orta frekans bölgesinde 0,24 olarak elde edilmiştir. Bu değer, kabul edilen optimum düzey aralığının altındadır. Yüzme havuzunun tavan yüzeyindeki çelik taşıyıcı sistem arasına yerleştirilen prizmatik mekanizmaların kapaklarının 90° açık olduğu, kapakların kapalı olduğu ve prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumlarda elde edilen ortalama LF80 değerleri genel olarak aşağı frekanslarda 125 Hz'e kadar sabit kalmakta, 125 Hz- 250Hz aralığında azalmakta, 250Hz-4000Hz aralığında kadar sabit kalmakta ve 4000

Hz-8000 Hz aralığında azalmaktadır. Prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumda ise elde edilen LF80 değerleri aşağı frekanslarda 125 Hz'e kadar azalmakta, 125Hz-2000 Hz aralığında sabit kalmakta ve 2000 Hz'in üzerindeki frekanslarda frekans artışıyla azalmaktadır. Orta frekanslarda ortalama LF80 değerleri prizmatik mekanizmaların kapakları 90° açık olduğu durumda 0,25, 45° açık olduğu durumda 0,25 ve kapalı olduğu durumda 0,23 olarak elde edilmiştir. Prizmatik mekanizmaların kapaksız olduğu durumda ise orta frekanslarda LF80 değeri 0,24'tür.

Şekil 12. Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu için seyirci alanının %50 dolu olduğu durumda elde edilen LF80 değerleri

Kapalı yüzme havuzunda müzik faaliyetleri sırasında prizmatik mekanizma kapaklarının 90° açık olduğu ve 45° açık olduğu durumlarda elde edilen ortalama LF80 değerleri kabul edilen optimum değer aralığında yer almaktadır.

4. SONUÇLAR

Bu çalışma kapsamında, Trabzon Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu mekanında spor, konuşma ve müzik etkinlikleri dikkate alınarak mekanın bilgisayar simülasyonu yöntemiyle akustik açıdan değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Değerlendirmeler mevcut durum için ve akustik açıdan çözüm amaçlı yapılan senaryolar için gerçekleştirilmiştir. Yüzme havuzu etkinlik mekanının mevcut durumu için genel T30 ortalaması, müzik, konuşma ve spor faaliyetleri sırasında belirlenen optimum değer aralığının oldukça üzerinde kalmıştır. Mevcut durum için genel EDT ortalaması da müzik, konuşma ve spor faaliyetleri sırasında belirlenen optimum değer aralığının oldukça üzerinde kalmıştır. Yüzme havuzunun tavan yüzeyine yerleştirilen mekanizmaların kapak hareketleri ve seyirci doluluk oranlarına göre tasarlanan senaryolara göre elde edilen değerler salonda spor, müzik ve konuşma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi durumunda kabul edilen optimum EDT değer aralığının üzerinde yer almıştır. Yüzme havuzu mekanının mevcut durumu ve tavan yüzeyine yerleştirilen mekanizmaların kapak hareketleri durumu için genel D50 ortalama değerleri, konuşma faaliyetleri sırasında belirlenen optimum değer aralığının altında kalmıştır. Mekanın mevcut durumu ve tavan yüzeyine yerleştirilen mekanizmaların kapak hareketleri durumu için genel STI ortalaması değerlendirildiğinde 'kötü' düzeydedir. Yüzme havuzu etkinlik alanının

mevcut durumu için genel C80 ortalaması müzik, konuşma ve spor faaliyetleri sırasında belirlenen optimum değer aralığının oldukça üzerinde kalmıştır. Yüzme havuzunun tavan yüzeyine yerleştirilen mekanizmaların kapaklarının 90° açık ve kapaklarının olmadığı durumlarda C80 değeri optimum aralıkta elde edilmiştir. Mehmet Akif Ersoy Yüzme Havuzu mekanının mevcut durumu için genel LF80 ortalaması, müzik faaliyetleri sırasında belirlenen optimum değer aralığının altında kalmıştır. Yüzme havuzunda tavan yüzeyine yerleştirilen mekanizmaların kapaklarının 45° ve 90° açık olduğu durumlarda optimum LF80 değer aralığında sonuçlar elde edilmiştir. T30 ve EDT değerlerinin spor, müzik ve konuşma etkinlikleri için kabul edilen optimum değer aralığından oldukça yüksek olması, D50 ve STI parametrelerinin düşük değerlerde olmasına, dolayısıyla etkinlik alanında sesin anlaşılabilirliğinin yetersiz olmasına neden olmuştur. Etkinlik alanı için hazırlanmış olan tavan yüzeylerinde taşıyıcı sistem arasına yerleştirilen mekanizmalar ile hazırlanan senaryolarla T30 ve EDT değerlerinde düşüş sağlanırken D50 ve STI değerlerinde ise artış sağlanmıştır. Tavan yüzeyindeki mekanizma kapaklarının 90° açık olduğu durumda etkinlik alanlarındaki toplam ses yutucu malzeme alanı, mekanizma kapaklarının 45° açık olduğu, kapalı olduğu ve mekanizmaların kapaksız olduğu durumlara göre daha fazladır. Dolayısıyla da özellikle mekanizma kapaklarının 90° açık olduğu durumların kullanılması durumunda, etkinlik alanlarındaki sesin anlaşılabilirliğinde iyileşmenin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Çatı düzlemine yerleştirilen mekanizmalarla C80 değerlerinde de artış elde edilmiştir. Özellikle çok amaçlı olarak kullanılan mekanlar için gerekli optimum işitsel koşulların sağlanabilmesine yönelik çalışmaların mimari tasarım aşamasında dikkate alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, sadece mekandaki belirli elemanlarla bağlantılı özel akustik sistemlerin tasarım sürecine dahil edilmesiyle yetinilmemeli, mekan tasarımına dahil olan tüm parametrelerin mekan akustiği açısından değerlendirilerek sürece dahil edilmesi gerekmektedir.

Not: Bu çalışma “Kapalı Spor Etkinlik Alanlarının Çok Amaçlı Kullanım için Akustik Açından Değerlendirilmesi: Trabzon Örneği” başlıklı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

5. KAYNAKLAR

- [1] D.P.T. (1979), *IV. Beden eğitimi ve spor beş yıllık kalkınma planı özel ihtisas komisyonu raporu*, Yayın No: 1688, Başbakanlık Basımevi. Ankara
- [2] Ulusoy, G., Tavukçuoğlu, A., Çalışkan, M. (2013). *Tip proje spor salonlarındaki akustik özelliklerin çok amaçlı kullanımlar için iyileştirilmesi*, Takder 10. Ulusal Akustik Kongresi, İstanbul, 1-10.
- [3] Aktı, B. (2014). *Daire planlı ve kubbe bitişli çok amaçlı salonlarda akustik performansın tasarım değişkenleri aracılığıyla simülasyon programında irdelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [4] Demirel, F., İlisulu, S. G., Görkem, M. (2018). Sivas kültür merkezi çok amaçlı salonu akustik tasarımı. *Politeknik Dergisi*, 21(3), 535-542.
- [5] İlban, B. (2015). *Trabzon ve Rize’de yer alan tarihi ve modern cami örneklerinin bilgisayar simülasyon yöntemi ile akustik açıdan değerlendirilmesi ve düzenlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- [6] Uygulamalarımız. (2021). *Trabzon Kapalı Spor Kompleksi*. Erişim tarihi: 19.09.2022, https://www.arteshavuzculuk.com/galeri/havuz/olimpik/trabzon_olimpik_yuzme_ve_atlama_havuzu.aspx

- [7] Trabzon. (2021). *Mehmet Akif Ersoy Kapalı Yüzme Havuzu*. Erişim tarihi: 10.09.2022, <https://www.trabzon.net.tr/trabzon/mehmet-akif-ersoy-kapali-yuzme-havuzu.html>
- [8] İtez, Ö. (2014). *Mehmet Akif Ersoy Yüzme Havuzu*. Erişim tarihi: 17.09.2022, <https://www.arkitera.com/proje/mehmet-akif-ersoy-yuzme-havuzu/>
- [9] Mehmet Akif Ersoy Yüzme Havuzu. Erişim tarihi: 17.09.2022, <https://www.arkiv.com.tr/proje/mehmet-akif-ersoy-yuzme-havuzu/3240>
- [10] Christensen, C. L. (2009). *Odeon Room Acoustics Program Version 10.1 Industrial, Auditorium And Combined Editions, Odeon A/S*. Denmark.
- [11] Sü, Zühre ve Çalışkan, M. (2007). Acoustical design and noise control in metro stations: case studies of the Ankara metro system, *Building Acoustics*,14(3), 231-249.
- [12] Material Data. Erişim tarihi: 11.06.2022, https://cds.cern.ch/record/1251519/files/978-3-540-48830-9_BookBackMatter.pdf,
- [13] <http://www.gordon-inc.com/acoustics/ceilings/baffles/>, Erişim tarihi: 11.06.2022
- [14] BB93. (2015). *Acoustic desing of schools performance standarts*. Government Publications. London.
- [15] Abdülrahimov, R. (2005). *Salonların akustiği ve tasarımı*, Trabzon.
- [16] Knudsen, V. O., Harris, C. M. (1980). *Acoustical designing in architecture*, New York: John Wiley and Sons Inc.
- [17] Mehta, M. Johnson, J., Rocafort, J. (1998). *Architectural acoustics: principles and design*, New Jersey: Prentice Hall.
- [18] Beranek, L. L. (1988). *Acoustical measurements*, USA: Acoustical Society Of America.
- [19] ISO-3382-1. (2009). Acoustics – measurement of rooms acoustic parameters – part 1: performance spaces.
- [20] Gül, Z.S., Çalışkan, M., Tavukçuoğlu A., (2014). Geçmişten günümüze Süleymaniye Camii akustiği. *Megaron*, 9(3), 201-216.
- [21] Houtgast, T., Steeneken, H. J. M., Plomp, R. (1980). Predicting speech intelligibility in rooms from the modulation transfer function. I. general room acoustics. *Acta Acustica*, 46 (1), 60-72.

ORGANIZATIONAL PERFORMANCE THROUGH THE ENNEAGRAM: STRATEGIC PLANNING - MANAGEMENT DECISION - OPERATIONAL CONTROL

Özgü HAFIZOĞLU¹

¹Pamukkale University, Faculty of Architecture and Design-Industrial Products Design, ohafizoglu@pau.edu.tr,
Denizli, Turkey

Özet: Uzmanlık, kuruluşlar içinde ve arasında çeşitli istihbarat sistemlerinin tasarlanması ve oluşturulması için temel bir araçtır. Organizasyonlar, stratejik planlama ve operasyonel kontrollerine bağlı olarak farklı tasarım yönetimi stratejileri ve kararlarıyla yapılmaktadır. Enegram, eski geleneksel yöntemlerin küresel ölçekte günümüzün sorunlarını karşılayamadığı durumlarda açık bir vizyon oluşturmaya yönelik stratejik bir metodolojidir. Bu makale, organizasyonların operasyonel kontrolü, yönetsel karar alma, stratejik planlama ve etkileşimli süreçlerinde bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Enegram stratejileri, bilinçli yönetsel kararlar, operasyonel kontrol ve stratejik planlama arasındaki dinamiklere dayalı olarak organizasyonel performansı anlamaya ve artırmaya yönelik araçlardır. Çalışma ayrıca, birleştirici düşünmenin bilişsel stratejilerinin yenilikçi bir gelişim sürecine nasıl katkıda bulunabileceği de tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Organizasyon Yönetimi, Tasarım Yönetimi, Uzmanlık, Enegram, Birleştirici Düşünme, İnovasyon.

Abstract: Expertise is a primary tool for designing and building a variety of intelligence systems within and between organizations. Organizations are structured with different design management strategies and decisions depending on their strategic planning and operational control. Enneagram is the strategic methodology to create an open vision when old traditional methods do not meet today's problems on a global scale. This paper aims to present a framework for organizations in their operational control, managerial decision-making, strategic planning, and interactive processing. Enneagram strategies are tools to understand and increase organizational performance based on the dynamics between informed managerial decisions, operational control, and strategic planning. It will also discuss how cognitive strategies of associative thinking can contribute to an innovative development process.

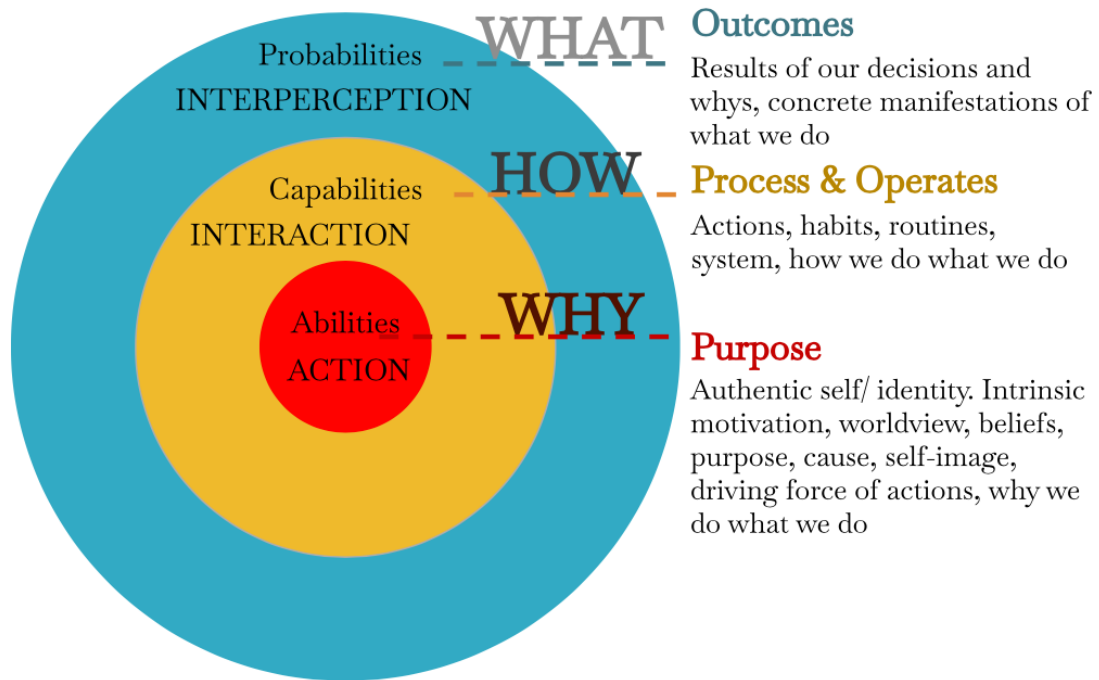
Keywords: Organization Management, Design Management, Expertise, Enneagram, Associative Thinking, Innovation

1. INTRODUCTION

In this increasingly changing environment, the capability of innovation becomes a crucial factor for the evaluation and the survival of any Business Intelligence System. In the innovation process most of the organizations rely on thousands-years-old traditional trials and errors method. To improve innovative processes considerably and avoid costly trials and errors, business intelligence needs a new version of networking strategy to manage novel and feasible design processes and encourage flexibility. Enneagram is suggested as a tool to manage a better organization management by uniting and igniting the innovative associative thoughts and actions being aware of the internal strengths and weaknesses versus the external opportunities and threats.

In organizations primarily three structural layers and a variety of other layers within them. Basically, they differ largely in their complexities of work areas. The interactions between those layers in an organization are challenging because different organizations speak different languages in their own complexities; have different perspectives and different constraints on their operational systems. They also have different resources for turning inventions into innovations within the organizations.

The common point of the organizations is that they all desire to adapt to the changing environment and then evolve and grow. Although the growth is positive for the organizations, they face more challenges as their organizational and managerial complexity is getting larger in their progress. The reason behind this is the experimental depth and association of more distant resources. In the awareness of organizational complexity as it is becoming a crucial problem in the global scale, it is a pragmatic method to integrate the enneagram as a strategy to understand the nature of the units between and within the systems and classify them as a brain mechanism according to their purposes (Figure 1).

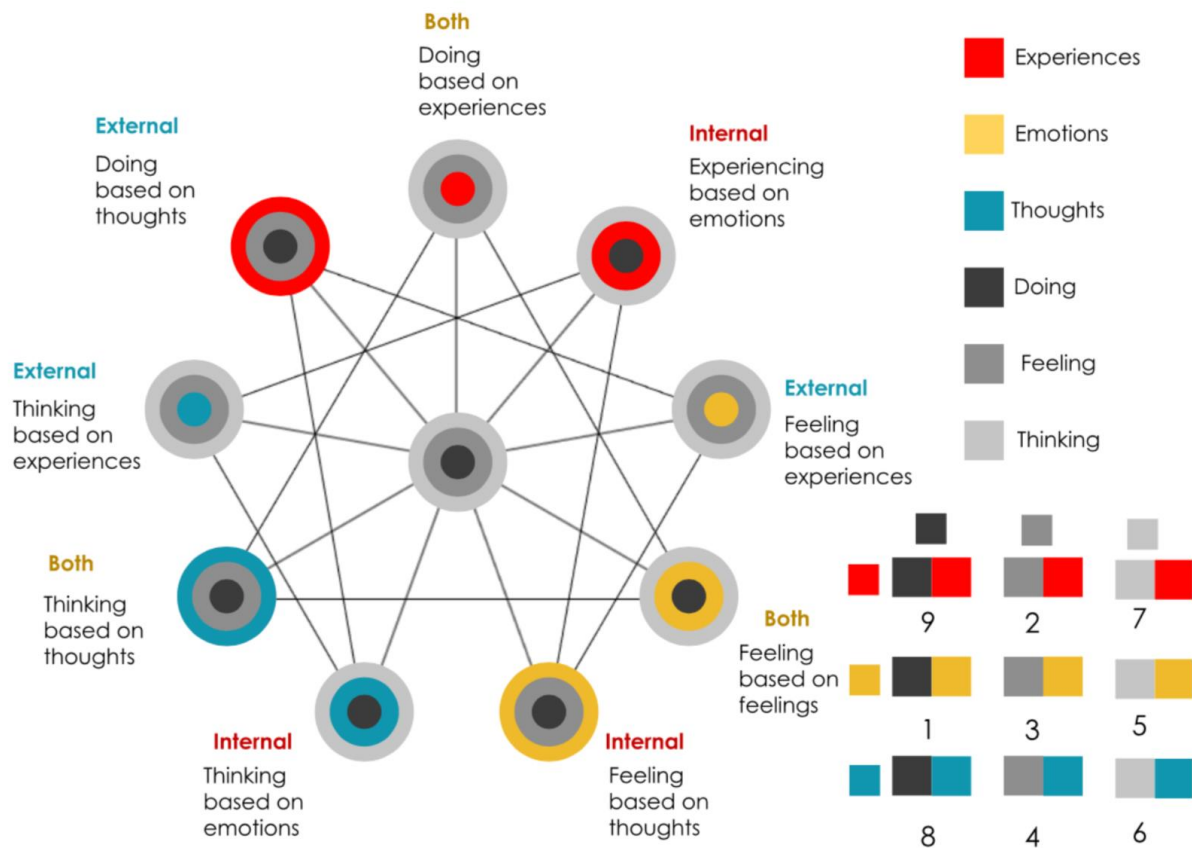

Figure 1. The brain mechanism according to purposes

The Centers in the Enneagram

The Enneagram is a strategic tool which is developed based on the developments in psychometric, and a valid and reliable concept which is being used worldwide to work on individual and organizational performance and growth. It provides a tool which works as the strategy for both individual and organizational growth through goals, objectives based strategic planning (Palmer, 2006, Daniels & Price, 2009). Variety of personality typing models focus on the human attention, behavior and attitudes and the characteristics such as introversion versus extroversion, the Enneagram provides a deeper understanding of motivations behind human attitudes and behaviors. The Enneagram shows the growth areas, strengths, weaknesses, and

potentials of the human considering the positive and negative aspects of the vision (Johnson, 2019).

Figure 2. The Enneagram and algorithm of the instinctual triggers

In enneagram there are three centers: (1) instinct, (2) emotion and (3) Mind (Riso & Hudson, 2003). The three centers interact with each other and affect the attention, motivation, attitude, action, behavior, decisions, and connections (Figure 2). They create a personal stance of a person which is called personality (Fauvre & Fauvre, 2012; Naranjo, 2004; Ouspensky, 2001).

The emotion center is associated with energy-motion management which is the heart of the human. The mind center is linked to analyzing and planning which is managed by the brain of the human. Mind center prevails by imparting his ability for their adaptation to the conditions and situations on purpose. Finally, the instinct center is associated with operational survival that means maintaining the organism. It is in the abdomen or intestine area of the human body. Instincts take path at least resistant decisions to operate energy efficiently, but this is not always effective. Retrieval is the basic mechanism to use the past strategies to keep regularity. Instincts are the controlling mechanism by making comparisons between the past and future that works with the projections to the existing conditions of the future constantly adapting themselves to the environmental conditions (Palmer, 2006; Riso & Hudson, 2003; Wagner, 1980). In organizations it is analogically isomorphic to the human body system; brain is to strategy planning, heart is to managerial decisions, and body is to operational control.

What is an organization? What Makes an Organization Complex?

An organization can be defined with its purpose, its content with units, its context, and their interactive relationships. The content of any system is interdependent, modular, in order, hierarchic, chunked (Kaufman, 1993). Additionally, the most important property of an organization is a system is its synergy that the relationships between the modular parts are organized in a hierarchy acting through a common purpose. The operation of a system is studied by R. Buckminster Fuller who coined the term. In his work of synergetic, he stated that a successful system operates through the same purpose and produces most effective, sustainable, feasible outcomes. Which is possible by the awareness of the performance categories based on the personalities to define the nature of the units and the teams.

The Relationship of the Enneagram and Organizational Performance

The organizational levels are based on the intelligence created by the depth of knowledge, distance of the source ecology and their integration to each other. Strategic planning provides a scientific foundation for complex problems of any problematic system to develop different levels of solutions. According to the enneagram, the interactive components, interaction styles and interaction processes influence each other. In this regard, it studies the components of any system to lead creative breakthroughs by encouraging new ways of solving problems with a holistic approach to organizational performance.

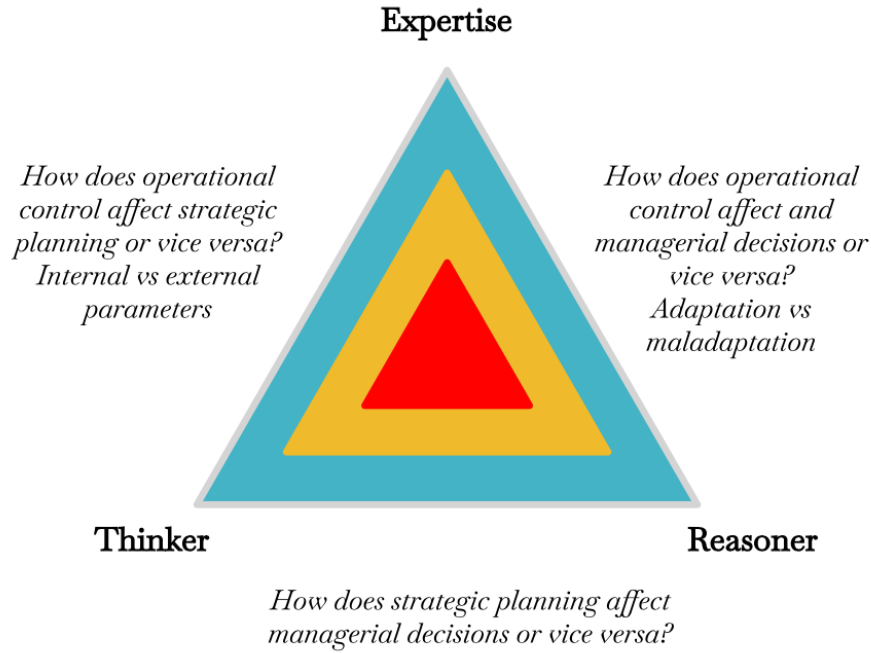
The organizations operate in alignment within the units of strategic planning, managerial decisions and operational control processes, enneagram is taken as a model, measure, and mentor to manage the performance of its dynamic processes to understand the potentials. The units work and interact with each other through the vision and purposes of the organization. In this respect, the enneagram serves as a tool to bridge between the units of the organization in solving scientific and technological problems. Inventions and innovations occur by analyzing the obstacles and the potentials through the enneagram that will bring unification to ignite the units through the strategic planning. The largest scope provides a measure of ecological standards for strategy planning, while managerial level is judging the appropriateness of the innovations; what works and what lasts.

Organizations evolve holistically depending on the internal and external factors including the units and their interaction to each other Lee et.al., (2020). The enneagram is a strategy to understand the nature of the organizations while the performance of the individuals and the teams.

2. METHODOLOGY

Research model and hypotheses

Our research study is to question and show the impact of Enneagram personality typing system and the strategies on the design of organization performance. Since performance is an outcome of a personal nature, it is a primary factor for the organization. This brings some questions on the effect of personality and organizational performance. The research questions and the model are represented in Figure 3. The hypotheses of the research are listed below (Figure 3):

Figure 3. The research model

Data gathering and sampling

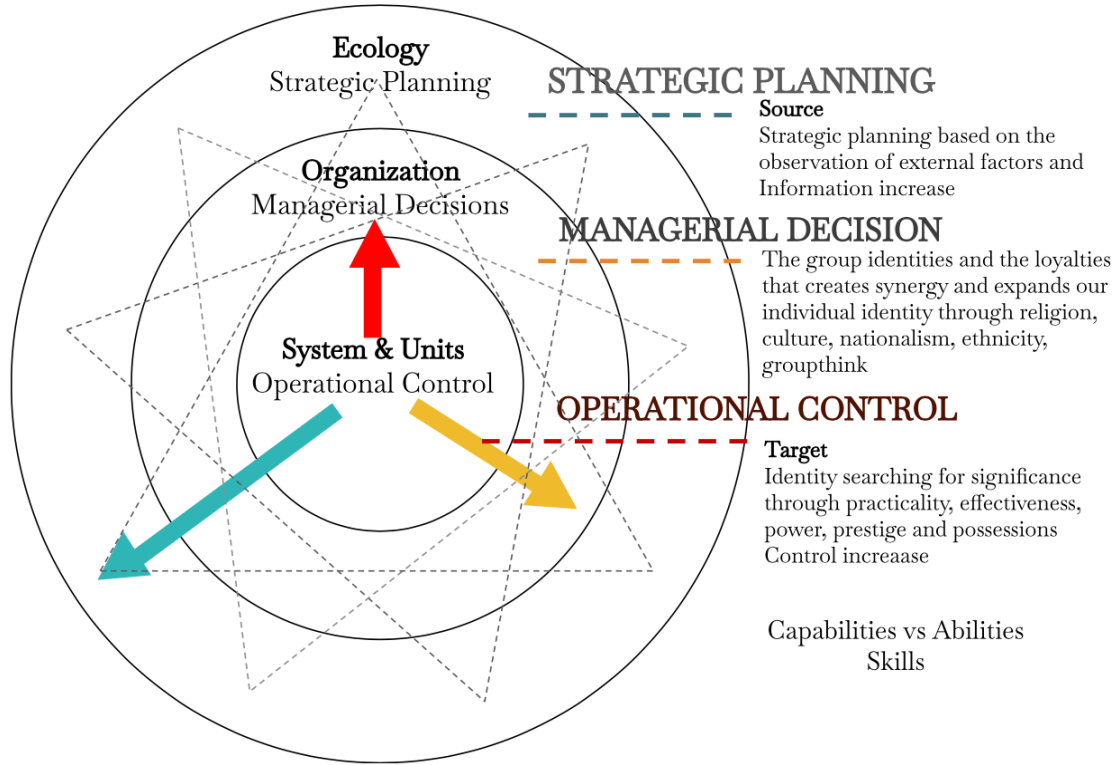
The universe of this experiment consists of 117 career development design students at Pamukkale University operating within the campus for their educational and career development. The minimum rate was considered to validate the data gathered. The sample group was created with convenience sampling and the questionnaires within the Career course. Research questionnaires were collected between 04/2023 and 05/2023 through one-to-one experiment and questionnaire method. The questionnaire was asking about the interactive balance of strategic planning, operational control, and managerial decision.

Participants

174 experimenters completed a questionnaire survey assessing their personality types and each type was identified. Then participants were eliminated for each type. Out of 174 selected, 117 participants (n = 117) students for each enneagram center participated in the experiment.

Materials

The research material is based on the experimental study which is conducted to understand the interactions of these whole parameters as explained and represented above. The experimenters are given career performance questions. The critical point to consider in the selection of the problem was the simplicity and validity for all possible experimenters. The problems were defined in three different categories: (1) operational control, (2) managerial decision, and (3) strategic planning. These are the scope of vision versus effectiveness in career development in an organization (Figure 4).

Figure 4. The types of the system: The parameters of invention and innovation and diffusion: Red is Operational control, yellow is managerial decisions and blue is strategic planning.

The examples were categorized in a two-phase procedure including the selection process. In the first phase 10 problem examples for each category which were identified by the Enneagram personality groups. After the identification, 10 problem examples were eliminated to 5 for each category. For validity, 3 experts selected the remaining problem categories and the examples unanimously with Delphi. With the %87 agreement, 30 vision and problem examples were eliminated by independent judges in two separate rounds (Figure 4). Finally, the operational control problems were based on (1) admission, (2) sequencing, (3) assignment, (4) dynamic process planning, (5) changing state and product development. The managerial decision problems were based on (1) resource management, (2) performance management, (3) cost management, (4) risk management, (5) crisis management. The strategic planning problems were based on (1) big picture vision, (2) decision making, (3) implementation, (4) data analysis, (5) network design.

Procedure

In the experimental study, the experimenter designers were told to imagine themselves designing their life in 1 year, 5 years, 10 years. Then, they were explained the career development strategies and organizational systems. They were expected to analyze and derive the given career problems examples 5 for each category. To compare and contrast personality types in terms of career development the experiment was conducted in three tasks: the first task, asking participants to rate a randomly shown 15 problem examples; the second task focused on selecting one of the 3 categories shown in Figure 4 with 5 examples in each. From the selected

problem category, they also selected one example out of 15 and with a clear description of the procedure and the problems.

The third one of the research tasks focused on the suggested solutions that were related to their selection. During these both tasks, data were analyzed related to the category that the experimenters who have attention to; (1) operational control problems, (2) managerial decision problems, and (3) strategic planning problems. In the third task, the suggestions for the final description about the experimenters' solution report were categorized by three judges. The categorization is made according to their performance. The experimenters also were asked for a descriptive report defining the parameters they considered during the procedure.

Chi-square test and MANOVA were applied to the quantitative data to validate the relations and differences between these parameters and to compare qualitative and quantitative data.

Results revealed that, mind-centered personalities would tend to have attention and focus on strategic planning problems, emotion centered personalities would focus on the managerial decision problems, whereas action centered personalities will tend to focus on operational control problems. Action-centered personality group would seem like establishing structuring solutions effectively, whereas a mind-centered personality group would bring visioner ideas, but generally, they were not in the practical execution of the ideas. Action-centered personalities were executing various steps for the solution of the operational control problems. The frequency of steps defined by them would differ depending on the strategy they were using based on their personality types. Emotion centered personalities would manage the energy better based on their personalities considering both strategic planning and operational control needs to be balanced in terms of -in human- energy versus motion or -in organization- strategy versus operation. Briefly, career development and Organization Performance is strongly influenced by personality types of placements on the right position in an organization for a better performance (Figure 4).

3. RESULTS AND FINDINGS

Findings and Results

In this task, participants were expected to rate (1-poor, 2-average, 3-excellent) 10 career problem examples for each and 30 examples for 3 categories. The results are given in Table 1. Multivariate test (MANOVA) indicates a significant difference among the three groups in the rating of problem categories (Wilks' $\Lambda=0.083$, $F(81, 117)=2.2$, $p < .03$ alpha level) shown on (Table 2).

Table 1. Personality types rating frequency percentage (1- poor, 2- average, 3- excellent). Mind Centered (MC)-Action Centered (AC)-Emotion Centered (EC).

	<i>Operational Control</i>			<i>Managerial Decision</i>			<i>Strategic Management</i>		
	<i>MC</i>	<i>AC</i>	<i>EC</i>	<i>MC</i>	<i>AC</i>	<i>EC</i>	<i>MC</i>	<i>AC</i>	<i>EC</i>
1 poor	0,28	0.20	0.28	0.27	0.26	0.29	0.20	0.37	0.49
2 average	0,22	0.23	0.25	0.21	0.30	0.29	0.20	0.26	0.22
3excellent	0,50	0.57	0.57	0.42	0.44	0.42	0.60	0.36	0.29

Table 2. Multivariate test (MANOVA) results

Multivariate Test		Value	F	Hypothesis <u>df</u>	Error <u>df</u>	Sig.
Personality types	Wilks' Lambda	,080	2,349	2	117	,000

The results show that action-centered experimenters generally gave high scores to operational control problems (57% and excellent rating) and the group of managerial decisions (44% excellent rating). Mind centered (MC) experimenters generally rated strategic planning problems examples high (60% excellent rating) and managerial decision problems (42% excellent rating). Emotion centered personalities rated managerial decision problems almost homogeneously (Table 3).

Table 3. Organizational strategies

	Operant Control	Radiant Decisions	Stimulant Plans
Strategies	8 Operates plans	4 Radiates logic	6 Stimulates new ideas
Operations	9 Operates expertise	2 Radiates rules	7 Stimulates actions
Management	1 Operates energy	3 Radiates image & energy	5 Stimulates connections

The second task procedure was executed by the questionnaire that gave the participants motivation for their efficient versus strategic selections. This task was a follow-up to the previous one and participants were asked for a report to define the reasons for their motivation and attention to the certain problem. The items of content analysis were logic, rules, plans, energy and resources, research and development, analysis, mapping, transfer, adaptation, image, connections, storage, expertise, novelty, actions, efficiency, performance, resistance. Approximately 96 answers to questions and approximately 5000 words of relevant excerpts were transcribed, and keywords were color-coded during transcription to facilitate subsequent analysis and collation as shown on the table above (Table 3). MCs focused on the pragmatic concepts while ACs focused on the risks and crises concepts, and ECs focused on the energy management concepts.

Results are given in Figure 5. The frequency results indicate a difference between personality types and organizational levels. Mind centered personalities are prone to be more effective in more strategic planning jobs, with 40%. On the contrary, action centered personalities are more effective on operational jobs, 52%. The selection differences between emotion centered personalities are less than the other two groups. Chi-square test (Table 4) results indicate that there is a significant relationship between enneagram personality types and organizational performance; $\chi^2(4, N=96) = 34.178, p=.000, p < 0.05$. Briefly, group selection and personality type significantly related factors when problems of organizational categories are grouped in the retrieval process.

Table 4. Chi-square test for personality types and distance of source domain relation

Chi Square Test			
	Value	df	Asymp. Sig.(2-sided)
Pearson Chi-Square	19.117	4	,000

Findings in both tasks are aligned to each other. Second task findings show the consistency of the experimenters in their rating procedure. Experimenters rated the problem examples separately and within the categories as if they knew about categories.

4. DISCUSSION

In this research, MC mind centered experimenters generally rated strategic planning problems on a high score with their career vision. AC action centered experimenters on the other hand were considering operational control problems to process the system based on their knowledge base. Emotion centered experiments were more prone to consider energy and action balance and they were giving high scores to the managerial decision problems to solve Payne, H. J. (2007). Experiments show that mind-centered experimenter designers are more likely to have attention to growth; an instinct which is driven by their flexibility to discover new ideas in their selection of source category to enhance creative solutions. However, their fixation was on superficial information and needed more expertise in the articulation to the problem area. They were generally focused on how to reach the sources on a digital platform, not in person. They needed skillful and knowledgeable vision to process their declarative attitude to solve the strategic planning problems. They inferred superficial information when they were not experts on the problem. Mind centered experimenters retrieved original strategic planning ideas, whereas their execution of problem-solving steps was not enough to make a real plan to solve the problem. Action centered experimenters, on the other hand, generally focused on sustainability and maintenance. They consider operational control problems to be easier to solve. Emotion centered experimenters between these two cognitive behaviors were prone to manage the energy flow between as connectors.

Knowing your type, and knowing your conditioned pattern, helps you to manage it and use it as a potential to increase the organizational performance.

Mind centered experimenters with their divergent thinking ability, were more qualified in goal-oriented strategic planning jobs on their career pathway. Whereas action centered experimenters were better in production and operation managerial jobs with their convergent thinking ability. Emotion centered experimenters generally are managerial people that's why they are generally visible with their success stories.

Growth and performance are just possible by collaboration regarding the potential of the people and the units within the organization according to their personalities and being aware of the weaknesses to manage possible conflicts and prevent dissociations. Findings lead us to grasp differences and approaches between personality types gaining a view to manage alignment in collaborations of the teams better.

5. CONCLUSION

Organization performance can be achieved by positioning the people in their roles based on personal potentials since effective positioning is the core of the organization of collaborative processes. Enneagram is a pragmatic tool to grasp the strengths, weaknesses of the internal structure of the organizations, to increase the performance considering external constraints like opportunities and threats.

Creativity in the strategic planning, productivity and efficiency in the operational control can be developed by systematic and methodological integration of the enneagram strategies to the organization by the defined roles right. Action-centered personalities have the developed ability of operational level processing information since they can integrate their deep-structure knowledge. Their convergent thinking abilities are based on their action-based life and character. However, the research revealed that they kept their conditioned pattern which is their automation in the selection of problem categories. With the vision of the findings, the research can be concluded that mind-centered personalities are flexible in their vision and need to be supported with the more productive thinking action-centered personalities whereas action-centered designers are more efficient and productive, needing the support from visioner mind-centered personalities on their career pathway. With their memorization potentials, emotion centered personalities can take the role as the connectors of the team.

Collaboration and teamwork, organizational performance can be measured by the association of the enneagram strategies to the individuals and the units to yield a better vision in strategic planning and effectiveness in operational control. It can be said that collaboration between personality types might yield interesting creative outcomes. Based on the potentials and threats of designers, well defined roles for the design stages, will create unity and eliminate dissociations through conflict resolution between individuals to ignite collaborative processes.

REFERENCES

1. Koestler, Arthur. (1964) *The act of creation*. Picador, London.
2. Kagan, J. (1998). *Three seductive ideas*. Harvard University Press.
3. Kassing, J. W. (1997a). Articulating, antagonizing, and displacing: A model of employee dissent. *Communication Studies*, 48(4), 311-332.
4. Packer, D. J. (2010). The interactive influence of conscientiousness and openness to experience on dissent. *Social Influence*, 5(3), 202-219.
5. Palmer, H. (1995). *The Enneagram in Love & Work: Understanding Your Intimate & Business Relationships*. Harper, San Francisco.
6. Payne, H. J. (2007). The role of organization-based self-esteem in employee dissent expression. *Communications Research Report*, 24(3), 235-240.
7. Redding, C. W. (1985). Rocking Boats, Blowing Whistles, and Teaching Speech Communication. *Communication Education*, 34(3), 254-258.
8. Redmond, V., Jameson, J. K., & Binder, A. R. (2016). How superior-subordinate relationship quality and conflict management styles influence an employee's use of upward dissent tactics.

Negotiation and Conflict Management Research, 9(2), 158-176.

9. Riso, D. R., & Hudson, R. (2003). *Discovering your personality type: The essential introduction to the enneagram, revised and expanded*. Mariner Books.

10. Scott, S. A. (2011). *An analysis of the validity of the Enneagram*. Unpublished Doctoral Thesis. The College of William and Mary.

Acknowledgements

I would like to thank my students for being part of the experiment and interaction.

Ethics Committee Approval

N/A

Peer-review

Externally peer reviewed.

Author Contributions

Conceptualization: Ö.H.; Investigation: Ö.H.; Material and Methodology: Ö.H.; Ö.H.; Supervision: Ö.H.; Visualization: Writing-Original Draft: Ö.H.; Writing-review & Editing: D.H. Other: All authors have read and agreed to the published version of the manuscript.

Conflict of Interest

The authors have no conflicts of interest to declare.

Funding

The authors declared that this study has received no financial support.